

Diagnoza Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego

**grudzień 2020 r. aktualizacja-
grudzień 2023 r.**

Spis treści

1. Żarsko - Żagański Obszar Funkcjonalny	2
2. Demografia	6
3. Gospodarka	13
4. Komunikacja i dojazdy do pracy	19
5. Środowisko	31
6. Obszar wybranych usług publicznych na terenie ŻŻOF	47
7. Smart City	66
8. Atrakcyjność turystyczna Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego	68
9. Monitoring działań w ramach poprzedniego porozumienia	95
10. Analiza konkurencyjności miast – rdzeni Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego	97
11. Analiza SWOT	99
12. Załączniki-dane statystyczne.	104
12.1. Analiza: Konkurencyjność miast-rdzeni ŻŻOF.....	104
12.2. Gospodarka w gminach Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego.....	104
12.3. Wiek i emisja spalin samochodów w powiatach żarskim i żagańskim.	104
Spis tabel	104
Spis map	106
Spis rysunków.....	106

1. Żarsko - Żagański Obszar Funkcjonalny

Żarsko-Żagański Obszar Funkcjonalny zasięgiem obejmuje obszar administracyjny miasta Żary i Żagań, gminy miejsko – wiejskiej Łłowa oraz gmin wiejskich Żary i Żagań. Obszar ŻŻOF na koniec 2019 r. zamieszkiwało 89 830 osób(wg. GUS). Powierzchnia ŻŻOF wynosiła 803,37km². Gęstość zaludnienia wynosi 114 os./km². Miasta sklasyfikowane jako rdzenie oddalone są od siebie zaledwie o 13 km i uzupełniają się wzajemnie pełnionymi funkcjami, co stwarza wyjątkową sytuację na tle województwa.

Rdzeniem obszaru jest dwumiaсто: Żary-Żagań jako obszar najsilniej oddziałujący na miejscowości położone w zasięgu wyznaczonego obszaru. Żarsko-Żagański Obszar Funkcjonalny jest jednym z najsilniejszych gospodarczo obszarów województwa lubuskiego (wymieniany jest jak trzeci, po ośrodkach wojewódzkich: Zielonej Górze i Gorzowie), posiadającym duży potencjał rozwojowy w tym zakresie. Jednocześnie jest to obszar o wyraźnie widocznych problemach demograficznych, wspólnych dla całego obszaru i kumulujących się w Żarach – silniejszym gospodarczo członie rdzenia. W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego uchwalonym w dniu 23.04. 2018r. został zapisany jako: Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Żary-Żagań (MOF OS Żary-Żagań). Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Żary-Żagań położony jest w południowej części województwa lubuskiego..

Położenie geograficzne

Miasto Żary jest stolicą powiatu żarskiego leżące na terenie Wzniesień Żarskich, na pograniczu Niziny Śląskiej i Niziny Wielkopolskiej, pomiędzy dwoma dopływami Odry: Bobrem i Nysą Łużycką.

Miasto Żagań jest stolicą powiatu żagańskiego, położonego na pograniczu Niziny Śląsko-Łużyckiej i Wału Trzebnickiego, nad rzekami: Bobrem i Czarną Wielką.

Gmina Łłowa położona jest w zachodniej części powiatu żagańskiego. Geograficznie gmina należy do Niziny Śląskiej, znajduje się wśród Borów Dolnośląskich, nad dopływami Bobru: Czarną Małą i Czarną Wielką. Gmina leży w odległości 15 km od Żagania.

Żarsko-Żagański Obszar Funkcjonalny sąsiaduje z powiatami nowosolskim, krośnieńskim województwa lubuskiego oraz powiatami polkowickim, bolesławieckim i zgorzeleckim województwa dolnośląskiego. Znajduje się w bliskim sąsiedztwie granicy polsko-niemieckiej oraz polsko-czeskiej.

Historia

Żarsko –Żagański Obszar Funkcjonalny nie jest terytorium jednolitym historycznie i kulturowo. Żary i Żagań były stolicami odrębnych obszarów, których przynależność państwowa zmieniała się wielokrotnie.

Żary

Nazwa Żara pojawia się pierwszy raz w roku 1007 w kronice Thietmara. Około roku 1030 osada zostaje przyłączona przez Mieszka II do Polski. Przez terytorium plemienne Żarowian przebiegała droga handlowa zwana Traktem Niskim bądź Traktem Solnym. Miał istotne znaczenie dla rozwoju Żar i regionu w średniowieczu i nowszych dziejach. W roku 1207 miasto otoczone zostało murami.

Prawa miejskie oparte na tzw. prawie magdeburskim Żary uzyskały w 1260 roku wraz z licznymi przywilejami. Burzliwa historia sprawiła, że miasto często zmieniało przynależność państwową. Do 1364 obejmowali nad miastem zwierzchnictwo Piastowie śląscy, do 1469 królowie Czech, do 1490 król Węgier, do 1512 elektorowie sascy, do 1635 ponownie królowie Czech, a do 1806 ponownie elektorowie sascy, będący w latach 1697–1706 i 1709–1763 zarazem królami Polski, a do 1815 księżę warszawski i król saski. Miasto trawiły pożary w latach 1424, 1619, 1684 oraz 1701. W mieście gościli królowie Polski August II Mocny (w 1705, 1718 i 1730) i August III Sas (w 1748). Na początku III wojny północnej w 1700 zarządzeniem Augusta II w Żarach założono magazyn zbożowy na potrzeby armii saskiej. Za jego panowania przez Żary poprowadzono trakt pocztowy łączący Toruń i Drezno. Na mocy postanowień kongresu wiedeńskiego w 1815 Żary wraz z całym Dolnymi Łużycami stały się częścią Prus, a w 1871 Niemiec, by powrócić pod wpływ polskie w 1945 roku.

Właścicielami Żar byli: Dewinowie, Packowie, Bibersteinowie oraz Promnitzowie, których okazałe rezydencje przetrwały do dziś w różnym stanie. Przez setki lat miasto było ośrodkiem Wolnego Państwa Stanowego Żary-Trzebiel. W XIV wieku zaczynały powstawać cechy sukienników, płócienników, piwowarów, szewców i farbiarzy. W XIX w. miasto stało się prężnym ośrodkiem przemysłowym, w którym głównie dominowały zakłady włókiennicze, zatrudniające 50% wszystkich pracujących w przemyśle. W latach 1888–1945 istniała tu znana manufaktura porcelany.

Podczas II wojny światowej, od 1942 w Żarach znajdował się oddział zakładów lotniczych Focke-Wulf przeniesiony tutaj z Bremy. Po nalocie alianckim 11 kwietnia 1944 ok. 12:10 spłonęła bądź legła w gruzach duża część zabudowy starego miasta. W 1945 w ramach prowadzonej ofensywy wojska Armii Czerwonej dotarły do miasta. Po walkach z oddziałami niemieckimi miasto zdobył 16 lutego 1945 10 Gwardyjski Korpus Pancerny z 4 Gwardyjskiej Armii Pancernej oraz wojska 13 Armii należące do 1 Frontu Ukraińskiego.

Żagań

Według legendy Żagań został założony ok. 700 roku przez słowiańską księżniczkę Żaganę, która była córką Wandy, a wnuczką króla Kraka. Dziś jej imię nosi jedna z głównych ulic miasta.

Pierwsza historyczna wzmianka o Żaganiu, jako grodzie kasztelańskim, pochodzi z 23 maja 1202 roku. Wówczas kasztelan żagański Stefan (comes Stephanus castellanus meus de Sagan) został wymieniony po raz pierwszy w charakterze świadka w dokumencie wystawionym przez Henryka Brodatego dla klasztoru w Lubiążu. Gród powstał zapewne wcześniej, lecz po roku 1155, gdyż wydana wtedy bulla papieska, wymieniająca wszystkie graniczne kasztelanie Śląska, Żagania nie ujmuje. Lokalizacja grodu nie została dotychczas naukowo ustalona, ale przyjęto się, że był on położony nad Bobrem w odległości około 1,5 km na północ od powstałego później miasta. Bardzo prawdopodobne, że znajdował się on na Wzgórzu Zamkowym. Gród strzegł przeprawy, przez którą szedł Niski Trakt, ważny szlak handlowy, łączący Wielkopolskę z południowymi Niemcami.

W pobliżu grodu powstała, zapewne już w XII wieku, osada typu targowego. Położona była na terenie obecnej wsi Stary Żagań, gdzie zachowany jest do dziś romański kościół. Niedogodne usytuowanie osady w stosunku do głównego traktu handlowego, stało się przyczyną translokacji targu, które nastąpiło około 1230 roku. Osada została przeniesiona w pobliżu przeprawy, na terenie obecnego śródmieścia Żagania. Nową osadę zlokalizowano prawdopodobnie w okolicach obecnego zespołu poaugustiańskiego. Jej szybki rozwój sprawił, że miasto otrzymało od księcia Konrada I prawa miejskie. Nie zachował się jednak akt lokacyjny, stąd też dokładna data nadania praw miejskich jest niemożliwa do ustalenia, aczkolwiek musiało to nastąpić między 1248 a 1260 rokiem.

Od końca XIII wieku Żagań był stolicą samodzielnego księstwa żagańskiego rządzonego do 1472 przez Piastów śląskich. Pierwszym księciem żagańskim był Przemko, który nakazał powiększyć miasto w kierunku wschodnim, powstał wówczas obecny plac Słowiański. W 1284 przeniósł zakon augustianów z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania. W latach 1461-1472 Jan II Szalony walczył ze swoim bratem Baltazarem o Żagań, który natychmiast po wygranej w 1472 sprzedał księstwo żagańskie księżtom saskim. W tym okresie księstwem rządziło pięciu książąt z rodu Wettinów, z których ostatni, książę Moritz, w 1549 wymienił Żagań za terytoria czeskie, przekazując go królowi Ferdynandowi Habsburgowi.

W 1627 r. cesarz Austrii Ferdynand II Habsburg sprzedał księstwo dowódcy swoich wojsk Albrechtowi Wallensteinowi. Za jego rządów miasto bardzo się rozwinęło. Albrecht Wallenstein sprowadził do miasta wielkiego uczonego, astronoma Jana Keplera, który prowadził w Żaganiu obserwacje astronomiczne i meteorologiczne. Dzięki jego zabiegom uruchomiono pierwszą drukarnię w mieście (1629), a także rozpoczęto przebudowę średniowiecznego zamku na barokowy pałac. Drukarnię tę otworzył zięć Keplera – Jakub Bartsch wydając w niej ostatnie dzieła Keplera – w 1630 kolejny tom Efemeryd, zaś w 1634 Somnium. W latach 1632–1633 zarazy oraz liczne grabieże spowodowały spustoszenia i zniszczenia Żagania oraz jego okolic. Po tragicznej śmierci von Wallensteina w 1634 miasto wróciło pod władanie Habsburgów. Odbudowa miasta miała miejsce za panowania księcia Wacława Euzebiusza Lobkowica, któremu odstąpił księstwo cesarz Ferdynand III Habsburg. W 1677 w mieście wybuchł ogromny pożar, który strawił wiele kościołów i budynków, w tym także bibliotekę klasztoru augustianów. W 1730 znów wybuchł wielki pożar, w wyniku którego spłonęło prawie całe miasto. Odbudowę rozpoczęto jeszcze w czasach habsburskich, borykano się jednak z trudnościami finansowymi.

W 1785 r. księstwo przeszło w posiadanie Piotra Birona, księcia kurlandzkiego. W latach 1842–1862 za czasów panowania księżnej Doroty de Talleyrand-Périgord, najmłodszej córki Birona, Żagań stał się ważnym ośrodkiem życia kulturalnego i politycznego o znaczeniu ponadregionalnym. W mieście przebywały wówczas takie sławy jak Ferenc Liszt, Božena Němcová czy Honoré de Balzac. Po śmierci księżnej Doroty księstwo żagańskie przeszło w ręce jej syna Napoleona Ludwika de Valencay i jego spadkobierców. W czasie I wojny światowej istniał tu obóz jeńców rosyjskich, a po 1919 r. przetrzymywano tu powstańców wielkopolskich i polskich działaczy niepodległościowych. Potomkowie Birona zarządzali Żaganiem do 1935 roku, kiedy to władze III Rzeszy skonfiskowały pałac książęcy, a samego księcia Bosona II uznali za wroga państwa i pozbawiły obywatelstwa.

Podczas II wojny światowej Żagań i okoliczne miejscowości stały się miejscem lokalizacji obozów jenieckich. Jesienią 1939 zorganizowano Stalag VIII C, którego pierwszymi jeńcami byli Polacy – uczestnicy kampanii wrześniowej, jednak w późniejszym okresie znalazło się tu kilkadziesiąt tysięcy jeńców różnych narodowości.

Najbardziej znanym żagańskim obozem jenieckim był Stalag Luft 3, przeznaczony dla alianckich lotników, w którym w nocy z 24 na 25 marca 1944 miała miejsce Wielka ucieczka. 76 jeńców uciekło wówczas przez tunel w ziemi, drążony wcześniej przez wiele miesięcy. Ostatecznie tylko trzem uczestnikom udało się zbiec. Wielka ucieczka doprowadziła do furii Hitlera, który rozkazał zabić 50 uczestników ucieczki. Na podstawie dekretu PKWN z 31 sierpnia 1944 zostały utworzone miejsca odosobnienia, więzienia i ośrodki pracy przymusowej dla „hitlerowskich zbrodniarzy oraz zdrajców narodu polskiego”. Obóz pracy nr 205 Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego utworzyło w Żaganiu. W 1967 r. władze PRL i Francji podpisały porozumienia o wypłacie odszkodowania za dobra żagańskie w wysokości 2,5 mln dolarów, które spłacano do 1983.

Iłowa

Iłowa powstała w X wieku, jako osada leśna, na rozstajach szlaków handlowych prowadzących z Żagania do Zgorzelca i z Legnicy do Gubina. W roku 1000 przez okolicę Iłowej przechodził orszak cesarza niemieckiego Ottona III, zdążający na spotkanie z Bolesławem Chrobrym, by połączyć się i wspólnie udać na Zjazd Gnieźnieński. Za czasów panowania Piastów Śląskich miasto nie odgrywało większej roli politycznej. Natomiast w roku 1241, mieszkańcy brali udział w bitwie z Tatarami pod Legnicą. W okresie rozbicia dzielnicowego Iłowa przeszła pod panowanie czeskie. W roku 1567, ówczesny właściciel, Baltazar Kotowicz, sprzedał miasto i okoliczne lasy, radcy czeskiemu Krzysztofowi von Schellendorf. W roku 1679 Iłowa uzyskała prawa miejskie i z tego okresu pochodzi aktualny herb miasta. Wszystkie elementy herbu wywodzą się z rodowego herbu Promnitzów, gdyż hrabia Baltazar von Promnitz z Żar, wykupił Iłowę i spowodował rozkwit miasta.

Pałac w Iłowej zbudowano w 1626 roku. Najpierw była to renesansowa, czterokondygnacyjna budowla z wieżą, którą rozbudowano o barokowe dwukondygnacyjne skrzydło. Obecnie służy mieszkańcom jako siedziba Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych. W 1902 roku, właścicielem miasta został Friedrich von Hochberg. Przyczynił się do modernizacji pałacu i założenia parku w stylu angielskim, francuskim i japońskim. Do dzisiaj rosną tutaj liczne okazy wielowiekowych drzew, krzewów ozdobnych i rododendronów. Zachował się układ ścieżek, zatoka i wyspy. Hrabia był wielkim miłośnikiem psów różnych ras. Dla nich wybudował tor wyścigowy oraz założył cmentarz z licznymi epitafiami.

W 1939 roku w Iłowej odbyła się wystawa dalii. Oprócz tysięcy odmian kwiatów, zaprezentowano osiągnięcia ogrodnictwa jak i uprawy winorośli, brzoskwiń oraz innych owoców i warzyw. Po zajęciu miasta pod koniec lutego 1945 roku, radzieckie władze wojskowe oddały władze administracyjną w ręce polskie. Z braku ludności wynikającego z działań wojennych Iłowa zaszeregowana została do miana wsi. Pierwszym polskim wójtem w Iłowej był Stefan Urbański, były robotnik przymusowy wracający z Niemiec. Po zakończeniu wojny do Iłowej przyłączona została wieś Saat (obecna część Iłowej – Żaków) oraz wschodnia część wsi Charlottenhof (obecnie część miasta nosząca nazwę Karolinów). W 1962 roku Iłowej przywrócono prawa miejskie.

Gminy z ŻŻOF wykazują silne powiązania, zarówno pod względem wskaźników funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych i morfologicznych, jak również powiązania funkcjonalne w zakresie wykonywanych wspólnie zadań. Wolę współdziałania potwierdzono podpisaniem porozumienia o utworzeniu Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego w grudniu 2016 r. oraz w styczniu 2020 r. Największym zrealizowanym wspólnym projektem gmin ŻŻOF jest projekt prowadzony przez Łużycki Związek Gmin oraz ZZO Marszów, współfinansowany z POLiŚ, dotyczący uporządkowania systemu gospodarki odpadami na obszarze funkcjonalnym. W ramach projektu zostały ustanowione ramy wieloletniej, stałej współpracy gmin w rozwiązywaniu problemów z zakresu gospodarki odpadami. Obszarem współdziałania jest również promocja turystyczna i gospodarcza. Gminy wspólnie uczestniczą w targach i innych imprezach promocyjnych. W toku prac nad diagnozą ŻŻOF wykonaną w 2015r. wstępnie zidentyfikowano obszary problemowe, które dotyczą całego ŻŻOF. Dotyczy to: gospodarki, ochrony środowiska i gospodarki niskoemisyjnej, w tym komunikacji miejskiej i edukacji na wszystkich poziomach. Analiza konkurencyjności prowadzona przy pomocy narzędzia MRL¹ (Monitor Rozwoju Lokalnego) pokazuje, że spośród dwu ośrodków rdzeniowych ŻŻOF silniejszym pod względem wskaźników rozwoju i ich dynamiki wzrostu są Żary. Żarsko-Żagański Obszar Funkcjonalny został ujęty w Strategii Rozwoju Województwa jako ważny ośrodek rozwoju regionu lubuskiego.

¹ Monitor Rozwoju Lokalnego – system analiz udostępniany przez Związek Miast Polskich na cele analiz strategicznych w samorządach. Analiza konkurencyjności Żar i Żagania znajduje się w Załączniku nr 1.

2. Demografia

Jedną z podstawowych determinant warunkujących możliwości rozwojowe, posiadających charakter pierwotny dla wielu czynników stanowiących o potencjale społeczno-gospodarczym są uwarunkowania demograficzne. Na podstawie danych z GUS obejmujących podstawowe informacje o strukturze demograficznej ŻŻOF, jasno rysują się tendencje demograficzne charakterystyczne również dla regionu lubuskiego. W obszarze funkcjonalnym przyjmują one zróżnicowaną intensywność.

Wyludnianie się dotyczy w największym stopniu obydwu miast stanowiących rdzeń obszaru funkcjonalnego. W przypadku Żar, największego i najsilniejszego gospodarczo miasta ŻŻOF, dane pochodzące z rejestrów gminy wskazują na jeszcze silniejszą tendencję niż dane GUS. Według gminnego rejestru mieszkańców Gminę Żary o statusie miejskim zamieszkuje 36.604 mieszkańców – stan na 31.12.2019 r. tj. mniej o 4,9 % niż w 2014 r. Spadek liczby mieszkańców, w trochę mniejszej skali, dotyka miasto Żagań i gminę Łłowa. Obydwie gminy wiejskie wykazują niewielki, na poziomie 0,85% (gmina Żary) i 0,83% (gmina Żagań), wzrost liczby mieszkańców. W skali całego ŻŻOF mamy wyraźną tendencję zmniejszania się liczby mieszkańców. Struktura wiekowa mieszkańców wskazuje, że zauważalny jest wzrost liczby osób w wieku emerytalnym i spadek liczby osób w wieku produkcyjnym, co obserwujemy również w pozostałych gminach ŻŻOF. Wskaźniki obciążenia demograficznego wskazują, że w ostatnich latach mamy do czynienia z rosnącym współczynnikiem obciążenia demograficznego osobami starszymi. Wpływ na strukturę ludności w przyszłości i zmiany demograficzne ma przyrost naturalny, który ma wartość ujemną i wyraźnie się pogłębia.

Liczba cudzoziemców zameldowanych w Żarach rośnie bardzo znacznie. W latach 2017-2019 zwiększenie wynosi 269%. W pozostałych gminach ta skala jest znacznie mniejsza.

Dane statystyczne przedstawiane przez GUS, w zakresie liczby ludności, odbiegają od danych zgromadzonych w gminnym rejestrze mieszkańców. Analiza opiera się na standaryzowanych danych z BDL-GUS. Sytuację demograficzną miast przedstawiają poniższe tabele:

Tabela 1 Liczba mieszkańców miasta Żary

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016 r.	31.12.2017 r.	31.12.2018 r.	31.12.2019 r.	Zmiana (%)
Stan ludności ogółem, w tym:	38.527	38.287	38.048	37.907	37.682	37 304	-3,17
- mężczyźni	18.255	18.143	18.033	17.944	17.840	17 686	-3,12
- kobiety	20.272	20.144	20.015	19.963	19.842	19618	-3,23

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 2 Liczba mieszkańców z podziałem na płeć miasto Żagań

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016 r.	31.12.2017 r.	31.12.2018 r.	31.12.20 19 r.	Zmiana (%)
Stan ludności ogółem,	26.426	26.235	26.188	26.148	25.812	25 668	-2,87

w tym:							
- mężczyźni	12.740	12.647	12.657	12.662	12.466	12 362	-2,98
- kobiety	13.686	13.588	13.531	13.486	13.346	13 306	-2,78

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 3 Liczba mieszkańców z podziałem na płeć Iłowa

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016 r.	31.12.2017 r.	31.12.2018 r.	31.12.2019 r.	Zmiana (%)
Stan ludności ogółem w tym:	7 009	6 990	6 964	6 931	6 882	6 842	-2,38%
mężczyźni	3 401	3 390	3 388	3 378	3 341	3 322	-2,32%
kobiety	3 608	3 600	3 576	3 553	3 541	3 520	-2,44%

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 4 Liczba ludności gminy Iłowa w podziale na tereny wiejskie i miasto

Liczba ludności	2013	2016	2017	2018	2019	Zmiana (%)
Tereny wiejskie	3 000	2 964	2 984	2 970	2 968	- 1,06
Miasto	3 964	3 964	3 947	3 912	3 874	- 2,27

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 5 Ludność w podziale na płeć gmina wiejska Żary

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016 r.	31.12.2017 r.	31.12.2018 r.	31.12.2019 r.	Zmiana (%)
Stan ludności ogółem w tym:	12 228	12 351	12 391	12 374	12 370	12 332	0,85
mężczyźni	6 016	6 089	6 110	6 104	6 093	6 098	1,36
kobiety	6 212	6 262	6 281	6 270	6 277	6 234	0,35

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 6 Ludność w podziale na płeć gmina wiejska Żagań

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016 r.	31.12.2017 r.	31.12.2018 r.	31.12.2019 r.	Zmiana (%)
Stan ludności ogółem w tym:	7 246	7 255	7 295	7 243	7 321	7 306	0,83
mężczyźni	3 675	3 685	3 698	3 677	3 728	3 717	1,14
kobiety	3 571	3 570	3 597	3 566	3 593	3 589	0,50

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Spoglądając na zmiany ludności w podziale na płeć, z wyjątkiem miasta Żagań, gdzie liczba kobiet zmniejsza się nieznacznie wolniej od liczby mężczyzn, w mieście Żary i gminie Łłowa tendencja jest odwrotna. W obydwu gminach wiejskich liczba mężczyzn rośnie bardziej niż liczba kobiet.

Tabela 7 Prognoza ludności dla miast porównawczych na lata 2017- 2025

ROK	Żary	Żagań
2016	38.048	26.188
2017	37.811	26.060
2018	37.566	25.923
2019	37.319	25.779
2020	37.066	25.628
2021	36.811	25.469
2022	36.548	25.305
2023	36.286	25.140
2024	36.007	24.966
2025	35.729	24.789

Opracowanie własne na podstawie danych GUS: Prognoza Ludności gmin na lata 2017-2030
(opracowanie eksperymentalne)

Odniesienie powyższej prognozy do aktualnych danych dla obydwu ośrodków - rdzeni ŻŻOF- pokazuje, że w stosunku do niej realne dane pokazują przyspieszenie procesu wyludniania w obydwu miastach. Powyższe wskazuje, że statystyka nie nadąża za faktycznymi zmianami jakie zachodzą w zakresie liczby ludności. Analizując powyższe zestawienia Żary osiągnęły na koniec roku 2019 poziom liczby ludności prognozowany przez GUS na rok 2022.

Niewielkie wzrosty ludności w gminach wiejskich mają małe znaczenie w odniesieniu do skali spadków ludności w miastach. Ponadto, w części opierają się na migracji mieszkańców Żar i Żagania na tereny wiejskie co nie ma wpływu na saldo mieszkańców ŻŻOF. Można mieć wątpliwości, czy przy dużej skali spadku liczby ludności w miastach jest możliwy do utrzymania trend niewielkiego wzrostu lub utrzymania liczby mieszkańców w gminach wiejskich.

W skali całego obszaru funkcjonalnego pokazuje to kolejny element niekorzystnego układu tendencji demograficznych.

Poniższe tabele wskazują wyraźnie na:

- Zmniejszanie się liczby mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym,
- zwiększanie się liczby osób w wieku poprodukcyjnym i ujemne saldo migracji,
- szczegółowe badania prowadzone w Żarach pokazują, że migracją są zainteresowani w największym stopniu ludzie młodzi.

Tabela 8 Przekrój statystyczny miasta Żary

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016r.	31.12.2017r.	31.12.2018 r.	31.12.2019
Liczba ludności, w tym*:	38.527	38.287	38.048	37.907	37.682	37.304
- w wieku przedprodukcyjnym	6.639	6.527	6.487	6.438	6.427	6341
- w wieku produkcyjnym	24.330	23.886	23.434	23.020	22.533	22026.

- w wieku poprodukcyjnym	7,558	7.874	8.127	8.449	8.722	8937
Saldo migracji na 1000 mieszkańców	- 7,1	bd	- 4,2	- 3,4	- 5,1	-7,3
Saldo migracji wewnętrznych	- 212	- 184	- 151	- 72	- 191	-273
- w tym kobiet	- 123	- 101	- 89	- 20	- 91	-151
Saldo migracji zagranicznych	- 63	bd	- 10	- 57	- 2	3
- w tym kobiet	- 32	bd	- 6	- 36	1	-3

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 9 Przekrój statystyczny gminy Żagań o statusie miejskim

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016r.	31.12.2017r.	31.12.2018 r.	2019
Liczba ludności, w tym*:	26.426	26.235	26.188	26.148	25.812	25.668
- w wieku przedprodukcyjnym	4.494	4.415	4.408	4.441	4.354	4 342
- w wieku produkcyjnym	16.854	16.528	16.284	15.996	15.529	15 245
- w wieku poprodukcyjnym	5.078	5.292	5.496	5.711	5.929	6.081
Saldo migracji na 1000 mieszkańców	- 1,4	bd	- 3,74	- 2,95	- 6,39	-2,8
Saldo migracji wewnętrznych	- 21	- 117	- 91	- 70	- 162	-72
- w tym kobiet	- 18	- 69	- 53	- 48	- 78	-16
Saldo migracji zagranicznych	- 16	bd	- 7	- 7	- 4	4
- w tym kobiet	- 5	bd	- 1	- 5	- 3	5

Opracowanie własne, Źródło: GUS Bank Danych Lokalnych

Tabela 10 Przekrój statystyczny gminy Iłowa

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016r .	31.12.2017r .	31.12.2018 r.	31.12.2019 r.
Liczba ludności w tym:	7 009	6 990	6 964	6 931	6 882	6 842
w miastach	3 996	3 978	3 964	3 947	3 912	3 874
na wsi	3 013	3 012	3 000	2 984	2 970	2 968
w wieku przedprodukcyjnym	1 240	1 227	1 203	1 206	1 205	1 181

w miastach	674	666	663	670	686	672
na wsi	566	561	540	536	519	509
w wieku produkcyjnym	4 490	4 465	4 432	4 359	4 253	4 200
w miastach	2 542	2 522	2 506	2 465	2 389	2 356
na wsi	1 948	1 943	1 926	1 894	1 864	1 844
w wieku poprodukcyjnym	1 279	1 298	1 329	1 366	1 424	1 461
w miastach	780	790	795	812	837	846
na wsi	499	508	534	554	587	615
saldo migracji na 1000 osób	-3,0	0,0	0,4	-5,3	-4,1	0,4
Saldo migracji wewnętrznych	-35	-20	2	-37	-34	3
W tym kobiety	28	-11	-2	-29	-6	-4
Saldo migracji zewnętrznych	4	0	1	0	6	0
W tym kobiety	4	0	0	0	6	-4

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 11 Przekrój statystyczny gminy wiejskiej Żary

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016r. .	31.12.2017r. .	31.12.2018 r.	31.12.2019 r.
Liczba ludności, w tym:	12 228	12 351	12 391	12 374	12 370	12 332
w wieku przedprodukcyjnym	2 424	2 423	2 382	2 382	2 348	2 293
w wieku produkcyjnym	8 043	8 111	8 124	8 009	7 967	7 904
w wieku poprodukcyjnym	1 761	1 817	1 885	1 983	2 055	2 135
saldo migracji	59	0	-10	-10	7	-25
saldo migracji na 1000 osób	4,8	0,0	-0,8	-0,8	0,6	-2,0
saldo migracji wewnętrznych	67	113	-13	-10	8	-25
kobiety	44	54	1	3	-1	-28
saldo migracji zagranicznych	-8	0	3	0	-1	4
saldo migracji zagranicznych kobiety	-6	0	1	2	-1	1

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Tabela 12 Przekrój statystyczny gminy wiejskiej Żagań (GUS-BDL)

Wyszczególnienie	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.	31.12.2016r. .	31.12.2017r. .	31.12.2018 r.	31.12.2019 r.
Stan ludności ogółem w tym:	7 246	7 255	7 295	7 243	7 321	7 306
w wieku przedprodukcyjnym	1466	1429	1430	1398	1379	1342

w wieku produkcyjnym	4731	4745	4739	4695	4732	4691
w wieku poprodukcyjnym	1049	1081	1126	1150	1210	1273
saldo migracji	19	0	30	6	58	-18
saldo migracji na 1000 osób	2,6	0	4,1	0,8	8,0	-2,5
saldo migracji wewnętrznych	25	0	30	3	57	-18
kobiety	19	-7	15	4	23	-17
saldo migracji zagranicznych	-6	0	0	3	1	1
saldo migracji zagranicznych kobiety	-2	0	0	1	1	1

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

3. Gospodarka

Opierając się o dane dotyczące gospodarki i rynku pracy definicja Żarsko-Żagański obszar funkcjonalny jest obszarem przemysłowo – usługowo- rolniczym.

Swój charakter całemu ŻŻOF nadaje miasto Żary. Jest najludniejszym i najsilniejszym gospodarczo ośrodkiem. Żary są miastem przemysłowym. W przemyśle pracuje ponad 50% zatrudnionych. Sferę gospodarczą dominują duże zakłady przemysłowe (siedem dużych przedsiębiorstw zatrudniających ponad 250 pracowników, w tym jedno zatrudniające powyżej 1000, oraz 32 firmy średnie, zatrudniające od 51 do 250 pracowników) których symbolem jest największa fabryka – zakłady Swiss Krono które są europejskim potentatem w produkcji płyt drewnopochodnych. Ten przemysłowy charakter miasta rozlewa się na teren gminy wiejskiej Żary, która zyskuje na ograniczoności zasobów terenów w mieście jednocześnie korzystając ze wszystkich atutów niewielkiej odległości od Żar. Kolejnym ośrodkiem przemysłowym jest miasto Łłowa, gdzie, podobnie jak w Żarach, dominującym sektorem jest przemysł, w tym wypadku huta szkła, również należąca do kategorii dużych przedsiębiorstw. W Żaganiu i gminie wiejskiej Żagań dominują mikro firmy zatrudniające do 9 osób.

Gminy bardzo różnią się tempem rozwoju gospodarki. ²Żary znalazły się w stanie stagnacji. Na przeciwnym biegunie jest gmina wiejska Żary z najwyższymi wskaźnikami we wszystkich kategoriach wielkości firm. Zgodnie z tabelą poniżej, dynamika liczona zmianą liczby firm pokazuje w gminie Łłowa, gminie wiejskiej Żary i gminie wiejskiej Żagań wzrost od 11% do 18%, przy wskaźnikach ujemnych dla miast Żary i Żagań.

Tabela 13 Dynamika zmian liczby firm w gminach ŻŻOF

Firmy	Żary	Żagań	Gmina Łłowa	Gmina wiejska Żary	Gmina wiejska Żagań
Firmy według zatrudnienia	Dynamika zmian w latach 2014-2019, zmiana w %				
ogółem	1,3	0,4	11,1	19,5	16,0
0 - 9	1,6	0,6	11,2	19,2	16,6
10 - 49	-2,1	-12,0	11,8	27,3	6,3
50 - 249	-13,5	14,3	0,0	0,0	-50,0 ³
250 - 999	-14,3	Nd.	0,0	100,0 ⁴	Nd.
1000 i więcej	0,0	Nd.	Nd.	Nd.	

Opracowanie własne. Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych

Również silny wzrost odnotowano w kategorii mikrofirm w gminie wiejskiej Żagań i gminie Łłowa.

Firmy małe w Żarach i w Żaganiu są w odwrocie, rosną z kolei w gminie wiejskiej Żary i w Łłowej.

² Szczegółowe informacje i analizy zawierające dane statystyczne znajdują się w Załączniku nr 2 Gospodarka.

³ Spadek z 2 do 1.

⁴ Wzrost z 0 do 1.

Obydwa ośrodki miejskie stanowiące rdzeń ŻŻOF notują relatywnie najniższe wskaźniki dynamiki wzrostu.

Podobnie jak na terenie województwa lubuskiego w gminach ŻŻOF jest niski udział firm z sektora kreatywnego. Również sektor usług powiązanych z działalnością na rynku obsługi turystów w latach 2014-2019 ulegał ograniczeniu. Ze względu na niewielki udział sektora w gospodarce ŻŻOF nie wpływa to na jej ogólny stan. Ponieważ jednak pandemia najdotkliwiej uderzyła w ten sektor, jego słabość będzie stanowić istotną barierę w rozwoju oczekiwanej przez gminy dywersyfikacji gospodarki i wykorzystania posiadanych zasobów kulturowych i przyrodniczych dla rozwoju gospodarczego obszaru.

Nowym trendem jest rozwój instalacji do produkcji energii odnawialnej. W gminie Łłowa w ostatnim roku wydano dziesięć decyzji o warunkach zabudowy dla instalacji fotowoltaicznych o mocy do 1 MW i jedną dla instalacji o mocy do 30MW. W gminie wiejskiej Żary funkcjonuje duża farma wiatrowa w miejscowości Grabik, trwają prace inwestycyjne przy budowie kolejnych. W trakcie procedowania są decyzje w sprawie budowy ośmiu elektrowni słonecznych o mocy do 1MW każda.

Z perspektywy obecnego stanu posiadania, Żary są silnym ośrodkiem gospodarczym, który jednak napotkał w swoim rozwoju na istotne bariery. Ponieważ jest on motorem wzrostu gospodarczego ŻŻOF, pojawiające się tam problemy strukturalne będą zmniejszać konkurencyjność gospodarki całego obszaru.

ŻŻOF posiada obecnie zasoby terenów inwestycyjnych pozwalające na lokowanie nowych przedsiębiorstw. Takie tereny są dostępne w gminie Łłowa, w gminie wiejskiej Żary i w Żaganie. Tereny dla rozwoju MŚP znajdują się w Żarach. Głównym deficytem w tym zakresie jest brak terenów dla rozbudowy dużych przedsiębiorstw funkcjonujących w Żarach.

Poziom bezrobocia na całym obszarze ŻŻOF jest niski. We wszystkich gminach były notowane niskie wskaźniki bezrobocia, od ok. 3% w Żarach do 7% w gminie wiejskiej Żagań i gminie Łłowa. Przedsiębiorstwa odczuwały brak pracowników, często posilając się imigrantami zza wschodniej granicy, w największej mierze z Ukrainy. Nigdzie nie stworzono jednak mechanizmów wspierających osiedlanie się imigrantów zarobkowych na stałe.

Stopa bezrobocia dla województwa lubuskiego na koniec ubiegłego roku osiągnęła poziom 4,9%, czyli o 0,9 punktu procentowego mniej niż rok wcześniej. Jednocześnie była ona o 0,3 punktu procentowego niższa niż stopa bezrobocia w kraju. We wszystkich powiatach wskaźnik ten był mniejszy niż 10%. Najmniejsza stopa bezrobocia była w powiecie gorzowskim grodzkim (2,2%), zielonogórskim grodzkim i ślubickim (po 2,4%). Najwyższa stopa bezrobocia była w powiecie strzelecko-drezdeneckim (9,8%) i międzyrzeckim (9,4%).

Epidemia i załamanie gospodarki w 2020 r. spowodowało wzrost bezrobocia mierzonego na poziomie powiatów z 5% w powiecie żarskim do 6,5% i 8,5% w powiecie żagańskim do 9,1%. Sytuacja na rynku pracy jest dynamiczna i oczekuje się, że po opanowaniu pandemii bezrobocie będzie się zmniejszać. Sytuacja na rynku pracy w dalszym ciągu będzie zależeć głównie od zarysowanych wcześniej negatywnych tendencji demograficznych.

Tabela 14 Zmiana stanu bezrobocia w powiatach żarskim i żagańskim w okresie pandemii

Wyszczególnienie	Powiatowy Urząd Pracy	Żary	Żagań	RAZEM Lubuskie
Stopa bezrobocia za sierpień 2020 r.*	9,1	6,5	6,1	Stopa bezrobocia za sierpień 2020 r.*

Bezrobotni zarejestrowani na koniec miesiąca	1865	2052	23138	Bezrobotni zarejestrowani na koniec miesiąca
Bezrobotni zarejestrowani na początku miesiąca	1903	2126	23268	Bezrobotni zarejestrowani na początku miesiąca
Stopa bezrobocia za sierpień 2019 r.*	8,5	5,0	4,9	Stopa bezrobocia za sierpień 2019 r.*
Bezrobotni zarejestrowani na koniec miesiąca	1707	1599	18300	Bezrobotni zarejestrowani na koniec miesiąca
Bezrobotni zarejestrowani na początku miesiąca	1777	1684	18673	Bezrobotni zarejestrowani na początku miesiąca

Źródło: Dane według PUP Żagań, PUP Żary.

Wynagrodzenia

Konkurencyjność gmin ŻŻOF pod względem oferowanych zarobków jest zróżnicowana. W 2018r. w Żarach i gminie wiejskiej Żary średnie wynagrodzenie wynosiło 4427zł i było na poziomie proponowanego w Zielonej Górze (4419zł), to Żagań, gmina wiejska Żagań i gmina Iłowa oferowały zarobki na poziomie 3843 zł. W tym czasie we Wrocławiu można było zarobić 5338zł. Konkurencyjność rynku krajowego pogarsza sytuację gmin ŻŻOF. Należy również brać pod uwagę rynek niemiecki. Budowana obecnie pod Berlinem fabryka samochodów Tesla oferuje najniższe wynagrodzenie w wysokości 2800 EURO (informacja prasowa) i ta oferta cieszy się dużym zainteresowaniem. Zapotrzebowanie na pracowników to ok. 5000 osób.

Powyższe dane i analizy wskazują na problemy związane z perspektywami rozwojowymi gmin i obszaru funkcjonalnego. Zmniejszanie się liczby mieszkańców i pogarszająca się struktura wiekowa powoduje powstawanie barier rozwojowych.

Pierwszą z nich będzie brak pracowników. Zmniejszanie się grupy osób zdolnych do pracy będzie wpływać na zmniejszanie wpływów do budżetów gmin z udziału w podatku PIT. Będzie to skutkować ograniczaniem ich zdolności do prowadzenia polityki rozwoju. Z drugiej strony, zmieniają się potrzeby mieszkańców. W coraz większym stopniu będzie należało rozszerzać zakres usług dla osób starszych, dostosowywać infrastrukturę i rodzaje usług do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Sytuacja demograficzna ŻŻOF odzwierciedla typowe dla regionu lubuskiego problemy demograficzne. Są one również powszechne na terenie całego kraju. Ważnym wynikającym z tej sytuacji zjawiskiem jest coraz bardziej widoczna konkurencja o mieszkańców. Duże ośrodki miejskie reklamują się, pokazując jak wiele mają do zaoferowania ludziom młodym. Zgodnie z przeprowadzonymi w Żarach badaniami dotyczącymi przyszłych wyborów młodych mieszkańców miasta, najbardziej konkurencyjnym dla pozostania jest wyjazd za granicę lub do nieodległych wielkich miast Polski. Wynika to również z wysokości zarobków. Pomimo relatywnie dobrych zarobków w Żarach i gminie wiejskiej Żary (wyższych niż średnia wojewódzka), pobliski Wrocław oferuje znacznie większe możliwości zarówno płacowe jak i edukacyjne czy spędzania wolnego czasu.

Wsparcie przedsiębiorczości

Istotnym czynnikiem wsparcia wzrostu gospodarczego jest otoczenie biznesu, w tym główne instytucje wspierające biznes ulokowane są w Żarach. W mniejszej skali działają również na terenie Żagania. Gminy prowadzą również własne działania wspierające, skupiają się one jednak w większości

na nowych inwestycjach, w tym, na posiadanych przez nie terenach inwestycyjnych. Tereny inwestycyjne w Łowej weszły do Legnickiej SSE, tereny w Żaganiu do Kostrzyńsko-Słubickiej SSE.

Na obszarze ŻŻOF funkcjonuje kilka instytucji wspierania biznesu, które odgrywają istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości. Są to:

- Fundacja "Przedsiębiorczość" w Żarach - organizacja pozarządowa powołana przez Zarząd Gminy Miejskiej w Żarach, której celem jest inspirowanie, wspieranie, tworzenie w miejscowym środowisku przedsięwzięć gospodarczych (małych firm prywatnych), wyzwalanie, wdrażanie inicjatyw gospodarczych i pobudzanie przedsiębiorczości oraz aktywne zwalczanie bezrobocia. Fundacja realizuje swój cel m.in. poprzez: przekazywanie wiedzy, wsparcie finansowe oraz wsparcie techniczne. Świadczy usługi w zakresie: doradztwa, informacji, szkoleń, usług finansowych.

W ramach Fundacji Przedsiębiorczość działają:

- ✓ **Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości w Żarach** – oferuje usługi doradcze, informacyjne i szkoleniowe, niezbędne do prowadzenia własnej firmy oraz podnoszące kwalifikacje zawodowe pracowników,
- ✓ **Fundusz Rozwoju Przedsiębiorczości** – działający przy Fundacji „Przedsiębiorczość” jako jeden z elementów projektu współfinansowanego przez Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej oraz Bank Światowy. Fundusz finansuje rozwój i rozpoczęcie każdej działalności gospodarczej, której celem jest stworzenie trwałych miejsc pracy.
- ✓ **Inkubator Przedsiębiorczości w Żarach** – celem jest promowanie przedsiębiorczości, kreowanie i stwarzanie warunków do powstawania nowych firm oraz poszerzanie działalności firm już istniejących; udostępnia pomieszczenia pod działalność gospodarczą (na warunkach preferencyjnych) osobom chcącym założyć i rozwinąć własną firmę, przy jednoczesnym obniżeniu kosztów jej funkcjonowania.

Fundacja działa na rzecz mieszkańców Żar i okolic. W 2018 r. udzielono pomocy doradczej dla 130 osób, szkoleniami objęto 250 osób.

Fundacja prowadzi 4 różne fundusze pożyczkowe. Dwa, finansowane z funduszy Unii Europejskiej (utworzone w ramach LRPO 2007-2013, RPO 2014-2020), jeden wspierany przez bank Gospodarstwa Krajowego i jeden finansowany przez Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej. Obecnie 3 linie pożyczkowe są aktywne, a do 4 linii z Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej trwa nabór i szkolenia potencjalnych uczestników pożyczek. Trwają przygotowania do uruchomienia 5 linii pożyczkowej o wartości ok. 5 mln. PLN. Wszystkie linie pożyczkowe mają charakter pomocy publicznej de minimis i służą wsparciu rozwoju istniejących i tworzenia nowych firm. Razem kapitały dla 4 linii pożyczkowych wynoszą 10,1 mln.

Inne instytucje i organizacje wspierające przedsiębiorców to:

- **Forum Młodych Lewiatan**, Oddział w Żarach (przy Fundacji Przedsiębiorczość) - to organizacja, która działa w oparciu o współpracę i dialog pomiędzy organizacjami pozarządowymi, firmami i instytucjami państwowymi. Obszarem działalności jest przedsiębiorczość i rozwiązywanie bieżących problemów ludzi młodych.
- **Fundacja Centrum Rozwoju Społeczno- Gospodarczego** zajmuje się projektami dla osób niepełnosprawnych oraz wykluczonych społecznie. Celem jest przystosowanie osób z opieki społecznej i długotrwale bezrobotnych do ponownego zatrudnienia.

- **Powiatowy Urząd Pracy w Żarach i Powiatowy Urząd Pracy w Żaganiu** udzielają wsparcia finansowego przy tworzeniu nowych miejsc pracy, umożliwiają zmniejszenie kosztów zatrudnienia pracowników, świadczą poradnictwo zawodowe w zakresie szkoleń i przygotowania zawodowego dla dorosłych.
- **Łużycka Izba Gospodarcza w Żarach** - samodzielna organizacja samorządu gospodarczego, reprezentująca interesy gospodarcze zrzeszonych podmiotów wobec innych instytucji, których funkcjonowanie wywiera wpływ na warunki działalności zrzeszonych w Izbie podmiotów gospodarczych. Wydaje miesięcznik Łużycki Magazyn Gospodarczy.
- **Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej, Oddział Żary-Żagań**, z siedzibą w Żarach - celem i zadaniem organizacji jest ochrona praw i reprezentowanie interesów zrzeszonych członków wobec związków zawodowych pracowników, organów władzy i administracji państwowej oraz organów samorządu terytorialnego, a także zaspokajanie wszelkich organizacyjnych, prawnych, gospodarczych potrzeb i oczekiwań pracodawców. Obecnie prowadzi kilka programów dla firm innowacyjnych (np. bon na innowacje).
- W Żaganiu znajduje się **oddział Zachodniej Izby Przemysłowo-Handlowej z Gorzowa Wlkp.** Organizacja istnieje od 15 lat i podejmuje działania na rzecz tworzenia dogodnych warunków do rozwoju gospodarczego, nawiązywania międzynarodowych kontaktów gospodarczych oraz wspierania inicjatyw firm zrzeszonych w ZIPH. We współpracy z prywatnymi przedsiębiorstwami, stowarzyszeniami, jednostkami samorządowymi, szkołami i uczelniami dąży to wypracowywania rozwiązań edukacyjnych mających na celu dopasowanie kształcenia do potrzeb lokalnego rynku pracy. Na terenie powiatu żagańskiego realizuje, m.in. projekt skierowany do uczniów szkół zawodowych, w ramach którego mogą zdobywać niezbędne doświadczenie poprzez udział w kursach dokształcających oraz odbywając staże i praktyki w lokalnych firmach.

Również Miasto Żary wspiera nowe inwestycje. Rada Miasta przyjęła uchwałę o wspieraniu inwestycji (Uchwała Rady Miejskiej w Żarach nr XL/68/14 z dnia 11 września 2014 r). Inwestorzy mogą otrzymać zwolnienie z podatku od nieruchomości przez okres 3 lat, ale nie więcej niż 200 tys. euro.

W mieście działa również Społeczna Rada Przedsiębiorców, która skupia lokalnych przedsiębiorców i współpracuje z miastem głównie przy organizacji konkursu pn. "Żarska Róża biznesu". Na innych polach pozostaje bierna.

W Żaganiu prowadzony jest również odrębny serwis internetowy (Invest Żagań), w którym na bieżąco udostępniana jest informacja o spotkaniach, konferencjach, projektach i dofinansowaniach skierowanych do przedsiębiorców.

Rada Miasta Żagań podjęła w 2016 r. dwie uchwały w sprawie zwolnień z podatku od nieruchomości. Pierwsza z nich ma na celu pozyskanie nowych inwestorów oraz wsparcie istniejących podmiotów gospodarczych inwestujących na terenie miasta Żagań (Uchwała nr XXVIII/94/2016 w sprawie **zwolnienia od podatku od nieruchomości w ramach pomocy de minimis na tworzenie nowych miejsc pracy związanych z nową inwestycją na terenie miasta Żagań**), druga uchwała dotyczy zwolnienia z podatku od nieruchomości od gruntów, budynków lub ich części oraz budowli lub ich części **związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej na terenie miasta Żagań należących do przedsiębiorców, którzy zrealizowali inwestycję początkową na terenie miasta** (Uchwała nr XXVIII/95/2016 w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości w ramach programu pomocy

regionalnej na inwestycje początkowe dla przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą na terenie miasta Żagań).

W 2020 r., w związku z rozprzestrzenianiem się koronawirusa w Polsce, przeprowadzono spotkania z przedstawicielami stowarzyszenia Platan, zrzeszającego lokalnych przedsiębiorców, na których dyskutowane były możliwości wsparcia żagańskich firm w czasie pandemii. Gmina wypracowała szeroki pakiet wsparcia lokalnych przedsiębiorców, który obejmował m.in. niepobieranie opłat z tytułu najmu lokali niemieszkalnych i dzierżawy gruntów stanowiących własność Gminy Żagań o statusie miejskim, zwolnienie z opłaty targowej czy odroczenie terminu płatności podatku od nieruchomości oraz podatku od środków transportowych.

W 2020 r. gmina nawiązała współpracę z przedstawicielami armii amerykańskiej w kwestii organizacji wspólnego spotkania skierowanego do lokalnych przedsiębiorców dotyczącego omówienia możliwości udziału polskich firm w zamówieniach przeprowadzanych przez rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki. Jednostki wojskowe są zainteresowane głównie zakupem wyposażenia kuchni i siłowni, usługami przewozu osób oraz mycia i odkażania pojazdów. Organizacja otwartego dnia dla przedsiębiorców miał na celu zapoznanie uczestników z procedurami obowiązującymi w trakcie ubiegania się o kontrakty z amerykańskim rządem.

Na obszarze ŻŻOF brakuje współdziałania gmin w organizowaniu systemu wsparcia dla przedsiębiorców. Gminy konkurują pomiędzy sobą o nowych inwestorów zabiegając o włączanie terenów inwestycyjnych do SSE, wspierając ich we własnym zakresie i organizując działania promocyjne. Istniejące organizacje wsparcia biznesu nie mają możliwości lokalowych i kadrowych pozwalających na szerokie działanie na terenie całego ŻŻOF. Część z nich ogranicza się do organizowania pojedynczych wydarzeń. Nie powiodła się próba rozbudowy potencjału lokalowego Fundacji Przedsiębiorczość i poszerzenia jej działalności. Brak współpracy gmin i słabość sektora wsparcia przedsiębiorczości jest jedną z barier rozwojowych gospodarki ŻŻOF.

4. Komunikacja i dojazdy do pracy

Silna gospodarka opierająca się na dużym udziale przedsiębiorstw średnich i dużych skupionych na obszarze miasta Żary i przyległych terenach gminy wiejskiej Żary generuje duży ruch ludności dojeżdżającej do pracy. Silnym generatorem ruchu jest również Iłowa i zlokalizowane tam duże firmy. Ponadto, skupione w Żarach i Żaganiu usługi dla mieszkańców dwu powiatów są kolejnym czynnikiem zwiększającym mobilność mieszkańców. Brakuje aktualnych danych na ten temat. Można się jedynie oprzeć na wynikach Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. który już wtedy pokazał dużą skalę tego ruchu.

Wg. NSP 2011 w województwie lubuskim w grupie gmin z największą przewagą osób dojeżdżających do pracy nad wyjeżdżającymi były: Iłowa i Żary w których ta relacja wynosiła 2,84 i 2,28. W tym: przyjazdy do Żar -3898 osób, Żagania – 1460 i Iłowej -528. Z Żar wyjeżdżało 1756 osób, Żagania 1859, Gminy wiejskiej Żagań 709.

Przeliczenie tych wartości zgodnie z metodologią przyjętą dla funduszy europejskich (Niebieska księga dla transportu publicznego) wskazuje, że wartości te wzrosły do, odpowiednio: przyjazdy- 5125,1919,694 oraz wyjazdy-2309,2442 ,932. Łącznie pokazuje to, że tylko w ramach dojazdów do pracy ten ruch obejmuje ok. 14 000 osób dziennie.

Podstawowym środkiem transportu są samochody osobowe.

W kolejnych latach ich liczba znacznie wzrasta, razem z liczbą przemieszczających się osób. Publiczne środki transportu w tym samym czasie notują zmniejszającą się liczbę pasażerów.

Zmiany liczby pojazdów samochodowych zarejestrowanych na tym obszarze. Pokazują poniższe tabele:

Tabela 15 Liczba pojazdów w powiecie żagańskim w latach 2014-2010.

Pojazdy	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Zmiana (%)
pojazdy samochodowe i ciągniki	56 524	58 667	61 579	63 649	65 995	68 639	21,4
motocykle ogółem	2 815	3 011	3 261	3 392	3 536	3 768	33,9
motocykle o pojemności silnika do 125 cm ³	872	972	1 101	1 145	1 226	1 321	51,5
samochody osobowe	45 085	46 769	49 212	50 916	52 857	54 995	22,0
autobusy ogółem	181	188	187	195	198	200	10,5
samochody ciężarowe	5 263	5 407	5 536	5 695	5 869	6 063	15,2
samochody ciężarowo - osobowe	405	403	399	25	30	33	-91,9
samochody specjalne (łącznie z sanitarnymi)	352	375	411	437	469	488	38,6
ciągniki samochodowe	247	265	265	275	298	311	25,9
ciągniki siodłowe	247	265	265	275	298	311	25,9
ciągniki rolnicze	2 581	2 652	2 707	2 739	2 768	2 814	9,0
motorowery	3 559	3 731	3 831	4 051	4 074	4 160	16,9

Źródło: Dane według GUS-Bank Danych Lokalnych

Tabela 16 Liczba pojazdów w powiecie żarskim w latach 2014-2020

Pojazdy	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Zmiana (%)
pojazdy samochodowe i ciągniki	74022	76237	79508	81987	85086	88414	19,44
motocykle ogółem	3773	3917	4088	4270	4397	4649	23,22
motocykle o pojemności silnika do 125 cm ³	1230	1310	1383	1468	1501	1598	29,92
samochody osobowe	59024	60774	63500	65481	67862	70489	19,42
autobusy ogółem	202	209	209	217	216	234	15,84
samochody ciężarowe	7591	7810	8107	8347	8796	9092	19,77
samochody ciężarowo - osobowe	478	481	485	25	25	29	-93,93
samochody specjalne (łącznie z sanitarnymi)	436	474	498	526	590	628	44,04
ciągniki samochodowe	571	590,00	607,00	625,00	662,00	713	24,87
ciągniki siodłowe	568	587	604	622	659	710	25,00
ciągniki rolnicze	2425	2463	2499	2521	2563	2609	7,59
motorowery	4089	4201	4320	4421	4508	4582	12,06
samochody osobowe na 1000 ludności	598,50	619,10	649,40	671,70	700,50	733,40	

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

Skala wzrostu jest bardzo wysoka i wynosi dla samochodów osobowych 19,42% w powiecie żarskim i 22% w powiecie żagańskim. Daje to 733 pojazdy 1000 mieszkańców w powiecie żarskim i 696,6 w powiecie żagańskim.

Dane dotyczące miasta Żary są jeszcze bardziej pesymistyczne. W czasie ostatnich 5 lat całkowita liczba samochodów w Żarach wzrosła o 37%, w tym, liczba samochodów osobowych o 40%. Wskaźnik liczby samochodów osobowych na 1000 mieszkańców osiągnął wartość 778. Jeszcze w 2014 roku wynosił 574,6. Drastyczny wzrost wskaźnika wynika ze zwiększania się liczby pojazdów i zmniejszania liczby mieszkańców Żar.

Komunikacja publiczna.

Na obszarze ŻŻOF funkcjonują dwie firmy świadczące usługi w zakresie komunikacji publicznej. Miejski Zakład Komunikacyjny sp. z o.o. w Żaganiu oraz Feniks V sp. z o.o. z siedzibą w Gliwicach i Żarach.

Obydwie spółki świadczą usługi komunikacyjne na terenie całego ŻŻOF, w tym, na podstawie umów z miastami, MZK w zakresie komunikacji miejskiej w Żaganiu, Feniks V w Żarach. Druga z tych spółek nie udostępnia informacji dotyczących przewozów na terenie ŻŻOF.

Usługi komunikacyjne świadczone przez MZK w Żaganiu:

Liczba pasażerów na liniach w mieście Żagań w latach 2017-2019 zmniejszyła się z 448484 do 425301. Przewozy te, podobnie jak w Żarach cechują się niską efektywnością, wynoszącą w 2017 1,62 pasażera na wozokilometr do 1,42 w 2019r. W odniesieniu do komunikacji miejskiej w Żarach wykonywanej przez spółkę Feniks V wskaźniki efektywności komunikacji żarskiej są trudne do jednoznacznego zdefiniowania ze względu na brak badań popytowych prowadzonych zgodnie z właściwą metodyką oraz brak systematycznego przekazywania danych przez przewoźnika. Liczba pasażerów przewożonych rocznie jest zbliżona do wskaźnika w mieście Żagań i wynosi ok. 500 000 pasażerów. Określenie wartości wskaźnika pasażerów na wozokilometr przy przyjęciu liczby

sprzedanych biletów jest obarczone błędem, jednak ten wskaźnik liczony taką samą metodą zmniejszył się od 2014 roku. Efektywność przewozów dla 2014 roku mierzona tą samą metodą wyniosła 1,97 pasażera na wozokilometr, dla roku 2018 wynosiła 1,44. Jeszcze niższa była efektywność komunikacji z gminami wiejskimi. Tam też notowano zmniejszającą się liczbę pasażerów.⁵

Połączenia z gminą wiejską Żary były mniej efektywne od poprzednich. Liczba przewożonych pasażerów znacznie spadła, z 55280 w 2017 r. do 14714 w 2019 r. przy bardzo niskiej efektywności wynoszącej w 2017 r. 0,47 pasażera na wozokilometr do 0,13 w 2019.

Połączenia z gminą Łłowa ulegało w latach 2017-19 istotnym zmianom. W tym czasie trzykrotnie zwiększyła się praca przewozowa na liniach łączących Łłową z Żaganiem. Spowodowało to nieproporcjonalnie większe zainteresowanie mieszkańców komunikacją publiczną. Liczba pasażerów zwiększyła się ponad dwunastokrotnie. Z 9455 pasażerów w 2017 do 121 976 w 2018. Linie nie osiągnęły wysokiej efektywności (w 2019 -1,20 pasażera na wozokilometr), ale efekt społeczny był bardzo widoczny.

W odniesieniu do komunikacji miejskiej w Żarach wykonywanej przez spółkę Feniks V wskaźniki efektywności komunikacji żarskiej są trudne do jednoznacznego zdefiniowania ze względu na brak badań popytowych prowadzonych zgodnie z właściwą metodyką oraz brak systematycznego przekazywania danych przez przewoźnika. Liczba pasażerów przewożonych rocznie jest zbliżona do wskaźnika w mieście Żagań i wynosi ok. 500 000 pasażerów. Określenie wartości wskaźnika pasażerów na wozokilometr przy przyjęciu liczby sprzedanych biletów jest obarczone błędem, jednak ten wskaźnik liczony taką samą metodą zmniejszył się od 2014 roku. Efektywność przewozów dla 2014 roku mierzona tą samą metodą wyniosła 1,97 pasażera na wozokilometr, dla roku 2018 wynosiła 1,44.

Wartość tego wskaźnika jest bardzo niska dla całej komunikacji publicznej na terenie ŻŻOF.

W przypadku większych miast, takich jak Zielona Góra, wskaźnik obliczony w wyniku badań popytowych wynosi ok. 4,5 pasażera na wozokilometr dla całej sieci komunikacyjnej.

Odnosząc te dane do informacji publikowanych przez Izbę Gospodarczą Komunikacji Miejskiej w Warszawie w opracowaniu pt. "Komunikacja miejska w liczbach, dane za 12 miesięcy 2018r" można stwierdzić, że w porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi o podobnej wielkości: Sochaczew (36 462 mieszkańców), liczba pasażerów w komunikacji miejskiej – 1 345 000 oraz Chrzanów (36 945 mieszkańców), liczba pasażerów w komunikacji miejskiej 5 500 000, wskaźniki charakteryzujące ŻŻOF są bardzo niskie. Ważnym problemem ograniczającym możliwości rozwojowe obszaru funkcjonalnego jest wykluczenie komunikacyjne dotyczące mieszkańców części obszarów wiejskich. Jedynym środkiem komunikacji jest tam samochód prywatny. Pomimo zwiększenia liczby kursów autobusów MZK Żagań na terenie gmin: Łłowa i Żagań, nadal tereny gminy Łłowa oraz gmin wiejskich Żagań i Żary objęte są w dużej części wykluczeniem komunikacyjnym. Rezultatem tego wykluczenia jest utrudnienie w dojazdach do pracy, w korzystaniu z usług społecznych, w tym, przez ludzi starszych – a to oni stanowią coraz większą część mieszkańców wsi.

⁵ Następujące dane przestawił na podstawie własnych, niezwyfikowanych przez Miasto szacunków przewoźnik, Feniks V sp. z o.o. Liczba pasażerów została powiększona o szacunkową liczbę pasażerów korzystających z przewozów bezpłatnych z tytułu ulg oraz w dniach wyznaczonych przez UM Żary."W załączeniu przedkładamy zestawienie przewiezionych pasażerów w komunikacji miejskiej na terenie miasta Żary. Liczba pasażerów po okresie pandemii na wozokilometr wzrasta. Efektywność wynosi: w 2017 r. 3,83 pasażera na wozokilometr, : w 2018 r. 3,43 pasażera na wozokilometr, : w 2019 r. 3,37 pasażera na wozokilometr, w 2020 r. 2,20. Później ta wartość wzrosła do 3,30 w 2023 r."

W 2020r. w Żarach przeprowadzone zostały ankiety wśród dorosłych mieszkańców oraz wśród uczniów szkół ponadpodstawowych. Odpowiedzi wskazują na niską jakość komunikacji miejskiej i jej znaczenie dla postrzegania miasta. Młodzież wśród czynników zachęcających⁶ do wyjazdu z miasta wymienia komunikację w mieście. Tak odpowiedziało 54,68% ankietowanych. W odpowiedziach na pytanie otwarte o życzenie i marzenie dotyczące Żar, 8,7 chce poprawy komunikacji w mieście. Mieszkańcy w ankiecie⁷ dostępnej dla wszystkich w 75,7% uznali za ważny funkcjonalny i ekologiczny transport miejski obejmujący ścieżki rowerowe, komunikację miejską i parkingi. Powiązane z tym obszary: inteligentne zarządzanie miastem obejmujące monitoring zanieczyszczeń powietrza, natężenia ruchu, gospodarkę odpadami oraz dostępność plus (poprawa przestrzeni publicznej, architektura, transport) uzyskały odpowiednio 67,5% i 62,7% głosów ankietowanych. Wyraźnie wskazuje to na duże znaczenie dla mieszkańców jakości i dostępności usług w tym zakresie i ich wagi dla stanu środowiska.

W ramach projektu pt. "Kompleksowy program komunikacji w Żarsko-Żagańskim Obszarze Funkcjonalnym" wybudowano centrum przesiadkowe przy ul. Ułańskiej w Żarach (przy dworcu PKP), na które składają się dwie półotwarte, przeszklone wiaty przystankowe (poczekalnie), wyposażone w ogrzewanie, oświetlenie sufitowe LED i instalację fotowoltaiczną, tablice dynamicznej informacji pasażerskiej, ławki i podpórki dla podróżnych. Do dyspozycji podróżujących jest również kontener informacyjno- biletowy z ogólnodostępną toaletą dla podróżnych. Ponadto dostępna jest również wiatka rowerowa, oświetlona w technologii LED z dziewięcioma stanowiskami postojowymi. Ponadto na terenie miasta zostały zamontowane nowe, jednomodułowe wiaty przystankowe, wiaty rowerowe i tablice informacji pasażerskiej. DIP – Dynamiczna Informacja Pasażerska na tablicach przystankowych i w Internecie udostępnia informacje o przyjazdach autobusów w czasie rzeczywistym.

Przeprowadzone inwestycje w zakresie komunikacji publicznej nie spowodowały zmian w popycie na te usługi.

W sposobie funkcjonowania komunikacji publicznej w ŻŻOF następują zmiany. Od 2021 r. teren powiatu żagańskiego, w części wchodzący w skład ŻŻOF objęty jest komunikacją publiczną której organizatorem jest Związek Powiatowo-Gminny Powiatu Żagańskiego. Podmiotem wewnętrznym świadczącym usługi komunikacyjne jest MZK Żagań sp. z o.o. Spółka dysponuje 23 pojazdami, z których większość to autobusy ponad 15 letnie, których parametry daleko odbiegają od współczesnych norm emisyjności. Spółka ma bardzo duże potrzeby w zakresie zwiększenia liczby i unowocześnienia taboru.

Usługi parkingowe.

Polityka parkingowa miast – rdzeni ŻŻOF również nie wspiera zmian w zachowaniach komunikacyjnych mieszkańców. Strefy płatnego parkowania są niewielkie a ceny nie stanowią czynnika ograniczającego chęci korzystania z samochodu.

---

⁶ Ankieta on –line, przeprowadzona wśród uczniów żarskich szkół ponadpodstawowych w dniach od 17.02.2020r. do 28.02.2020 r. w ramach przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego gminy Żary o statusie miejskim (dot. projektu pn. "Żary, tu chcę żyć!!!")

⁷ Ankieta Zespołu Miejskiego w Żarach przeprowadzona w formie elektronicznej(Facebook). Ankieta została przeprowadzona przez Internet w dniach 14.02.2020 r. - 24.02.2020 r. w ramach przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego gminy Żary o statusie miejskim (dot. projektu pn. "Żary, tu chcę żyć!!!")

Parkingi w Żarach liczą ok.1700 miejsc postojowych dla samochodów osobowych. Na terenie gminy znajdują się dwie strefy płatnego parkowania:

- przy Pl. Przyjaźni z oznakowaniem pionowym, ale bez oznakowania poziomego, 25 miejsc postojowych, w tym 1 miejsce dla niepełnosprawnych,
- Pl. Rynek 53 miejsca postojowe, w tym 2 dla niepełnosprawnych.

Na podstawie obserwacji pracowników Straży Miejskiej i zgłoszeń od mieszkańców ustalono, że poziom zatłoczenia istniejących parkingów powoduje liczne próby parkowania niezgodnego z prawem. Często miejscem parkowania pojazdów są trawniki. Zjawisko to występuje na większej części obszaru miasta. Bardzo szybko rosnąca liczba samochodów osobowych jest problemem którego nie da się rozwiązać zwiększaniem liczby miejsc parkingowych. Ograniczenia przestrzenne nie pozwalają na nadmierną rozbudowę sieci parkingów. Zagadnienie związane z rotacją pojazdów na parkingach nie jest rozwiązywane przez obecną Strefę płatnego parkowania. Obecnie w Żarach opłaty za parkowanie w Strefie płatnego parkowania są bardzo niskie w porównaniu z innymi miastami, co niewątpliwie zachęca kierowców do pozostawiania pojazdów na dłuższy czas, co zmniejsza zamierzoną rotacyjność w wyznaczonej Strefie.

Strefy płatnego parkowania w Żaganiu to również miejsca o znacznym deficycie miejsc postojowych. Parkowanie w strefie umożliwia kupno abonamentu lub biletu parkingowego. Do strefy płatnego parkowania zalicza się pasy drogowe ulic:

- a) ul. Rynek
- b) ul. Bracka
- c) Plac Słowiański
- d) ul. Gimnazjalna (część)
- e) ul. Długa

Przedsiębiorstwem odpowiedzialnym za obsługę strefy płatnego parkowania jest Miejski Zakład Komunikacji. Opłaty są również znacząco niższe niż w Zielonej Górze, koszt abonamentu miesięcznego jest niższy 6 -krotnie.(Ceny: za pierwsze pół godziny postoju – 1,00 zł. 2. za pierwszą godzinę postoju – 1,60 zł. 3. za drugą godzinę postoju – 1,90 zł. 4. za trzecią godzinę postoju – 2,20 zł. 5. za czwartą i każdą następną rozpoczętą godzinę postoju – 1,60 zł. 6. karta abonamentowa parkingowa jednodobowa – 20,00 zł. 7. karta abonamentowa parkingowa miesięczna – 60,00 zł. 8. za parkowanie na wydzielonym stanowisku postojowym zastrzeżonym kopertą przez całą dobę – karta abonamentowa parkingowa półroczna – 500,00 zł.)

W obydwu miastach odczuwa się duży deficyt miejsc parkingowych. Słabość systemu komunikacji publicznej i bardzo duża liczba samochodów osobowych powoduje nadmierne zatłoczenie ulic oraz zjawisko niezgodnego z przepisami parkowania samochodów na każdym dostępnym skrawku ziemi, w tym: chodnikach, trawnikach itp.

Poprawa, jakości i dostępności usług z zakresu komunikacji publicznej oraz wytyczenie założeń polityki mobilności miejskiej obejmującej rozwój wszystkich alternatywnych form komunikacji jest wyzwaniem dla ŻŻOF już od wielu lat. Efektywność komunikacji publicznej na tym obszarze jest niska. Kryzys komunikacji publicznej spowodowany przez ograniczenia sanitarne trwał do momentu ustania pandemii. Jednak jej zakończenie oznaczało automatycznego powrotu do stanu wcześniejszego. W pandemii mieszkańcy korzystali w jeszcze większej mierze niż dotychczas

z transportu indywidualnego i odwrócenie tej tendencji wymaga podjęcia dodatkowych działań promujących komunikację i poprawiających jej konkurencyjność. Wszystkie negatywne konsekwencje dotyczą w głównej mierze miasta – rdzenie ŻŻOF. Tam koncentruje się ruch pojazdów z całego obszaru. Rezultatem takiego stanu rzeczy jest bardzo wysoki poziom niskiej emisji pochodzącej z transportu samochodowego na terenie miast – rdzeni ŻŻOF. Bardzo duży wpływ na to zjawisko ma dominujący udział samochodów starych, emitujących wielokrotnie większą ilość zanieczyszczeń w stosunku do pojazdów spełniających współczesne normy emisji.

Ustalenie wspólnego standardu obsługi pasażerów i znacząca poprawa jego jakości jest możliwa we współpracy obydwu samorządów organizujących komunikację na swoim terenie wraz z ich partnerami z obszaru funkcjonalnego. Opracowanie nowego modelu funkcjonowania komunikacji publicznej w oparciu o współpracę pięciu sąsiadujących gmin jest ważnym wyzwaniem dla samorządów ŻŻOF.

Ustalenie wspólnego standardu obsługi pasażerów i znacząca poprawa jego, jakości jest możliwa we współpracy obydwu samorządów organizujących komunikację na swoim terenie wraz z ich partnerami z obszaru funkcjonalnego. Opracowanie nowego modelu funkcjonowania komunikacji publicznej w oparciu o współpracę pięciu sąsiadujących gmin jest ważnym wyzwaniem dla samorządów ŻŻOF. Brak wspólnej polityki mobilności obejmującej funkcjonowanie komunikacji publicznej, politykę parkingową wspierającą korzystanie z komunikacji publicznej oraz alternatywne środki transportu jest istotną barierą rozwojową ŻŻOF. Mieszkańcy w trakcie spotkań konsultacyjnych zwracali uwagę na te same główne mankamenty: brak wspólnego, integrującego różne formy transportu systemu mobilności, brak ścieżek rowerowych, brak możliwości dojazdu do wielu miejscowości na obszarach wiejskich, słaby system informacyjny, niewykorzystujący możliwości tkwiących w Internecie, aplikacjach mobilnych etc. Podkreślano również wpływ słabości systemu komunikacji na możliwości rozwoju turystyki na obszarze ŻŻOF. W trakcie spotkań znaczenie tych braków dla funkcjonowania ŻŻOF było podkreślane, jako problem o dużej wadze. Podstawą stworzenia nowoczesnego systemu zakresie mobilności miejskiej obejmującej cały Żarsko- Żagański Obszar Funkcjonalny jest opracowanie efektywnych zestawów działań obejmujących trendy europejskie w obszarze zielonej, zrównoważonej gospodarki i mobilności. Zdiagnozowane potrzeby w tym zakresie wskazują na konieczność wsparcia zbiorowej mobilności o niskiej lub zerowej emisyjności. Niezbędny jest rozwój infrastruktury i nowoczesny tabor zachęcający do korzystania z komunikacji zbiorowej. Oczekiwane jest wsparcie wszystkich form aktywnej mobilności indywidualnej, w tym ruchu pieszego i rowerowego z zachowaniem wysokich standardów bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów w ruchu drogowym. Stan obecny rozwiązań technologicznych wspierających zrównoważonej mobilności miejskiej wskazuje na potrzebę ich doskonalenia i rozwijania. W tym obszarze ważny jest aspekt działań informacyjnych i promocyjnych, ułatwiających korzystanie oraz pokazujących zalety i korzyści wykorzystania transportu zbiorowego czy roweru. W ostatnim okresie Gminy ŻŻOF przygotowały wspólną koncepcję ścieżek rowerowych. Wskazuje ona kierunki rozwoju sieci ścieżek, konkretne przebiegi tras oraz miejsca niebezpieczne, konieczne do odpowiedniego zabezpieczenia

Brak wspólnej polityki mobilności obejmującej funkcjonowanie komunikacji publicznej, politykę parkingową wspierającą korzystanie z komunikacji publicznej oraz alternatywne środki transportu jest istotną barierą rozwojową ŻŻOF.

Alternatywne formy transportu

Transport rowerowy

Również inne formy mobilności nie stanowią silnej strony obszaru. Trzy gminy mają mniej niż 1 km ścieżek rowerowych. Ścieżki rowerowe w miastach liczą więcej kilometrów, ale w żadnym nie tworzą zintegrowanej sieci. Składają się z niepołączonych odcinków. Ponad połowę spośród wszystkich zinwentaryzowanych stanowią drogi rowerowe w ciągu dróg gminnych co świadczy o wysokim zaangażowaniu samorządów lokalnych w rozwój i utrzymanie sieci rowerowej. W dalszej kolejności (16%) stanowią drogi rowerowe niezwiązane z pasem drogowym, przebiegające przez parki, skwery i zieleńce, a więc również realizowane i utrzymywane przez JST oraz ścieżki rowerowe na drogach wewnętrznych. Sumarycznie daje to wartość prawie 70% wszystkich dróg rowerowych. Udział procentowy ścieżek w ciągu dróg powiatowych i wojewódzkich jest zbliżony – kolejno 13 i 11%. Najmniej ścieżek rowerowych jest związanych z pasem drogowym dróg krajowych – zaledwie 7% w skali ŻŻOF.⁸

Na obszarze Żarsko-Żagańskiego obszaru Funkcjonalnego brakuje zorganizowanego transportu rowerowego. Żadna z gmin nie posiada wewnętrznej sieci ścieżek rowerowych. Wszędzie funkcjonują odcinki ścieżek rowerowych, nie są one jednak ze sobą powiązane. Brakuje połączeń pomiędzy gminami. Do chwili obecnej nie powstała nawet koncepcja wspólnej sieci na obszarze ŻŻOF.

Długość ścieżek rowerowych na terenie ŻŻOF

Gmina miejska Żary: Istniejące ścieżki przy drogach miejskich łącznie mają długość 19,8 km. Dodatkowo przy drodze powiatowej jest 4,3 km ścieżki prowadzącej z osiedla Moniuszki do dzielnicy Kunice. Nie ma ścieżek rowerowych wzdłuż dróg krajowych DK 12 i 27 oraz ich wspólnym odcinku obwodnicy miejskiej. Brak jest tym samym bezpiecznego połączenia z najbliższymi miejscowościami sąsiadującymi gmin.

Tabela 17 Wyniki inwentaryzacji infrastruktury drogowo-rowerowej w podziale na JST.

Gmina	Długość ścieżek w km
Miasto Żary	33,81
Gmina Żary	0,41 41
Miasto Żagań	5,67
Gmina Żagań	0,41
Gmina Iłowa	0,96

Źródło: Koncepcja budowy wspólnego systemu ścieżek rowerowych na terenie Żarsko Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego (Miasto Żary, Miasto Żagań, Gmina Żary, Gmina Żagań, Gmina Iłowa), Żary 2023r.

Pierwszą próbą uruchomienia alternatywnego transportu jest Żarski Rower Miejski. Działa on jednak w małej skali (30 rowerów) i główną barierą w jego rozwoju jest brak bezpiecznej sieci powiązanych ze sobą ścieżek rowerowych. Pomimo tego, wypożyczanie rowerów cieszy się dużą popularnością co wskazuje na istnienie potrzeby korzystania z takiej formy transportu. Miasto przewidziało rozbudowę tego systemu.

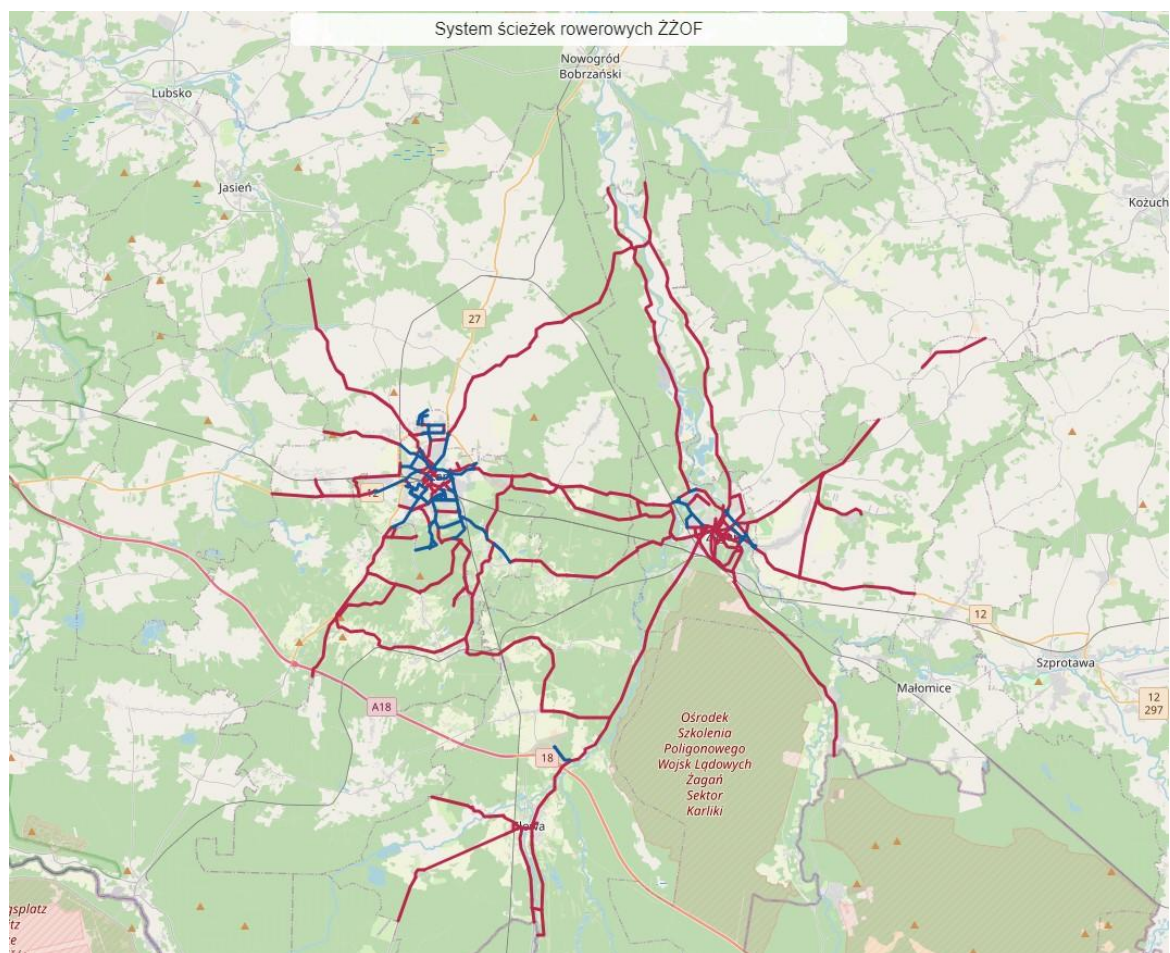
⁸ Koncepcja budowy wspólnego systemu ścieżek rowerowych na terenie Żarsko Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego (Miasto Żary, Miasto Żagań, Gmina Żary, Gmina Żagań, Gmina Iłowa). Żary 2023r.

W obszarze komunikacji alternatywnej w Żarach pojawiły się w 2021 r. hulajnogi elektryczne. Ten popularny środek transportu pojawił się również w Żaganiu. Oprócz niewątpliwych korzyści jakie daje ekologiczny transport, budzi również kontrowersje ze względu na porzucanie hulajnóg przez użytkowników w przypadkowych miejscach. Jego rosnąca popularność jest ważnym powodem do rozbudowy sieci bezpiecznych dróg rowerowych.

W pozostałych gminach ŻŻOF nie funkcjonują inne formy transportu alternatywnego i ekologicznego takie jak: hulajnogi lub rowery elektryczne, wypożyczalnie samochodów elektrycznych. Brakuje również stacji ładowania pojazdów elektrycznych.

Gminy ŻŻOF przygotowały wspólną koncepcję ścieżek rowerowych. Wskazuje ona kierunki rozwoju sieci ścieżek, konkretne przebiegi tras oraz miejsca niebezpieczne, konieczne do odpowiedniego zabezpieczenia.

Rysunek 1 Sieć istniejących i projektowanych dróg rowerowych na terenie ŻŻOF.

Źródło: KONCEPCJA budowy wspólnego systemu ścieżek rowerowych na terenie Żarsko Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego (Miasto Żary, Miasto Żagań, Gmina Żary, Gmina Żagań, Gmina Iłowa). Żary, styczeń 2023

Po analizie istniejącej infrastruktury rowerowej sformułowano następujące wnioski.

- sieć dróg rowerowych w obrębie ŻŻOF wykazuje duże dysproporcje przestrzenne; tworzą ją odcinki o zróżnicowanej długości i standardzie, często niepołączone ze sobą; co wynika m. in. z braku wspólnej polityki zarządców poszczególnych odcinków;
- gęstość sieci dróg rowerowych jest zróżnicowana w obrębie poszczególnych JST;
- w obrębie miasta dominują odcinki o nawierzchni z kostki brukowej; tworzące wspólne ciągi dla pieszych i rowerzystów;
- na terenach poza zwartą zabudową miast oraz w ciągach dróg wyprowadzających ruch zrealizowano odcinki bitumiczne, o wysokim standardzie, i dobrym komforcie jazdy niezależnie od typu roweru;
- sieć dróg rowerowych należy uznać za słabo dostępną transportem publicznym co wynika wprost z rozmieszczenia w stosunku do przebiegu linii, przystanków i stacji kolejowych,
- największe możliwości w zakresie wykorzystania istniejącej infrastruktury drogowo-rowerowej w przyszłej koncepcji charakteryzuje obszary, na których gęstość istniejącej sieci drogowo rowerowej jest największa (miasto Żary);
- z uwagi na obecność w obrębie ŻŻOF terenów zamkniętych (Ośrodek Szkolenia Poligonowego Wojsk Lądowych Żagań) ponad 10% powierzchni ŻŻOF jest wyłączona z możliwości prowadzenia dróg rowerowych, co w znacznym stopniu utrudnia skomunikowanie południowo-wschodniej części obszaru.

Uruchomiony w Żarach rower miejski działa w niewielkim zakresie a plany jego rozwijania będą ograniczone przez brak powiązania ze sobą istniejących ścieżek rowerowych. W związku ze stwierdzonymi problemami związanymi z możliwościami rozwoju komunikacji rowerowej, gminy ŻŻOF opracowały „Koncepcję budowy wspólnego systemu ścieżek rowerowych na terenie Żarsko Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego” (Miasto Żary, Miasto Żagań, Gmina Żary, Gmina Żagań, Gmina Iłowa). Żary 2023r. Na poniższym rysunku przedstawiono aktualny(niebieskimi liniami) stan posiadania gmin oraz docelowy kształt sieci dróg rowerowych.

Komunikacja kolejowa

Zgodnie Planem zrównoważonego transportu ustalona została sieć bazowa połączeń , do której zakwalifikowano linie objęte organizacją publicznego transportu zbiorowego.

Linie znajdujące się w sieci bazowej będą w kolejnych latach obejmowane organizacją przewozów wg minimalnego wariantu, z opcją rozszerzenia oferty wg wariantów rozwojowych, których wdrożenie uzależnione będzie od środków zaplanowanych w budżecie województwa w danym roku. Dla obszaru ŻŻOF jest to sieć komunikacyjna węzła Żagań-Żary, w której skład wchodzi linie:

- Żagań – Żary – Zielona Góra [F7]
- Żary – Żagań – Legnica (-Wrocław) [D22]
- Zielona Góra – Żary – Węgliniec (-Jelenia Góra) [D25]
- Żagań – Żary – Forst (Lausitz) [RB93].

Rysunek 2 Główne linie kolejowe na terenie ŻŻOF na tle sieci kolejowej województwa lubuskiego

Źródło: Regionalny Program Rozwoju Transportu Województwa Lubuskiego z prognozą rozwoju do roku 2030.

Połączenia drogowe ŻŻOF

Gminy ŻŻOF są położone na trasie przebiegu drogi krajowej nr 12 (DK 12). Jest to droga krajowa klasy GP (ruchu głównego przyspieszonego), biegnąca równoleżnikowo przez obszar Polski od granicy z Niemcami w Łęknicy do granicy z Ukrainą w Dorohusku – Berdyszczach. Przebiega przez 6 województw: lubuskie, dolnośląskie, wielkopolskie, łódzkie, mazowieckie i lubelskie. Przecina autostradę A18 na węźle Królów. Wschodnie odcinki trasy są częścią trasy europejskiej E372 i E373. Całkowita długość drogi nr 12 wynosi 757 km. Przez obszar ŻŻOF przebiega również droga krajowa nr 27 (DK27) o długości 74 km. Biegnie od granicy z Niemcami w Przewozie do Zielonej Góry, w przeważającej części przez Bory Zielonogórskie. W węźle Żary - Południe bezkolizyjnie przecina autostradę A18. Autostrada A18 przebiega przez teren ŻŻOF tworząc dogodną linię komunikacyjną z

Europą Zachodnią. Autostrada, po niemieckiej stronie nr A-15, umożliwia bardzo szybki dostęp poprzez sieć autostrad do Berlina. Międzynarodowe lotniska w Berlinie oddalone są ok. 150÷185 km. Po wybudowaniu autostrady A18 w 2022 r. rozpoczęto projektowanie przebudowy dróg krajowych DK 12 i DK 27 od węzłów autostradowych Żary – Zachód na A18 do Żagania i od Żary- Południe na A18 do Zielonej Góry . Drogi te mają być dostosowane do parametrów drogi GP tj : nośność 115 kN/oś oraz szerokość pasa ruchu 3,5 m. To oznacza, że droga zostanie poszerzona o 1m. Wraz z przebudową DK 12 wzdłuż drogi na odcinkach: Lipinki Łużyckie – Żary oraz pomiędzy Żarami a Żaganiem mają być wybudowane ścieżki rowerowe. Ścieżki te wpisują się w sieć ścieżek opisanych w koncepcji ścieżek rowerowych ŻOFF.

Duży wpływ na rozwój gospodarczy ŻŻOF ma położenie w pasie przygranicznym. W pobliżu (20 - 40 km) znajdują się polsko-niemieckie przejścia graniczne w Olszynie, Łęknicy, Przewozie i Zasiekach oraz kolejowe przejście w Forście”⁹.

Odległość z terenu ŻŻOF(liczona z Żar) do granicy polsko-niemieckiej wynosi:

- Olszyna – ok. 30 km (A-18)
- Łęknica – ok. 36 km (Nr 12)
- Przewóz – ok. 21 km (Nr 27)
- Zasieki – ok. 50 km (Nr 287, 289)

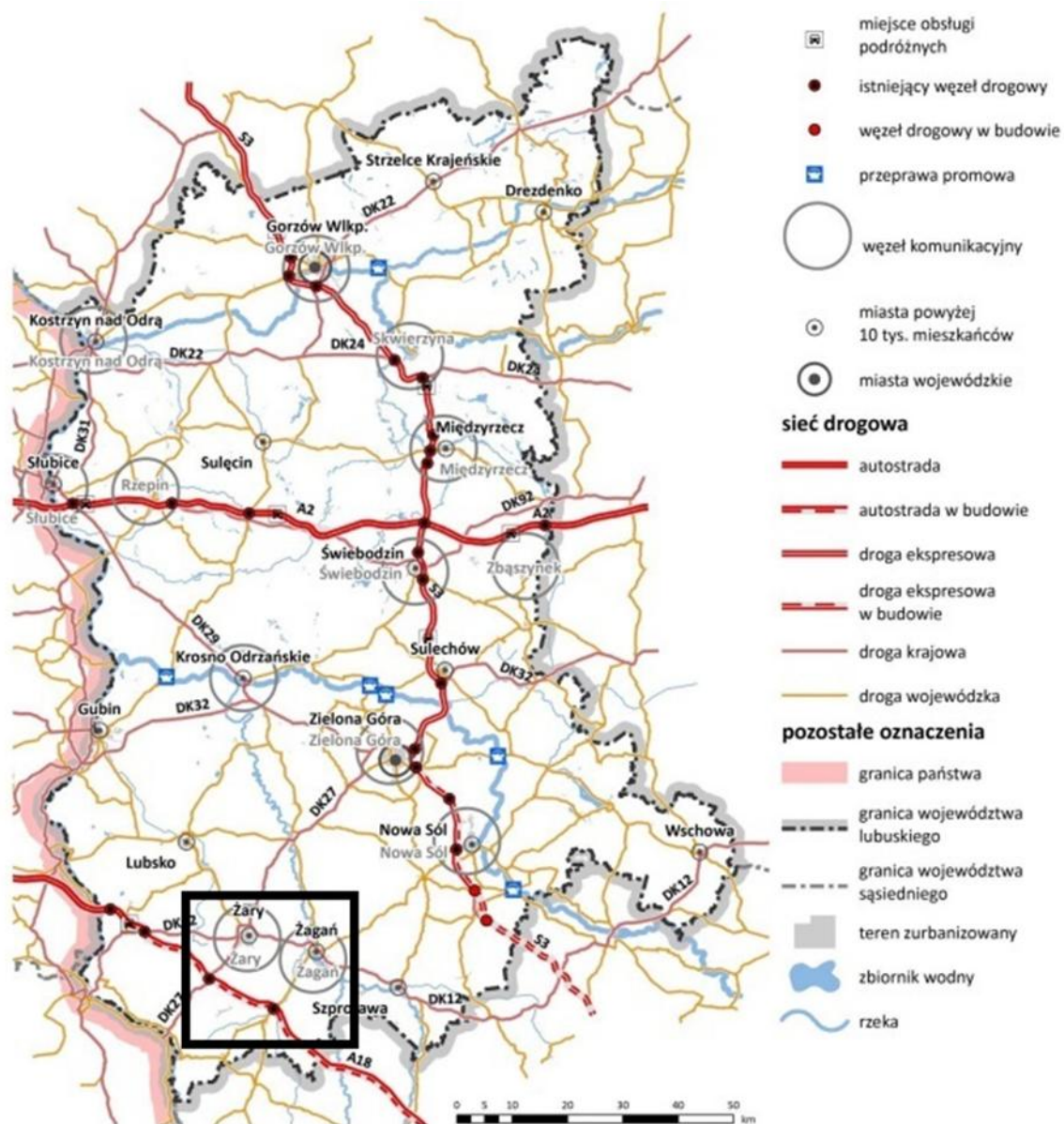
Niedaleko znajdują się lotniska:

- Międzynarodowy Port Lotniczy BBI - Berlin Brandenburg International - ok. 150 km,
- w Babimoście koło Zielonej Góry krajowy port lotniczy, okazjonalnie wykorzystywany do lotów czarterowych – ok. 88 km
- w Rothenburgu (około 15 km od przejścia granicznego w Przewozie, przewozy sanitarne, cargo, lotnisko sportowe) - ok. 40 km.

Mapa 1 Sieć połączeń drogowych na terenie ŻŻOF na tle sieci drogowej województwa lubuskiego

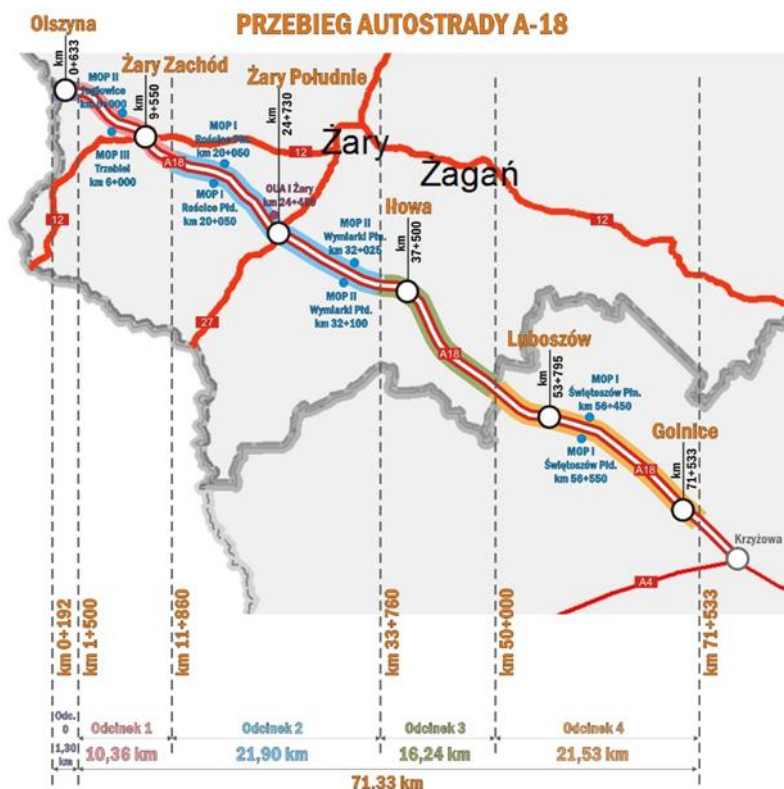
---

⁹ http://www.zary.pl/PL/87/STOLICA_POLSKICH_LUZYC/

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego 2018r.

Dla uzupełnienia powyższej mapy, poniżej prezentujemy przebieg autostrady A 18 przez teren ŻŻOF.

Źródło: Urząd Miejski w Żarach

5. Środowisko

Infrastruktura środowiskowa

Gospodarka odpadami

Podstawą funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi w województwie są wyznaczone przez sejmik województwa regiony gospodarki odpadami komunalnymi, obejmujące regionalne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych o przepustowości wystarczającej do przyjmowania i przetwarzania odpadów z obszaru zamieszkałego przez minimum 120 tys. mieszkańców, spełniające w zakresie technicznym kryteria najlepszej dostępnej techniki, obsługujące poszczególne regiony gospodarki odpadami.

Kierując się efektywnością ekonomiczno–ekologiczną, Sejmik Województwa Lubuskiego dokonał podziału województwa lubuskiego na 4 regiony gospodarki odpadami. Gmina Żary o statusie miejskim została przydzielona do Regionu Zachodniego. Pozostałe gminy wchodzące w skład Regionu to: Bobrowice, Brody, Bytnica, Gozdnicza, m. Gubin, gm. Gubin, Iłowa, Jasień, Krosno Odrzańskie, Lipinki Łużyckie, Lubsko, Łęknica, Maszewo, Nowogród Bobrzański, Przewóz, Trzebiel, Tuplice, Wymiarki, gm. Żagań, m. Żagań, gm. Żary.

Zgodnie z nowym systemem gospodarki opadami komunalnymi, w każdym z wyznaczonych regionów ma funkcjonować regionalna instalacja przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK). W Regionie zachodnim RIPOK-iem jest Zakład Zagospodarowania Odpadów Sp. z o.o. w Marszowie. Zakład

Zagospodarowania w Marszowie powstał w 2015 r. w ramach projektu pt.: „Gospodarka odpadami w obrębie powiatów żarskiego i żagańskiego”. Celem budowy specjalistycznego zakładu zagospodarowania odpadów jest redukcja odpadów deponowanych na składowiskach oraz wzrost poziomu odzysku odpadów także poprzez rozbudowany program selektywnej zbiórki i edukacji ekologicznej. ZZO w Marszowie składa się m. in. z sortowni, kompostowni, punktu demontażu odpadów wielkogabarytowych, stacji kruszenia (recyklingu) odpadów budowlanych, boksów magazynowych paliwa alternatywnego oraz boksów magazynowych surowców wtórnych. Ta nowoczesna instalacja obsługuje wszystkie gminy z terenu ŻŻOF i w perspektywie następnych 15 lat nie wymaga nakładów na rozbudowę.

Gospodarka wodno- ściekowa i dostosowanie do zmian klimatu.

Żary

Całkowita długość sieci wodociągowej na terenie Gminy Żary o statusie miejskim w 2018 roku wynosiła 167,4 km, a ilość przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania 3215 sztuk. Według danych GUS, w roku 2018 ilość osób korzystających z instalacji wodociągowej wynosiła 95,4% ogółu ludności. Tak więc sieć wodociągowa kształtuje się na bardzo dobrym poziomie.

Całkowita długość sieci kanalizacyjnej na terenie Gminy Żary o statusie miejskim w 2018 roku wynosiła 133,7 km, a ilość przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania 3069 sztuk. W porównaniu do lat 2016-2017 zaobserwowano znaczny wzrost ilości przyłączy kanalizacyjnych do budynków mieszkalnych. Według danych GUS, w roku 2018 ilość osób korzystających z instalacji wodociągowej wynosiła 93,8% ogółu ludności i w przeciągu trzech lat obserwuje się tendencję rosnącą. Natomiast różnica pomiędzy odsetkiem ludności korzystającej z wodociągu i z kanalizacji wynosi jedynie 1,6%.

Odpływ wód opadowych z terenu miasta realizowany jest systemem kanalizacji deszczowej (grawitacyjnej i pompowej – niewielki zakres w strefie przemysłowej) oraz rowami otwartymi. Na terenie miasta cały system wspomagany jest zbiornikami retencyjnymi otwartymi o objętości $V=2212\text{ m}^3$ i $V=4500\text{ m}^3$, retencją kanałową w ul. Żagańskiej, a w strefie przemysłowej zbiornikiem retencyjnym wydzielonym z istniejących stawów poprzez wykonaną groblę o objętości $V=5112\text{ m}^3$. Końcowym odbiornikiem jest rzeka Żarka przepływająca przez miasto oraz w ciek Czerwona Woda w obrębie dzielnicy Kunice. W 2020 roku stwierdzone zostały przypadki zanieczyszczenia wód opadowych ściekami komunalnymi. Ponadto, w mieście w niewielkiej skali użytkowane są wody opadowe w gospodarce komunalnej np. do podlewania trawników i roślin.

Mimo spadku demograficznego, w latach 2016-2018 zauważalny jest ciągły wzrost ilości odprowadzanych ścieków bytowych siecią kanalizacyjną oraz wzrost liczby ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej.

Z informacji uzyskanej od Spółki Wodno-Ściekowej „Złota Struga” wynika, że aktualnie oczyszczalnia ścieków oczyszcza rocznie $1\,509\text{ tys. m}^3$ (ok. $4\,130\text{ m}^3/\text{dobę}$) ścieków z terenów tworzących aglomerację Żary. Stosowana obecnie technologia oraz zainstalowane urządzenia są mocno zestarzałe i energochłonne. W 2019 r. rozpoczęto I etap modernizacji oczyszczalni, której celem jest zmiana technologii oraz dostosowanie jej wielkości do potrzeb wynikających z wielkości aglomeracji. Docelowa zdolność oczyszczalni będzie wynosiła $8\,000\text{ m}^3$ na dobę (maks. $10\,000\text{ m}^3$), z zastosowaniem wydajniejszej, energooszczędnej i przyjaznej środowisku, technologii. Realizacja tej inwestycji zapewni zdolność oczyszczania ścieków na ok. 20 lat przy uzyskiwaniu doskonałych parametrów oczyszczania ścieków.

Zapotrzebowanie na usługi w zakresie gospodarki wodno - ściekowej jest pokrywane w bardzo wysokim stopniu. Pozostałe do podłączenia obiekty będą realizowane systematycznie w ramach bieżącej działalności.

Zidentyfikowanym deficytem jest niedostosowanie sieci kanalizacji deszczowej do opadów nawałnych wynikających ze zmian klimatu, pojawiające się zanieczyszczenia deszczówki przez ścieki komunalne oraz brak dostosowań technicznych i organizacyjnych pozwalających na gromadzenia wód opadowych przez instytucje komunalne i mieszkańców.

Żagań

Miasto posiada sieć kanalizacji sanitarnej o długości 65,1 km. Na terenie centrum miasta są to kanały wybudowane z cegły, na pozostałym obszarze dominują sieci kamionkowe i betonowe. Nowe odcinki zostały wybudowane z PVC. Pochodząca z 1998r oczyszczalnia ścieków została zaprojektowana na przyjęcie większej ilości ścieków niż na chwilę obecną dopływają. Oczyszczalnia jest mocno wyeksploatowana i wymaga modernizacji oraz nowej technologii. Jeśli nie zostanie wykonany generalny remont oraz wymiana 22 letnich maszyn i urządzeń, nie będzie w stanie przyjmować dodatkowej ilości ścieków. 100% mieszkańców ma zapewniony dostęp do wody.

Zużycie wody przez mieszkańców utrzymuje się na podobnym poziomie od 2016r i wynosiło: 2016 – 1.029.359,00 m³

2017 – 1.081.432,00 m³

2018 – 1.136.203,00 m³

2019 – 1.091.818,00 m³

Miasto nie posiada kanalizacji deszczowej. Brak systemu odbierania wód opadowych uniemożliwił prowadzenie działań w zakresie jej gromadzenia i wykorzystywania w gospodarce komunalnej. Miasto nie wspiera mieszkańców w zakresie zbierania i wykorzystywania przez nich wód opadowych.

Gmina wiejska Żagań

Gmina Żagań posiada sieć wodociągową o długości równej 130,6 km bez przyłączy, liczba przyłączy – 1335 sztuk. Gmina zwodociągowana jest w 99,5%, z sieci korzysta 7271 mieszkańców. W gminie pracuje 7 ujęć wody. Jakość wód w wodociągach jak i stan techniczny urządzeń wodociągowych oceniony został jako dobry.

Procent skanalizowania miejscowości w gminie – 30%, liczba gospodarstw indywidualnych nie podłączonych kanalizacji – 853. Zbiornicza sieć kanalizacji sanitarnej – liczy 65,11 km, ponadto w gminie funkcjonuje 227 przydomowych oczyszczalni ścieków. Gmina nie posiada kanalizacji deszczowej. W gminie nie są prowadzone działania związane ze zbieraniem wód opadowych przez gminę i mieszkańców.

Gmina wiejska Żary

Gmina Żary nie posiada ogólnospławnej instalacji kanalizacyjnej. Na mocy porozumienia z Zakładem Wodociągów i Kanalizacji Sp. Z o.o. w Żarach, w ramach projektu p.n. „Budowa i modernizacja sieci oraz urządzeń wodno-kanalizacyjnych w aglomeracji Żary”, dwie miejscowości, Grabik i Marszów zostały przyłączone sieciami kanalizacyjnymi do żarskiej oczyszczalni ścieków. Powstało łącznie ok. 19 km sieci kanalizacyjnej. Możliwe jest przyłączenie kolejnej miejscowości – Łaz.

W pozostałych miejscowościach funkcjonuje 1512 bezodpływowych zbiorników ścieków i 573 oczyszczalni przydomowych. Ze względu na nieopłacalność budowy sieci kanalizacyjnej rozwiązaniem problemu w gospodarce ściekami może być budowa kolejnych przydomowych oczyszczalni ścieków.

Gmina Żary posiada sieć wodociągową o długości równej 176,1 km bez przyłączy, z sieci korzysta 82,4 %% mieszkańców gminy. Jakość wody i stan techniczny urządzeń wodociągowych oceniony został jako dobry.

Gmina w 2020 roku uruchomiła program „Gmina Żary łapie deszcz”, w ramach którego dofinansowuje budowę lub zakup zbiorników na deszczówkę przez mieszkańców. W roku 2020 wnioski dot. gromadzenia wody opadowej złożyło ok 60 mieszkańców. Program będzie kontynuowany w 2021r.

Gmina Iłowa

Gmina Iłowa posiada sieć kanalizacji sanitarnej na obszarze miasta Iłowa i osiedla Czyżówek o długości 30,7 km. Obszar miasta jest skanalizowany w 97%. W pozostałej części gminy, na obszarach wiejskich funkcjonuje system zbiorników bezodpływowych oraz oczyszczalni przydomowych. Zaplanowana na przyjęcie 1500 m³ ścieków oczyszczalnia wykorzystuje około 1/3 swojej przepustowości. Funkcjonująca oczyszczalnia ścieków nie wymaga rozbudowy a jej wydajność odpowiada potrzebom mieszkańców i zakładów produkcyjnych. Oczyszczalnia powinna być zmodernizowana pod względem podniesienia jakości procesu oczyszczania ścieków. Gmina nie dysponuje kanalizacją deszczową. Obecnie gmina nie prowadzi żadnych działań w zakresie zbierania wód opadowych zarówno na potrzeby komunalne jak i nie wspiera mieszkańców w tym zakresie. Modernizacji wymaga również system przepompowni w istniejącej kanalizacji sanitarnej. Ponadto modernizacji wymagają stacje uzdatniania wody w Iłowej i Szczepanowie.

Stan powietrza atmosferycznego.

Zagrożenie niską emisją.

Zgodnie z Planami Gospodarki Niskoemisyjnej dla gmin ŻŻOF, stan jakości powietrza na tym terenie kształtowany jest głównie przez:

- rozproszone źródła ciepła:
- lokalne kotłownie dla zabudowy wielorodzinnej i usług publicznych i indywidualne kotłownie w zabudowie mieszkaniowej jednorodzinnej,
- komunikację samochodową,
- produkcję przemysłową.

Gminy wiejskie są zagrożone emisją przede wszystkim z dwóch źródeł: rozproszonych źródeł ciepła oraz z transportu.

Systematyczne badanie stanu powietrza jest prowadzone na terenie miasta Żary i z jego obszaru są dostępne historyczne i aktualne wyniki badań. Miasto udostępnia na stronie internetowej wyniki monitoringu powietrza. Monitoring powietrza jest również udostępniany w gminie Iłowa, dane ograniczone do PM10 i PM2,5 pochodzą z dwóch punktów na terenie miasta. Punkty pomiarowe są prowadzone przez firmę Syngeos. Czujnik tej firmy znajduje się również w Tomaszewie (gmina wiejska Żagań) ale dane nie są udostępniane przez gminę. W przypadku monitoringu firmy Syngeos nie ma dostępu do danych historycznych.

Zgodnie z ekspertyzą pn. Stan jakości powietrza w Żarach, analiza wyników badań wykazała, że w latach 2013-2017 w mieście głównym problemem w zakresie zanieczyszczenia powietrza były wysokie stężenia pyłu zawieszonego PM₁₀ oraz zawartego w nim benzo(a)pirenu. Ponadto stwierdzono przekroczenie poziomów celu długoterminowego określonych w odniesieniu do stężenia ozonu (8- godzinna średnia krocząca) oraz pyłu PM_{2,5} (tzw. faza II) z terminem osiągnięcia do 1 stycznia 2020 r. Na przestrzeni analizowanych lat 2013-2017 stwierdzono tendencję obniżania się poziomów stężeń wskaźników zanieczyszczeń powietrza w mieście Żary. Odnotowane stężenia gazów (za wyjątkiem ozonu w roku 2015) i pyłów nie przekraczały poziomów informowania i alarmowych.

Analiza stężeń zanieczyszczeń gazowych w powietrzu w rozpatrywanym okresie czasu nie wykazała przekroczeń dopuszczalnych poziomów odniesienia ze względu na ochronę zdrowia. Na podstawie corocznej oceny jakości powietrza w mieście Żary przeprowadzanej w latach 2013-2017 w zakresie zanieczyszczeń gazowych nie wykazano zmian w klasyfikacji. Ze względu na stężenia SO₂, NO₂ i CO obszar zaliczono do klasy A. Z uwagi na przekroczenia poziomu celu długoterminowego dla ozonu do osiągnięcia w roku 2020 obszar zaliczono do klasy D2.

W przypadku zanieczyszczeń pyłowych na przestrzeni analizowanych lat poprawiła się klasyfikacja obszaru ze względu na zanieczyszczenie pyłem PM₁₀ z klasy C na klasę A. W latach 2013-2014 ze względu na przekroczenie wartości normatywnej w odniesieniu do wartości średniodobowych oraz ze względu na liczbę dni przekroczeń pyłu zawieszonego PM₁₀ obszar zaklasyfikowano do klasy C. W latach 2015-2017 nie stwierdzono ponadnormatywnej ilości dni z przekroczeniem normy dobowej i obszar zaklasyfikowano do klasy A. W latach 2013-2017 nie stwierdzono przekroczeń średniorocznej wartości dopuszczalnej 40 µg/m³.

Analiza wskaźników jakości powietrza w latach 2013-2017 wykazała zróżnicowanie stężeń zanieczyszczeń w ciągu roku kalendarzowego będące wynikiem spalania paliw w celu ogrzewania budynków oraz reakcji fotochemicznych zachodzących w atmosferze.

W analizowanych latach 2013-2017 widoczna jest wyraźna zmienność sezonowa zawartości w powietrzu: SO₂, CO, pyłu PM₁₀ i PM_{2,5} oraz benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀. Najwyższe stężenia wymienionych zanieczyszczeń występowały w okresie niskich temperatur od stycznia do marca/kwietnia oraz od października do grudnia. Zimą produkcja energii cieplnej jest głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza w miastach. Gdy temperatura jest bardzo niska to intensywna emisja z różnych źródeł ogrzewania (zorganizowanych i indywidualnych) powoduje wysoką koncentrację w powietrzu pyłów (PM₁₀, PM_{2,5}), tlenku węgla i dwutlenku siarki oraz benzo(a)pirenu zawartego w pyłe PM₁₀. Ilość emitowanych zanieczyszczeń zależy od jakości i rodzaju spalanego paliwa oraz typu pieca. Gospodarstwa domowe ogrzewane są z reguły węglem lub olejem opałowym. Największą emisję pyłów (PM_{2,5} oraz PM₁₀) i benzo(a)pirenu zawartego w PM₁₀, powoduje spalanie węgla w starych i często źle wyregulowanych kotłach i piecach domowych oraz w dużych miastach komunikacja. Spalenie 1 kg węgla jest równoznaczne z emisją 2,2-380 mg benzo(a)pirenu. Oleje opałowe w procesach spalania powodują mniejszą emisję WWA (wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne), szacowaną na poziomie dziesiątych części µg benzo(a)pirenu na 1 kg oleju. W trakcie spalania paliw samochodowych tworzy się około 150 różnych WWA. Im bardziej aromatyczne paliwo, tym więcej węglowodorów powstanie w wyniku jego spalania. Inne źródła WWA to pył ścierany z opon i asfaltu. Istotne znaczenie mają także rozwiązania urbanistyczne i warunki meteorologiczne. Ciasna zabudowa, przestarzałe systemy grzewcze sprzyjają wysokiej zawartości zanieczyszczeń w powietrzu. Bardzo duży wpływ mają warunki meteorologiczne (wiatry, opady) oraz ukształtowanie terenu. Gdy prędkość wiatru jest niewielka i temperatura powietrza jest bardzo niska (typowa sytuacja dla tworzenia się inwersji temperatury), to zanieczyszczenia powietrza utrzymują się blisko

powierzchni ziemi poniżej warstw inwersyjnych, i nie są wynoszone poza obszar miasta. Powoduje to utrzymywanie się wyższych koncentracji zanieczyszczeń.

W lecie głównymi zanieczyszczeniami w powietrzu atmosferycznym są: NO₂ i O₃. Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza w mieście dwutlenkiem azotu jest transport drogowy. Rano intensywny ruch drogowy powoduje duże emisje tlenków azotu i tlenku węgla. Reakcje chemiczne zachodzące w atmosferze mogą usuwać liczne zanieczyszczenia lub czynić je mniej szkodliwymi, ale mogą też przetwarzać te same zanieczyszczenia w związki chemiczne bardziej niebezpieczne, czego przykładem są reakcje chemiczne zachodzące w powietrzu przy udziale światła słonecznego, które powodują spadek koncentracji tlenków azotu i wzrost koncentracji ozonu troposferycznego.

Zgodnie z wynikami analizy danych ze stacji pomiarowej GIOŚ, główny pollutant, pył zawieszony PM₁₀ i zawarty w nim benzo(a)piren już od 2016r nie przekraczają dopuszczalnej liczby dni w roku (35) z przekroczeniem norm emisji.

Tabela 18 Wyniki badań pyłu zawieszonego PM₁₀ dla stacji w Żarach w latach 2013-2017

Stężenia średniorocznego pyłu zawieszonego PM ₁₀ [µg/m ³]				
2013	2014	2015	2016	2017
31,08	29,43	26,81	26,95	26,00
Liczba przekroczeń dopuszczalnego stężenia dobowego pyłu zawieszonego PM ₁₀				
2013	2014	2015	2016	2017
36	43	35	31	30

Źródło: Informacja o stanie jakości powietrza w Żarach na tle wyników monitoringowych przeprowadzonych w 2017 r. w Województwie Lubuskim. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze, 2018 r.

Benzo(a)piren zawarty w pyłe zawieszonym PM₁₀.

W przypadku benzo(a)pirenu, podobnie jak w latach ubiegłych odnotowano przekroczenie wartości normatywnej stężenia średniorocznego (1,0 ng/m³): Żary – 1,89 ng/m³ (tab.).

Tabela 19 Wyniki badań benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM₁₀ dla stacji w Żarach w latach 2013- 2017

Stężenia średniorocznego benzo(a)pirenu w PM ₁₀ [ng/m ³]				
2013	2014	2015	2016	2017
4,19	3,02	2,43	2,49	1,89

Źródło: Informacja o stanie jakości powietrza w Żarach na tle wyników monitoringowych przeprowadzonych w 2017 r. w Województwie Lubuskim. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze, 2018 r.

W Żarach nie stwierdzono przekroczenia dla tego wskaźnika. Natomiast w oparciu o przekazane przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska opracowanie, pt. „Wyniki modelowania stężeń PM₁₀, PM_{2,5}, SO₂, NO₂, B(a)P na potrzeby rocznej oceny jakości powietrza dla roku 2017” na obszarze powiatu żarskiego wskazane zostało przekroczenie poziomu dopuszczalnego stężenia 24-godzinne PM₁₀ w powietrzu w Żarach które dotknęło obszar – 2,25 km² i ludność – 7 400 osób. Widoczna jest tu wyraźna zmienność sezonowa, najniższe stężenia odnotowano w sezonie poza grzewczym, najwyższe w sezonie grzewczym. Głównymi przyczynami wysokich stężeń pyłu zawieszonego PM₁₀ jest tzw. niska emisja (emisja związana z indywidualnym ogrzewaniem budynków), emisja związana z intensywnym ruchem pojazdów, emisja punktowa oraz lokalne warunki wpływające na rozprzestrzenianie się zanieczyszczeń (warunki meteorologiczne, ukształtowanie terenu).

Niska emisja pochodząca ze źródeł ciepła

W Żaganiu dominującym indywidualnym źródłem ogrzewania budynków mieszkalnych jest gaz ziemny. Już tylko ok. 35% budynków w mieście jest ogrzewanych węglem. Przy skali wielkości miasta oznacza to jednak ponad 3000 źródeł niskiej emisji.

W zakresie ciepła systemowego funkcjonujące w mieście ciepłownie firmy ECO zasilają energią ciepłą ok. 210 budynków, w tym osiedla mieszkaniowe i budynki publiczne. Opalana węglem ciepłownia jest istotnym czynnikiem generującym zanieczyszczenia. W roku bieżącym została podjęta decyzja inwestycyjna o budowie źródła wysokosprawnej kogeneracji. Układ wyposażony w silnik gazowy MWM Typ TCG 2020 V20 stanie w Żaganiu przy ul. Konopnickiej 18a i będzie generował moc elektryczną około 2 MWe oraz ciepłą na poziomie 1,9 MWt. Włączenie kogeneracyjnego układu produkcyjnego pozwoli na lokalne zmniejszenie emisji zanieczyszczeń pyłowo - gazowych do atmosfery, w tym m.in. pyłów emitowanych z węglowych kotłowni systemowych w zakresie od około 30% w okresie zimowym i aż do 100% w okresie letnim, co de facto oznacza po prostu wyłączenie kotłowni węglowej w tym czasie. Dzięki wytwarzaniu energii elektrycznej i ciepłej w skojarzeniu oraz dzięki wykorzystaniu paliwa gazowego zamiast węgla, efekt redukcji energii pierwotnej to ponad 1500 ton zaoszczędzonego węgla rocznie. Nastąpi również zmniejszenie emisji CO₂ o 12,7 ton rocznie. Poprawi to sytuację w mieście, jednak w dalszym ciągu, choć w mniejszej skali, będzie funkcjonować duże źródło niskiej emisji na terenie miasta.

Miasto Żagań realizuje politykę zmniejszania niskiej emisji korzystając ze środków Unii Europejskiej (2019 r.-dofinansowanie projektu dot. wymiany kotłów węglowych na ekologiczne w komunalnych zasobach mieszkaniowych na wymianę 101 kotłów węglowych).

Żagań realizuje ze środków własnych projekt pt. „Wymiana źródeł ciepła w budynkach mieszkalnych na terenie miasta Żagań”. Liczba wymienionych kotłów/pieców/urządzeń grzewczych na paliwa stałe w wyniku realizacji projektu to 199 szt.

Spośród 20 budynków publicznych w Żaganiu termomodernizacji poddano 7 i w jednym przypadku zastosowano dodatkowo źródło energii odnawialnej. Spośród 20 mieszkalnych budynków komunalnych termomodernizacji nie został poddany żaden obiekt.

Miasto nie prowadziło badań i analiz dotyczących odczuwania przez mieszkańców skali zanieczyszczenia powietrza i wpływu na komfort życia mieszkańców.

Jeśli chodzi o emisję z lokalnych kotłowni w Żarach, to większość istniejących jest uciążliwa dla środowiska (emisja spalin z gorszych gatunków węgla, brak instalacji oczyszczania spalin, mała sprawność kotłów). Jest to bardzo ważne szczególnie w centrum miasta, gdzie występuje największe zagęszczenie zabudowy mieszkaniowej, głównie starych kamienic, w których dominują źródła ciepła oparte na paliwach stałych, piece węglowe, kotły na paliwa stałe i lokalne kotłownie. W związku z tym należy skupić się na inwestycjach (termomodernizacja, wymiana przestarzałych źródeł ciepła) głównie w centrum miasta.

Duży wpływ na ten stan mają komunalne zasoby mieszkaniowe. Zgodnie z danymi przekazanymi przez zarządzającą tym zasobem spółkę miejską Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Sp. z o.o. w Żarach zdecydowana większość lokali gminnych (90%) ogrzewana jest węglem. Zdecydowana większość budynków gminnych wymaga przeprowadzenia termomodernizacji. Jedynie nowe budynki socjalne przy ulicy Okrzei 108-118, oraz Powstańców Wlkp. – są termomodernizowane. Największą część zasobu stanowią budynki stare, wybudowane przed 1945 rokiem (90%), pozostałe są w wieku od 5 do 15 lat.

W Żarach funkcjonuje system produkcji ciepła sieciowego, w tym kotłownia przy ul. Okrzei. Według danych spółki Energetyka Ciepła Opolszczyzny SA która jest właścicielem tej największej kotłowni lokalnej opalanej miałem węglowym i zasilającej 190 obiektów, w najbliższym czasie spółka przejdzie na zasilanie gazem ziemnym produkcji ciepłej wody użytkowej dla wszystkich użytkowników w drodze kogeneracji. W kolejnych latach, planowane jest całkowite zaniechanie opalania węglem i miałem węglowym. Ponadto, spółka wybuduje instalację fotowoltaiczną o mocy 25kW. Obecnie jest to ważny producent niskiej emisji w Żarach.

Prace nad zmianą sposobu ogrzewania budynków dopiero się rozpoczynają. Żary w ciągu najbliższych trzech lat wymienią system ogrzewania na ekologiczny w 100 mieszkaniach komunalnych w ramach projektu współfinansowane ze środków RPO Lubuskie 2020. Ponadto, gmina ze środków własnych finansuje program wymiany pieców węglowych na ekologiczne. W 2017 r. udzielono dotacji 83 mieszkańcom Żar, angażując przy tym środki pochodzące z budżetu gminy w wysokości 446 494,00 zł. W 2018 r. udzielono dotacji 74 mieszkańcom Żar, angażując przy tym środki pochodzące z budżetu gminy. Program jest kontynuowany. Miasto Żary rozpoczyna realizację projektu wymiany w 101 mieszkaniach komunalnych ogrzewania węglowego na ekologiczne. Projekt jest współfinansowany z RPO Lubuskie 2020.

Termomodernizacja budynków publicznych w Żarach jest prowadzona w ograniczonym zakresie. Spośród 38 obiektów termomodernizacji poddanych zostało 9, w tym, w dwóch obiektach zainstalowane zostały odnawialne źródła energii (panele fotowoltaiczne).

Według autorów PGN¹⁰ największe stężenia zanieczyszczeń występują w centrum Żar. Jest tam najwięcej starej zabudowy ogrzewanej węglem spalonym w piecach oraz niesprawnych kotłach.

Zarówno Żary jak i Żagań posiadają dobre warunki do poprawy sytuacji w zakresie niskiej emisji pochodzącej z ogrzewania mieszkań ze względu na możliwość wprowadzania gazu ziemnego jako źródła ciepła.

W pozostałych gminach ŻŻOF problem niskiej emisji nie ma tak dużej skali jak w przypadku dwóch największych miast. Sprzyja temu rozproszona zabudowa powodującym że są to zagrożenia lokalne, ograniczające się zasięgiem do pojedynczych miejscowości. Ograniczanie niskiej emisji związane jest, po za wymianą źródeł ciepła, z efektywnością energetyczną budynków, w tym, budynków publicznych. Budownictwo i mieszkalnictwo – stan zabudowy mieszkaniowej i przemysłowej pozostawia wiele do życzenia, co przyczynia się do największej emisji CO₂ z analizowanych obszarów, (niemal połowa zinventaryzowanej emisji). Stan ten wynika ze słabo docieplonych budynków, braku możliwości wykorzystania ciepła systemowego i wszechobecny węgiel jako źródło ciepła. Zgodnie z Planami Gospodarki Niskoemisyjnej dla trzech gmin: Iłowej i gmin wiejskich Żagań i Żary, ponad 83% zasobu mieszkaniowego jest ogrzewane węglem. Nie wykorzystuje się OZE do produkcji energii cieplnej i elektrycznej. Na terenie Gminy Żary coraz więcej gospodarstw domowych decyduje się na montaż mikroinstalacji fotowoltaicznej do produkcji energii elektrycznej na własne potrzeby.

W ostatnich latach w gminach rozpoczęto realizację programów wymiany źródeł ciepła na ekologiczne.

W gminie wiejskiej Żary program funkcjonuje od 2018r. Ilość wymienionych pieców pozaklasowych i poniesionych nakładów przedstawia się następująco:

- 2018 rok – 29 szt. ,
- 2019 rok – 44 szt.

---

¹⁰ Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Żary o statusie miejskim na lata 2014 – 2020” jw.

- planowane wykonanie na koniec 2020 roku – 36 szt.

Gmina w latach następnych planuje sukcesywnie realizować program wymiany pieców i kotłów pozaklasowych. Co roku składanych jest ok. 50-60 wniosków z czego finalnie do realizacji zadania przystępuje ok. 70% wnioskodawców. Świadczy to o dużej skali potrzeb w tym zakresie.

Spośród 58 budynków publicznych termomodernizacji poddanych zostało 9, w tym, w jednym przypadku zastosowane zostało źródło energii odnawialnej (panele fotowoltaiczne).

Gmina wiejska Żagań od dwóch lat prowadzi we własnym zakresie program dofinansowania wymiany źródeł ciepła w budynkach mieszkalnych.

Spośród 25 budynków publicznych termomodernizacji poddano 3. W ramach termomodernizacji nie stosowano źródeł energii odnawialnej. Spośród 12 komunalnych budynków mieszkalnych żaden nie został poddany modernizacji energetycznej.

Gmina Iłowa dysponuje 26 budynkami użyteczności publicznej. W 17 zastosowano ekologiczne źródła ciepła (gaz lub energia elektryczna). Termomodernizacji z użyciem OZE został poddany jeden budynek (budynek socjalno-administracyjny na stadionie miejskim w Iłowej). Gmina nie prowadzi programu wymiany pieców węglowych u użytkowników indywidualnych ze środków własnych. Pozyskała środki na wymianę źródeł ciepła w mieszkaniowych zasobach komunalnych w ramach projektu współfinansowanego z RPO Lubuskie 2020.

Niska emisja pochodząca z transportu.

Podstawowym środkiem transportu na terenie ŻŻOF jest transport indywidualny. Komunikacja publiczna jest słabo rozwinięta i od wielu lat jej udział w przewozach mieszkańców maleje. Świadcą o tym wyniki analizy zaprezentowane w części poświęconej komunikacji publicznej w rozdziale 4. Rośnie natomiast liczba zarejestrowanych samochodów we wszystkich kategoriach. Obok liczby pojazdów, ogromne znaczenie dla poziomu niskiej emisji ma wiek pojazdów i spełniana przez nie norma emisji EURO. Pomiedzy poszczególnymi generacjami pojazdów są bardzo duże różnice w emisji zanieczyszczeń. Najstarsze samochody z silnikami benzynowymi i silnikami Diesla w stosunku do obowiązującej normy EURO 6 emitują:

Silniki Diesla:

- 36 krotnie wyższa emisja PM (cząstek stałych),
- 6,6 krotnie węglowodorów i tlenków azotu.

Silniki benzynowe:

- 19 krotnie więcej NO_x,
- 3.16 krotnie więcej CO.

**Na terenie powiatu żarskiego samochodów osobowych starszych niż dwadzieścia lat jest 30,1%.
W powiecie żagańskim stanowią one 30,2%.**

Samochody spełniające najnowszą normę EURO 6 stanowią odpowiednio: 5,41 i 5.3% wszystkich zarejestrowanych.

Niska emisja powodowana przez transport jest jednym z najważniejszych zagrożeń niską emisją na obszarze ŻŻOF. Ze względu na to, że ruch pojazdów kumuluje się w miastach rdzeniach ŻŻOF, stanowi ona najpoważniejsze zagrożenie dla mieszkańców Żar i Żagania (źródłowe zestawienia danych znajdują się w załączniku nr.2).

Nadmierna liczba pojazdów powoduje tworzenie się nadmiernego zatłoczenia (kongestii). Zarówno w Żarach jak i w Żaganiu dotyczy to również obszaru centrum miasta. Najbardziej zatłoczone odcinki ulic i skrzyżowania w Żarach to ulice: Podwale, Wrocławska, Artylerzystów, Plac Przyjaźni, Podchorążych, Aleja Jana Pawła II, Aleja Wojska Polskiego i Tunelowa. W Żaganiu: rondo przy Jednostce Wojskowej - ul. Żarska i DK 12 (obwodnica), rondo przy ul. Żaganny / Przyjaciół Żołnierza - przed mostem na rzece Bóbr, rondo za mostem na rzece Bóbr - Plac Wolności, skrzyżowanie Jana Pawła II / Wojska Polskiego/ Keplera/ Piłsudskiego/ Armii Krajowej, rondo przy ul. Armii Krajowej / Kożuchowska / DK12, skrzyżowanie przy ul. Przyjaciół Żołnierza/ Kolejowa/ Kochanowskiego.

Na terenie ŻŻOF brakuje form komunikacji alternatywnej (ekologicznej). W tym obszarze gminy nie prowadzą żadnych działań, które mogłyby wspierać ograniczanie ruchu samochodów osobowych. Brakuje również innych form wspierania transportu publicznego i ograniczania liczby samochodów osobowych. Obecna polityka mobilności preferuje transport indywidualny oparty o samochody osobowe z napędem tradycyjnym i inne pojazdy z napędem spalinowym (np. motocykle).

Tylko w Żarach prowadzone były badania dotyczące postrzegania stanu środowiska przez mieszkańców oraz wpływu zanieczyszczenia powietrza na komfort życia mieszkańców. Szczegółowe badania mieszkańców przeprowadzono w 2020 r.¹¹. Dominującym problemem, determinującym postrzeganie środowiska w mieście przez mieszkańców jest stan powietrza atmosferycznego. W ankiecie przeprowadzonej wśród młodzieży¹², odpowiedź na pytanie: **Co wyróżnia Żary?** udzieliło odpowiedzi 308 ankietowanych, 23 osoby (6,9%) nie udzieliło żadnej odpowiedzi. **Największej liczbie ankietowanych Żary kojarzą się z Kronopolem lub po prostu złą jakością powietrza. Respondenci pokreślili to aż 140 razy, przy czym 62 osoby wskazały konkretnie firmę KRONOPOL, jako coś, co kojarzy im się z Żarami.** Wśród czynników skłaniających ich do opuszczenia miasta **54,98% ankietowanych wskazało jakość powietrza a 54,68% - komunikację w mieście.** Spośród wszystkich zagadnień poruszanych w ankiecie dla mieszkańców¹³, w tym obszarze było najwięcej odpowiedzi: ważne i bardzo ważne.

Zwolenników ograniczenia emisji zanieczyszczeń było 82,4%. Osób, które są zwolennikami poszerzania obszarów zieleni miejskiej, parków, skwerów zielonych dachów było 77%. Kolejnym tematem bardzo ważnym dla mieszkańców jest funkcjonalny i ekologiczny transport miejski obejmujący ścieżki rowerowe, komunikację miejską i parkingi. Jest to ważne dla 75,7% mieszkańców. Następne - inteligentne zarządzanie miastem obejmujące monitoring zanieczyszczeń powietrza,

¹¹ Badania prowadzone w ramach przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego gminy Żary o statusie miejskim (projekt pt. "Żary, tu chcę żyć!!!").

¹² Ankieta on –line przeprowadzona wśród uczniów żarskich szkół ponadpodstawowych w dniach od 17.02.2020r. do 28.02.2020 r. w ramach przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego gminy Żary o statusie miejskim (projekt pt. "Żary, tu chcę żyć!!!")

¹³ Ankieta własna Zespołu Miejskiego w Żarach przeprowadzona w formie elektronicznej (Facebook). Ankieta została przeprowadzona przez Internet w dniach 14.02.2020 r. - 24.02.2020 r. w ramach przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego gminy Żary o statusie miejskim (projekt pt. "Żary, tu chcę żyć!!!").

natężenia ruchu, gospodarkę odpadami uzyskało 67,5% głosów ankietowanych, którzy uznali je za ważne i bardzo ważne. Mieszkańcy uznali również wagę i znaczenie termomodernizacji budynków, której oczekuje 61,8% mieszkańców. W odpowiedziach młodzieży na pytanie otwarte „Gdyby mogło się spełnić Twoje życzenie i marzenie dotyczące Żar, jakby one brzmiało?” najczęściej odpowiedzi, 26,1% dotyczyło ochrony środowiska i poprawy stanu powietrza.

Energia odnawialna

Zgodnie z PGN opracowanym dla gminy miejskiej Żary, w województwie lubuskim istnieją dobre warunki do wykorzystania energii promieniowania słonecznego. Roczna gęstość promieniowania słonecznego na terenie całego województwa lubuskiego na płaszczyznę poziomą wynosi ok. 1000 [kWh/m²], natomiast średnie usłonecznienie wynosi 1 600 godzin na rok. Uwzględniając trendy europejskie oraz uwarunkowania województwa lubuskiego (na obszarze całego województwa możliwe na takim samym poziomie, również na terenie gminy Żary), najbardziej efektywne wykorzystanie energii słonecznej skierowane jest głównie na cele grzewcze (kolektory słoneczne).

Gminy ŻŻOF w niewielkim stopniu wykorzystują energię ze źródeł odnawialnych. O ile przedsiębiorcy prywatni intensywnie inwestują i przygotowują kolejne projekty w tym zakresie co jest widoczne w danych dotyczących wydanych decyzji o warunkach zabudowy w gminach Iłowa i w gminie wiejskiej Żary, to samorządy wykorzystują OZE w niewielkim zakresie. Przeprowadzając inwestycje z zakresu modernizacji energetycznej obiektów publicznych instalacje OZE stosowane są incydentalnie, w pojedynczych przypadkach. Jedyną instalacją działającą w większej skali to technologia solarnego suszenia osadów ściekowych w oczyszczalni ścieków. W ramach modernizacji obiektów publicznych wyposażono w instalacje fotowoltaiczną Szkołę Podstawową nr 5 przy ul. Okrzei, Przedszkole miejskie nr 10 przy ul. Okrzei, Centrum Przesiadkowe przy ul. Ułańskiej, na obiekcie Wielofunkcyjnym Kompleksie Rekreacyjno-Wypoczynkowym przy ul. Źródlanej zastosowano powietrzne pompy ciepła do podgrzewania wody w nieckach basenowych. W 2020 roku rozpocznie się termomodernizacja obiektu krytej pływalni wodnik obejmująca min. montaż paneli fotowoltaicznych.

Na terenie ŻŻOF istnieją mikro instalacje na budynkach mieszkalnych społeczeństwa. Ze względu na całkowitą swobodę w montażu instalacji nie ma dokładnych danych dotyczących ilości, lokalizacji i mocy źródeł wykorzystujących energię słońca.

Zanieczyszczenia przemysłowe

Na zanieczyszczenia przemysłowe narażeni są w największym stopniu mieszkańcy Żari miasta Iłowa. Na tym obszarze są zlokalizowane największe przedsiębiorstwa produkcyjne emitujące zanieczyszczenia do środowiska. Dane GUS dotyczące emisji dotyczące emisji gazów i pyłów przez przemysł nie wykazują takich zanieczyszczeń w gminach wiejskich Żary i Żagań. Również Plany Gospodarki Niskoemisyjnej nie wskazują istotnego udziału zanieczyszczeń przemysłowych. Dane dla pozostałych gmin są dostępne za lata 2018-2019. W Żaganiu w latach 2018-2019 emisja zanieczyszczeń gazowych zmniejszyła się z 24665t/rok do 23917 t/rok a pyłowych z 45t/rok do 32t/rok. Również w Żarach zanotowano duży spadek emisji. Zanieczyszczenia gazowe zmniejszyły się z 425109t/rok do 309072t/rok a pyłowe ze 177 t/rok do 107t/rok. **W Iłowej emisja z zakładów uciążliwych dla środowiska zwiększała się w przypadku emisji gazowych z 22686t/rok do 25210t/rok a pyłowych z 2t/rok do 5 t/rok.**

Najbardziej szczegółowe dane dostępne są dla miasta Żary. Znajduje się tam strefa przemysłowa, z której to emitowanych jest ok. 7-10% szkodliwych substancji do powietrza atmosferycznego (głównie emisja BaP) co stanowi trzecią siłę oprócz niskiej emisji (ok 90% emisji BaP i 62% emisji pyłu zawieszonego PM10) i emisji liniowej (ok 14% emisji BaP i pyłu zawieszonego PM10).

W zakresie emisji Benzo(a)pirenu (Bap) oraz Formaldehydu (HCHO) do powietrza atmosferycznego szczególnie z zakładu SWISS KRONO zlokalizowanego na terenie miasta Żary Zarząd Województwa Lubuskiego 20 października 2019 r. powołał **Zespół ekspertów ds. oceny oddziaływania między innymi Spółki SWISS KRONO w Żarach na stan środowiska**. Pierwsze posiedzenie tego Zespołu odbyło się 6 grudnia 2019 r. w Urzędzie Marszałkowskim w Zielonej Górze. Celem powołania zespołu jest zbadanie i ocena wpływu firmy SWISS Krono na stan powietrza w Żarach. Poza tym powołany zespół ma pomóc w wypracowaniu rozwiązań, także prawnych. W skład zespołu wchodzi również przedstawiciel Gminy Żary o statusie miejskim¹⁴. Zespół ten został powołany w związku z decyzją wydaną dla spółki SWISS KRONO na spalanie pyłu, która została zakwestionowana przez mieszkańców. W wyniku tego decyzja została wstrzymana w drodze postanowienia przez Marszałka Województwa Lubuskiego z okresem 6-mcy na dostosowanie Zakładu SWISS Krono do obowiązujących przepisów prawa w tym zakresie.

Urząd Miasta Żary mając na uwadze potrzebę mieszkańców w zakresie informowania na bieżąco o poziomach dopuszczalnych pyłu zawieszonego PM 2,5 w pomiarach automatycznych w 2018 r. uzbroił stację pomiaru jakości powietrza zlokalizowaną w Żarach przy ul. Szymanowskiego w pyłomierz PM 2,5, stacja jest własnością GIOŚ w Zielonej Górze.

Tereny zielone i obszary chronione.

W poniższej tabeli przedstawione są podstawowe dane dotyczące udziału terenów zielonych w całkowitej powierzchni gmin oraz powierzchnie terenów chronionych.

Tabela 20 Tereny zielone i obszary chronione

	Żary	Żagań	Iłowa	Gmina Żary	Gmina Żagań
2021					
Obszary prawnie chronione ogółem(ha)	212,27	462,77	7583	6889,86	7151,56
Rezerваты i pozostałe formy ochrony przyrody na obszarach chronionego krajobrazu(ha)	0	0	0	11,18	19,35
Użytki ekologiczne(ha)	0	0	132,40	27,55	24,46
Udział parków,	1,9	1,3	0,10	0,10	0

¹⁴ Opracowanie pt. Analiza jakości powietrza dla miasta Żary ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływania zakładu SWISS KRONO Sp. z o.o. w Żarach wykonane przez firmę ATMOTERM zostało opublikowane na stronie lubuskie.pl 24 listopada 2020 r.

zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem (%)					
Udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni ogółem %()	3,21	3,94	0,27	0,20	0,08
Lesistość	20,3	55,8	66,9	48,8	43,9
2018					
	Żary	Żagań	Iłowa	Gmina Żary	Gmina Żagań
Obszary prawnie chronione ogółem(ha)	212,27	241,32	7966,83	6943	8424,31
Rezerваты i pozostałe formy ochrony przyrody na obszarach chronionego krajobrazu(ha)	0	0	132,56	0	0
Użytki ekologiczne(ha)	0	0	132,59	13,07	24,46
Udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem (%)	1,9	1,3	0,1	0,1	0
Udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni ogółem %()	3,21	3,94	0,27	0,20	0,7
Lesistość (%)	20,4	55,5	66,8	48,7	54,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Gminy miejskie ŻŻOF charakteryzują się niewielkim udziałem zieleni nie będącej obszarami leśnymi w całkowitej powierzchni gminy. Ponadto, obszary zieleni w miastach nie ulegają zmianie już od co najmniej 2018r. Świadczy to, o niedocenianiu przez gminy funkcji ekosystemowych roślinności na terenach zurbanizowanych. Relatywnie wysoki udział terenów leśnych w powierzchni części gmin (gmina wiejska Żagań, gmina wiejska Żary, Iłowa i Żagań) nie rekompensuje zidentyfikowanego deficytu ze względu na inne funkcje i sposób użytkowania tych terenów. Tereny zieleni na obszarach zurbanizowanych zatrzymują wody opadowe i obniżają temperaturę powietrza, a także stanowią korytarze komunikacyjne dla ptaków. Zmniejszają hałas uliczny, regulują wilgotność powietrza i wydzielają fitoncydy. Poza tym, roślinność w mieście chroni przed nawiewami pyłów, pożarami i nadmiernym promieniowaniem UV. Ich rolą jest również ozdobienie i uatrakcyjnienie obszaru, w jakim są zlokalizowane, poprzez porządkowanie i upiększanie przestrzeni miasta. Zmiany klimatu bardzo silnie podkreślają znaczenie tych funkcji. Szczególnie silnie ten deficyt uwidocznia się na terenach miast Żary i Żagań. Obszary podlegające prawnej ochronie przyrody w Żarach, Żaganie i gminie Żagań pozostają bez zmian. Na terenach gminy Żary i Iłowa zwiększyła się powierzchnia obszarów wartościowych przyrodniczo podlegających formom ochrony prawnej. Tylko w gminie Żary zwiększył się obszar terenów prawnie chronionych. W tabeli powyżej zaprezentowano również dane dotyczące powierzchni obszarów chronionych na terenie ŻŻOF. Dominują obszary o najniższym stopniu ochrony =obszary chronionego krajobrazu. Podobnie jak w przypadku obszarów natura 2000 rozciągają się one na terenie kilku gmin. Ponieważ wszystkie tereny chronione są częściami większych obszarów i na terenie ŻŻOF obejmują teren kilku gmin ich ochrona zależy od dobrej współpracy gmin, w tym również znajdujących się po za obszarem porozumienia ŻŻOF.

Obszary chronione na terenie ŻŻOF:

- Obszar Chronionego Krajobrazu „Bory Bogumiłowskie” – o powierzchni 8 910 ha; położony w części na terenie gmin: Żary (gmina wiejska).
- Obszar Chronionego Krajobrazu „Wschodnie Okolice Lubuska”, powierzchnia 7 652,180 ha, częściowo położony na terenie gminy wiejskiej Żary
- Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Bobru”, powierzchni a 11 863,5300ha położony w części na terenie Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska).
- Obszar Chronionego Krajobrazu „Bory Dolnośląskie”. Obszar chronionego krajobrazu o nazwie „Bory Dolnośląskie”, o całkowitej powierzchni 21092,66 ha, położony na terenie gminy Przewóz w powiecie żarskim, na terenie gminy Gozdnicza, gminy Iłowa, gminy Małomice, gminy i miasta Żagań, gminy Wymiarki w powiecie żagańskim
- Obszar „Las Żarski” PLH08_47 (Zielony Las)obejmuje powierzchnię 1245,1 ha i jest to specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000 zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej. W położony na terenie miasta Żary i gminy wiejskiej Żary. Obszar silnie zagrożony antropopresją ze względu na bliskość miasta i dużą atrakcyjność powiązaną z brakiem terenów zielonych na obszarze miasta. Znajduje się na większym terenie objętym ochroną krajobrazu o tej samej nazwie.
- Obszar Natura 2000 PLH080057, „Dolina Lubczy” częściowo położony na terenie gminy wiejskiej Żary.
- Obszar Natura 2000 Kod PLH080064 „Skroda” częściowo położony na terenie gminy wiejskiej Żary.

- Obszar Natura 2000 „Wilki nad Nysą” kod PLH080044 oraz Obszar Natura 2000 Bory Dolnośląskie kod PLB020005 położone są w części na terenie gminy Łłowa.
- Obszar Natura 2000 „Małomickie Łęgi” Kod PLH080046 położony w części na terenie Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska). Obszar Natura 2000 Dolina Dolnego Bobru PLH080068 położony w części na terenie Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska).
- Obszar Natura 2000 „Bory Dolnośląskie” PLB020005 położony w części na terenie Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska), gmina Łłowa.

Zagrożenia wynikające ze zmian klimatu

Jednym z bardzo ważnych obszarów zagrożeń związanych ze zmianami klimatu jest zagrożenie powodziowe. Najważniejsze obszary na których ono występuje zostały ujęte w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 26 października 2022 r. w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry. Dziennik Ustaw – 33 – Poz. 2714 – 33. Obszarem o najwyższym stopniu zagrożenia powodziowego jest teren miasta Żagań. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 26 października 2022 r. w sprawie przyjęcia „Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry”. „Na terenie m. Żagań zagrożenie powodziowe zidentyfikowano od rzeki Bóbr i rzeki Czarna Wielka. Na terenie OP poziom ryzyka powodziowego określany jest jako bardzo duży i umiarkowany. Poniżej Żagania do Bobru lewostronnie uchodzi Czarna Wielka, a powyżej miasta uchodzą: lewobrzeżnie Kwisa oraz prawobrzeżna Szprotawa, powodując znaczny wzrost przepływu w przypadku ich koincydencji. Nakładanie się fal powodziowych z poszczególnych dopływów na obszarze gm. Żagań skutkuje powstaniem stref zalewu na terenach zabudowy gospodarczej, mieszkaniowej i komunikacyjnej. Powyżej miasta dominuje strefa głębokości zalewu od 2 do 4 m. Na terenie miasta dominuje strefa głębokości zalewu od 0,5 do 2 m na terenach zabudowanych, natomiast na terenach zielonych dominuje strefa zalewu od 2 do 4 m. Strefa zalewu dla scenariusza p=10% jest dużo mniejsza od scenariusza p=1%, przy czym wielkość generowanych strat pozostaje wysoka. Na terenie OP, zlewnia ma charakter nizinny, z rozbudowanym system kanałów i budowli piętrzących, a rzeka usytuowana jest wzdłuż zwartej doliny, silnie zurbanizowanej. Miejscowo występują obwałowania. Powyżej miasta w miejscu ujścia Kwisy do Bobru dominuje strefa głębokości zalewu powyżej 4 m. Na terenie miasta dominuje strefa głębokości zalewu od 0,5 do 2 m na terenach zabudowanych, natomiast na terenach zielonych dominuje strefa zalewu od 2 do 4 m.” Na tym terenie inwestycje planowane są centralnie i prowadzone przez Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie. Pozostałe tereny ŻŻOF są zagrożone powodzią w znacznie mniejszej skali. Na podstawie ogłoszonych przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska Map Zagrożenia Powodziowego i Map Ryzyka Powodziowego stwierdzono, że na terenie gminy Łłowa, gminy wiejskich Żary i Żagań występują obszary szczególnego zagrożenia powodzią. W związku z tym inwestycje przeciwpowodziowe na terenie województwa lubuskiego powinny obejmować w szczególności budowę wałów przeciwpowodziowych, a także innych budowli, takich jak: jazy, przepusty, wały cofkowe, zbiorniki retencyjne.

Inne zagrożenie związane jest z wysokim poziomem zalesienia gmin i długotrwałymi okresami suszy.

Żarsko-Żagański Obszar Funkcjonalny położony jest:

- częściowo na terenie ekstremalnie zagrożonym występowaniem suszy,

- częściowo na terenie słabo zagrożonym występowaniem suszy oraz częściowo na terenie umiarkowanie zagrożonym występowaniem suszy.¹⁵

W łącznym zestawieniu obszar ŻŻOF klasyfikuje się jako obszar silnie zagrożony suszą.

Zalesienie obszarów gmin: Iłowa 66,9%, Żagań – 53,7%, Żary – 48,7% powoduje, że występowanie pożarów na terenach leśnych jest zjawiskiem bardzo niebezpiecznymi. Występowanie zagrożenia skutkuje długimi okresami ograniczeń korzystaniu z terenów leśnych. Tereny leśne ŻŻOF są zarządzane przez nadleśnictwa Lipinki Łużyckie i Żagań. Największy pożar na terenie Nadleśnictwa Żagań miał miejsce w sierpniu 1992, (tzw. Pożar CZERNA 1992) i objął powierzchnię 3058ha. Nadleśnictwo Lipinki zaliczone jest do najwyższej I Kategorii Zagrożenia Pożarowego. Wpływ na tak wysoką kategoryzację ma m.in. ilość pożarów w ostatnim 10-leciu, obecność na terenie Nadleśnictwa trzech miast Żary, Łęknica, Żagań oraz około 60 miejscowości, struktura drzewostanów sprzyjająca pożarom (wielkoobszarowe powierzchnie porośnięte młodym drzewostanem iglastym).

W roku 2022 na terenie Nadleśnictwa Lipinki Łużyckie wystąpiły 33 pożary o łącznej spalonej powierzchni 4,12 ha. Poniesiono straty finansowe na kwotę 17,4 tys. złotych. Średnia powierzchnia jednego pożaru wyniosła 0,12ha. Służby terenowe Nadleśnictwa Lipinki interweniowały w okresie trwania akcji łącznie 46 razy.

Wszelkie działania na tym terenie związane z zapobieganiem zmianom klimatu i katastrofom ekologicznym należy realizować z uwzględnieniem zapisów planów zarządzania ryzykiem powodziowym i planu przeciwdziałania skutkom suszy.

---

¹⁵ Na podstawie Plan Przeciwdziałania skutkom suszy, Portal ISOK. 2023.

6. Obszar wybranych usług publicznych na terenie ŻŻOF

Zmiany demograficzne, których doświadcza obszar ŻŻOF wymagają podejmowania określonych decyzji dot. dostosowania sposobu i zakresu świadczonych usług publicznych. Gminy z obszaru ŻŻOF, przede wszystkim miasta należące do grupy miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze, borykają się z problemami depopulacji i starzenia się społeczeństwa. Wysokiej jakości usługi społeczne skierowane do mieszkańców mogą wpłynąć na decyzje osiedleńcze młodych ludzi oraz ocenę jakości życia w danej gminie przez mieszkańców.

Infrastruktura w zakresie opieki nad najmłodszymi dziećmi (do lat 3) oraz infrastruktura placówek przedszkolnych przyczynia się do rozwoju społecznego. Jednak zmniejszająca się liczba mieszkańców, utrzymanie i rozbudowa infrastruktury stanowi problem, w szczególności dla mniejszych gmin. Co prawda w gminach wiejskich notuje się niewielki przyrost liczby mieszkańców, ale widoczna jest również większa liczba osób w wieku emerytalnym.

Opieka nad dziećmi do lat 3- żłobki

Na terenie gmin ŻŻOF występuje różnorodność oferty żłobkowej (żłobki, kluby dziecięce, placówki publiczne i niepubliczne) może wpłynąć na poprawę wskaźników demograficznych, np. wpływając na decyzję mieszkańców o pozostaniu w dotychczasowym miejscu. Liczba miejsc oferowanych przez te placówki nie jest jednak niewystarczająca, szczególnie na obszarze wiejskim.

Obecnie na terenie ŻŻOF działalność prowadzi 11 placówek oferujących opiekę żłobkową, w tym 3 żłobki miejskie i 7 placówek o charakterze niepublicznym (w tym kluby dziecięce), zapewniające łącznie ponad 500 miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3). Wszystkie placówki znajdują się na terenie miast -Żar i Żagania. Najwięcej placówek i miejsc, które w każdym roku zostają zwiększone, oferuje mieszkańcom miasto Żary. Jednak zapotrzebowanie jest większe. W obu gminach wiejskich ŻŻOF oraz Łowej, nie ma tego typu usług (w Bożnowie na terenie gminy wiejskiej Żagań, pomimo przyznanych środków z rządowego programu Maluch+, nie udało się ostatecznie uruchomić żłobka). W całym województwie lubuskim odsetek dzieci w wieku do 3 lat, które zostały objęte opieką instytucjonalną, w różnych formach, wynosi 14%.¹⁶ W miastach Żary i Żagań, odsetek tej jest wyższy i stale się powiększa.

Tabela 21 Liczba dzieci i miejsce w żłobkach na terenie Żar

Żary GM	2016	2017	2018	2019
Liczba żłobków/klubów dziecięcych (w tym publiczne)	5/2	5/2	5/2	6/2
Liczba miejsc (ogółem)	225	225	235	326
Zmiana (%)	-	bz	4,4	38,7
Liczba miejsc w placówce publicznej	148	151	161	167
Zmiana (%)	-	2,03%	6,62%	3,73%

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych oraz dane UM w Żarach

¹⁶ Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych, stan na rok 2018r.

Tabela 22 Liczba dzieci i miejsca w żłobkach na terenie Żagania

Żagań GM	2016	2017	2018	2019
Liczba żłobków/klubów dziecięcych (w tym publiczne)	5/1	5/1	5/1	5/1
Liczba miejsc (ogółem)	108	130	207	177
Zmiana (%)	-	20,3	59,2	-14,4
Liczba miejsc w placówce publicznej	48	48	48	48
Zmiana (%)	bz	bz	bz	bz

Źródło: GUS-BDL oraz dane UM w Żaganiu

Tabela 23 Dzieci w wieku do 3 lat na terenie gmin ŻŻOF

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	722	679	707	748	709	706
Iłowa - miasto	95	95	107	104	103	88
Iłowa - obszar wiejski	94	86	73	74	74	74
Żagań (GW)	209	204	214	205	223	214
Żary (GM)	1 011	1 025	1 068	1 119	1 091	1 018
Żary (GW)	357	326	316	322	319	309
ŻŻOF Razem	2 488	2 415	2 485	2 572	2 519	2 409
Zmiana (%)	-	-2,93%	2,90%	3,50%	-2,06%	-4,37%

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

Tabela 24 Dzieci objęte opieką w żłobkach

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	104	83	88	110	139	157
Iłowa - miasto	0	0	0	0	0	0
Iłowa - obszar wiejski	0	0	0	0	0	0
Żagań (GW)	0	0	0	0	0	0
Żary (GM)	211	197	205	213	224	302
Żary (GW)	0	0	0	0	0	0
ŻŻOF Razem	315	280	293	323	363	459
ZMIANA (%)	-	-11,11%	4,64%	10,24%	12,38%	26,45%

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

Tabela 25 Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	14,4	12,2	12,4	14,7	19,6	22,2
Iłowa - miasto	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Iłowa - obszar wiejski	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Żagań (GW)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Żary (GM)	20,9	19,2	19,2	19,0	20,5	29,7
Żary (GW)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zmiana (%)	-	-15,28%	1,64%	18,55%	33,33%	13,27%

Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

W obszarze opieki nad małymi dziećmi deficytem są miejsca w żłobkach i słabe wykorzystanie innych form opieki (np. wykwalifikowane opiekunki). Bariery finansowe nie powinny być granicą dostępu do tych usług. Poprawa opieki nad małymi dziećmi powinna wspomóc uruchomienie zasobu pracy kobiet i poprawić atrakcyjność miasta dla ludzi młodych. Oferta ta może mieć wpływ również dla imigrantów ekonomicznych, szczególnie w Żarach, gdzie jest ich najwięcej.

Wychowanie przedszkolne w gminach na obszarze ŻŻOF

Dla porównania warto przyrzeć się usługom opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym. Prowadzą ją wszystkie gminy na terenie ŻŻOF. Najwięcej miejsc wychowania przedszkolnego jak i placówek jest w mieście Żary, następnie na terenie miasta Żagań. Z tych placówek korzystają również mieszkańcy gmin wiejskich, podobnie jak w przypadku żłobków. Spośród gmin wiejskich gmina Żary ma placówek najwięcej. Liczba publicznych placówek w zasadzie pozostaje bez większych zmian, pojawiają się jednak nowe oddziały (grupy) w już istniejących.

Tabela 26 Przedszkola i ich oddziały na obszarze ŻŻOF

Nazwa gminy	Przedszkola-ogółem (przedszkola, specjalne, oddziały w szkołach, punkty przedszkolne)						oddziały					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	11	12	12	12	13	-	43	40	46	49	53	-
Iłowa - miasto	1	1	1	1	1	-	7	6	6	6	7	-
Iłowa - obszar wiejski	2	2	1	1	1	-	3	3	2	2	2	-
Żagań (GW)	7	4	4	7	7	-	11	11	11	12	12	-
Żary (GM)	11	11	11	11	11	-	55	50	62	61	61	-
Żary (GW)	12	13	13	12	11	-	16	15	16	16	15	-
ŻŻOF Razem	44	43	42	44	44	-	135	125	143	97	150	-
Zmiana (%_	-	-2,27	-2,33	4,76	bz	-	-	-7,41	14,40	2,10	2,74	-

Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

Tabela 27 Miejsca i dzieci uczęszczające do przedszkoli na obszarze ŻŻOF

Nazwa gminy	Miejsca w przedszkolach							Dzieci w przedszkolach						Zmiana (%)14/18
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Zmiana (%): 14/18	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Żagań (GM)	760	805	824	860	897	-	18,03	895	815	927	915	954	-	6,59%
Iłowa - miasto	149	128	150	142	160	-	7,38	149	128	148	142	157	-	5,37%
Iłowa - obszar wiejski	0	0	0	0	0	-	0	43	33	36	42	40	-	-6,98%
Żagań (GW)	75	60	60	67	70	-	-6,67%	146	119	145	144	157	-	7,53%
Żary (GM)	1 281	1 155	1 282	1 337	1 376	-	7,42%	1 260	1 133	1 367	1 379	1 381	-	9,60%
Żary (GW)	247	226	237	266	257	-	4,05%	332	275	316	317	323	-	-2,71%
ŻŻOF - Razem	2 512	2 374	2 553	2 672	2 760	-	9,87%	2 825	2 503	2 939	2 939	3 012	-	6,62%
Zmiana (%)	-	-5,49	7,54	4,66	3,29	-	-	-	-11,40	17,42	0,00	2,48	-	-

Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat jest wysoki i stale się zwiększa. Najmniejszy odsetek dzieci w tym wieku jest na obszarach wiejskich, w obu gminach wiejskich i w gminie Iłowa. W tym obszarze wszystkie gminy poprawiły dostęp do usług. Dla regionu lubuskiego odsetek ten w roku 2018 wyniósł 85,1%¹⁷ i jest wyższy niż średnia dla całego obszaru ŻŻOF w danym roku. W ostatnich latach wszystkie gminy korzystały ze środków UE na poprawę dostępu do wychowania przedszkolnego oraz wyrównywanie szans edukacyjnych. Również dzięki temu odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w gminach i na całym obszarze się zwiększał.

Tabela 28 Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 (%)

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	88,7	95,8	94,3	95,5	96,8	-
Iłowa (GMW)	69,1	71,8	63,9	64,9	70,2	-
Żagań (GW)	54,2	50,2	46,5	50,5	55,2	-
Żary (GM)	87,3	97,8	94,3	97,1	95,5	-
Żary (GW)	67,0	61,8	58,0	57,8	68,0	-
ŻŻOF - średnia	73,3	75,5	71,4	73,2	77,1	-

Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

¹⁷ Źródło: GUS-BDL (rok 2018).

Edukacja ogólna -szkoły podstawowe

Wskaźnik dot. skolaryzacji brutto obrazuje dostępność i jakość kształcenia szkół podstawowych. Wskaźnik poniżej 100 (dot. gmin wiejskich oraz gminy Iłowa) wskazuje, że część mieszkańców obszaru realizuje obowiązek edukacyjny w sąsiednich gminach. Wartość wskaźnika powyżej 100 oznacza, że w szkołach uczą się dzieci z sąsiednich gmin (dotyczy rdzeni ŻŻOF).

Tabela 29 Współczynnik skolaryzacji brutto

Miasto	2017	2018	2019	2020	2021	Dynamika
Iłowa	85,4	85,4	84,5	82,2	87,7	2,69%
Żagań (M)	98,4	99,3	100,3	102,2	106,2	7,93%
Żagań (G)	57,6	57,5	57,6	58,4	56,5	-1,91%
Żary (M)	110,9	110,8	111,2	112,6	112,6	1,53%
Żary (G)	66,7	66,9	66,2	69,3	63,8	-4,35%

Źródło: monitorrozwoju.pl

Tabela 30 Szkoły i uczniowie na terenie gmin ŻŻOF

Nazwa	ogółem-liczba szkół					uczniowie				
	2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[ob.]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Żagań (M)	8	7	7	7	7	1 795	1 995	2 043	2 038	2 010
Iłowa	2	2	2	2	2	426	487	479	481	479
Żagań (G)	7	7	4	5	5	335	381	373	384	393
Żary (M)	11	11	11	12	12	2 926	3 300	3 268	3 308	3 271
Żary (G)	7	7	7	7	7	702	790	785	793	790

Źródło: GUS-BDL

Tabela 31 Wyniki (średnie) egzaminów ósmoklasisty w latach 2019-2022 na obszarze gmin ŻŻOF

Rok 2022				
średni wynik (%)	j. polski	matematyka	j. angielski	j. niemiecki
Województwo	56,70	52,58	65,04	49,48
Powiat żarski	56	54	65	52
Powiat żagański	53	46	61	50
Żary miasto	59	57	68	57
Żary wieś	56	57	60	52
Żagań miasto	57	50	68	64
Żagań wieś	50	50	57	-
Iłowa	53	46	69	44

2021				
Gmina/średni wynik (%)	j. polski	matematyka	j. angielski	j. niemiecki
województwo	57,37	43,12	64,07	47,87

Powiat żarski	57	43	76	36
Powiat żagański	57	38	58	45
Żary miasto	61	47	71	37
Żary wieś	55	41	60	51
Żagań miasto	60	42	66	-
Żagań wieś	55	36	49	-
Iłowa	57	36	61	41

Rok 2020				
Gmina/średni wynik (%)	j. polski	matematyka	j. angielski	j. niemiecki
województwo	56,44	41,93	53,72	42,86
Powiat żarski	56,22	43,78	52,93	41,09
Powiat żagański	54,34	38,92	46,58	36,79
Żary miasto	60,04	50,29	58,39	35,17
Żary wieś	56,05	37,47	38	42,98
Żagań miasto	56,38	39,84	55,65	-
Żagań wieś	43,18	38,03	37,73	-
Iłowa	52,07	42,71	47,92	45,15

2019				
Gmina/średni wynik (%)	j. polski	matematyka	j. angielski	j. niemiecki
województwo	60,76	41,70	58,39	40,49
Powiat żarski	62,08	41,08	59,32	39,89
Powiat żagański	59,62	37,13	54,46	39,15
Żary miasto	65,46	45	63,37	38,01
Żary wieś	60,11	40,78	50,95	33,33
Żagań miasto	62,59	40,26	60,75	-
Żagań wieś	54,68	37,15	45,97	-
Iłowa	57,14	35,86	54,55	49,76

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z cke.gov.pl

Edukacja na poziomie ponadpodstawowym

Edukacja na poziomie ponadpodstawowym leży w gestii władz powiatowych, a nie gminnych. Na terenie miast -rdzeni ŻŻOF, które mają również status miast powiatowych, działają szkoły ponadpodstawowe ogólnokształcące oraz zawodowe/branżowe. Jedna z powiatowych szkół ulokowana jest również w Iłowej:

- Zespół Szkół Ogólnokształcących i Technicznych w Żarach
- Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Żarach
- Zespół Szkół Ogólnokształcących w Żarach
- Zespół Szkół Ekonomicznych w Żarach
- Zespół Szkół Budowlanych w Żarach
- Zakład Doskonalenia Zawodowego w Żarach (szkoła niepubliczna)

- Prywatna Szkoła Policealna Awangarda, Prywatna Szkoła Policealna Twoja Szkoła w Żarach (funkcjonowała do roku 2023)
- Zespół Szkół Technicznych i Licealnych w Żaganiu
- Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących (59)
- Zespół Szkół Ponadpodstawowych w Iłowej

Oba powiaty realizowały w latach 2017-2023 duże projekty dot. modernizacji szkolnictwa zawodowego, zarówno w zakresie infrastrukturalnym jak i podnoszenia jakości edukacji, dopasowania do potrzeb rynku pracy, współpracy z pracodawcami, ponoszenia kompetencji uczniów i nauczycieli, organizacji staży zawodowych, itd..

W każdym z projektów zaangażowani byli również pracodawcy oraz partnerzy społeczno-gospodarczy, m.in. Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej W Zielonej Górze oraz Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa z Gorzowa Wlkp.

Powiat żarski zrealizował w latach 2016-2023 projekt pt. Modernizacja kształcenia zawodowego w Powiecie Żarski (wartość projektu to 23 990 879,88 zł) we współpracy z OPZL w Zielonej Górze, ZIPH w Gorzowie Wlkp., Uniwersytetem Zielonogórskim, ZDZ w Zielonej Górze, Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Gorzowie Wlkp. Łącznie w projekcie wzięło udział 2300 uczniów, w tym 806 uczniów i 40 nauczycieli skorzystało ze staży u pracodawców z powiatu żarskiego. Sukces projektu doprowadził do wspólnych starań w zakresie kontynuacji wsparcia, zarówno ze strony władz powiatu żarskiego jak i gmin ŻŻOF. Wzmocnienie prestiżu popularności edukacji zawodowej wymaga inwestycji, starań, ścisłej współpracy z pracodawcami, nowoczesnych narzędzi, wyposażenia pracowni, kompetentnych nauczycieli oraz współpracy władz samorządowych odpowiedzialnych za edukację, za jakość życia mieszkańców, za rynek pracy, za współpracę z przedsiębiorcami.

Powiat żagański, podobnie jak powiat żarski zrealizował własny projekt skierowany do szkół zawodowych, tj. „Modernizacja kształcenia zawodowego w Powiecie Żagańskim” (wysokość dofinansowania z UE: 9 073 986,53 zł). Wsparciem zostało objętych 1800 uczniów oraz ponad 30 nauczycieli. W ramach projektu uczniowie mogli skorzystać z bezpłatnych specjalistycznych kursów i szkoleń oraz staży u przedsiębiorców. Wyposażone zostały pracownie oraz warsztaty, a nauczyciele mogli podnieść swoje kwalifikacje w formie studiów podyplomowych, staży czy praktyk u przedsiębiorców. Partnerami projektu byli: Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa w Gorzowie Wlk. oraz Profi Biznes Group Sylwia Karina Majewska.

W każdym z projektów zaangażowani byli również pracodawcy oraz partnerzy społeczno-gospodarczy, m.in. Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej W Zielonej Górze oraz Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlowa z Gorzowa Wlkp. Kilkuletnie projekty współfinansowane ze środków EFS (w ramach RPO Lubuskie 2020) były ważnymi przedsięwzięciami w skali powiatów ale i całego regionu, ze względu na wysokość przeznaczonych środków i szeroki zakres działań skierowanego do szkół, uczniów, nauczycieli czy pracodawców. Kontynuacja tych działań (zakończonych w roku 2023 r.) nadal jest pożądana, ze względu na konieczność elastycznego reagowania na potrzeby i zmiany na rynku pracy (również w kontekście wymagań/oczekiwań pracodawców), potrzebę wspierania uczniów zmagających się z negatywnymi skutkami pandemii (np. wsparcie psychologiczne, doradztwo zawodowe, itp.). W szkołach zawodowych istotny jest nowoczesny proces kształcenia i umożliwienie uczniom zdobycie wysokiej jakości kompetencji kluczowych, które są cenione i poszukiwane na rynku

pracy, przede wszystkim tym lokalnym (w części dotyczącej gospodarki wskazano wyraźnie na brak pracowników), nauki z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi, wyposażenia i metod, również z wykorzystaniem nowych technologii. Współpraca z pracodawcami oraz otoczeniem społeczno-gospodarczym i zapewnienie wysokiej jakości edukacji, stanowi ważny element polityki powiatów. Korzystają z niej również miasta i gminy, dla których zasób wysokiej jakości pracowników jest istotny ze względu na lokalną gospodarkę. Bez odpowiednich środków będzie to trudne¹⁸.

Zakres wsparcia infrastrukturalnego nie wyczerpał wszystkich potrzeb w tym zakresie. Kilkuletnie projekty współfinansowane ze środków EFS (w ramach RPO Lubuskie 2020) były ważnymi przedsięwzięciami w skali powiatów ale i całego regionu, ze względu na skalę przeznaczonych środków i szerokiego zakresu działań skierowanego do szkół, uczniów, nauczycieli czy pracodawców. Kontynuacja tych działań (zakończonych w roku 2023 r.) byłaby pożądana, ze względu na konieczność elastycznego reagowania na potrzeby i zmiany na rynku pracy, konieczność wspierania uczniów w wyniku negatywnych skutków pandemii (wsparcie psychologiczne, pedagogiczne, działania społeczno-wychowawcze). Współpraca z pracodawcami oraz otoczeniem społeczno-gospodarczym i zapewnienie wysokiej jakości edukacji, stanowi ważny element polityki powiatów. Bez odpowiednich środków będzie to trudne. Żadna z gmin ŻŻOF nie jest organem prowadzącym dla szkoły zawodowej, nie prowadzi wobec tego bezpośrednich działań w tym zakresie. Jednak ze względu na to, że w szkołach tych uczy się młodzież z gmin ŻŻOF, zasadnym jest podjęcie współpracy na rzecz rozwoju szkolnictwa zawodowego na tym obszarze, również ze względu na zapewnienie kadr dla lokalnej gospodarki. Współpraca w tym obszarze zaowocowała nieformalnym a później formalnym porozumieniem pomiędzy gminami ŻŻOF reprezentowanymi przez Lidera ŻŻOF a starostami, żagańskim oraz żarskim. Celem tego porozumienia są podjęte ustalenia dot. wspólnych działań w zakresie możliwych projektów realizowanych w ramach dostępnej alokacji środków. Doświadczenie władz powiatowych w zakresie realizacji przedsięwzięć predestynuje je do udziału w realizacji Strategii ZIT w obszarze edukacji zawodowej, która ma duże znaczenie dla rozwoju ŻŻOF, nie tylko gospodarczego ale i społecznego.

Żadna z gmin ŻŻOF nie jest organem prowadzącym dla szkoły zawodowej, nie prowadzi wobec tego bezpośrednich działań w tym zakresie. Jednak ze względu na to, że w szkołach tych uczy się młodzież z gmin ŻŻOF, zasadne i niezbędne jest podjęcie współpracy na rzecz rozwoju szkolnictwa zawodowego na tym obszarze, również ze względu na zapewnienie kadr dla lokalnej gospodarki. Współpraca w tym obszarze zaowocowała nieformalnym porozumieniem pomiędzy gminami ŻŻOF reprezentowanymi przez Lidera ŻŻOF a starostami, żagańskim oraz żarskim. Celem tego porozumienia są podjęte ustalenia dot. wspólnych działań w zakresie możliwych projektów realizowanych w ramach dostępnej alokacji środków. Doświadczenie władz powiatowych w zakresie realizacji przedsięwzięć predestynuje je do udziału w realizacji Strategii ZIT w obszarze edukacji zawodowej, która ma duże znaczenie dla rozwoju ŻŻOF, nie tylko gospodarczego ale i społecznego. Przystąpienie obu powiatów do współpracy z gminami ŻŻOF, na terenie których funkcjonują szkoły zawodowe (Żary, Żagań, Iłowa) zapewni możliwość udziału młodzieży wszystkich gmin w poświęconym specjalnie im wsparciu, odnoszącym ich kompetencje i przygotowującym ich do wejścia na lokalny/regionalny rynek pracy. Realizacja tego typu wsparcia, które odpowiada na zapotrzebowanie pracodawców, szkół, uczniów oraz władz samorządowych. Kondycja rynku pracy na obszarze ŻŻOF, zapotrzebowanie na pracowników, wymaga podjęcia działań wspierających, a przede

---

¹⁸ Diagnoza kształcenia zawodowego w województwie lubuskim, Związek Powiatów Lubuskich, 2024 r.

wszystkim zapobiegającym odpływowi młodych ludzi posiadających kwalifikacje zawodowe. Dobrze płatna i atrakcyjna praca jest jednym z czynników, które mogą wpłynąć na decyzje młodych ludzi o pozostaniu na obszarze ŻŻOF. Ten obszar wskazuje na silne powiązania pomiędzy gminami, które obrazują dane dot. przepływów ludności w zakresie edukacji ponadpodstawowej. Żary i Żagań są w tym przypadku ośrodkami edukacyjnymi, w których uczy się młodzież z całego obszaru ŻŻOF, z obszarów obu powiatów a także z innych części regionu.

Przystąpienie obu powiatów do współpracy z gminami ŻŻOF, na terenie których funkcjonują szkoły zawodowe (Żary, Żagań, Łowia) zapewni możliwość udziału młodzieży wszystkich gmin w poświęconym specjalnie im wsparciu, odnoszącym ich kompetencje i przygotowującym ich do wejścia na lokalny/regionalny rynek pracy. Realizacja tego typu wsparcia, które odpowiada na zapotrzebowanie pracodawców, szkół, uczniów oraz władz samorządowych. Kondycja rynku pracy na obszarze ŻŻOF, zapotrzebowanie na pracowników, wymaga podjęcia działań wspierających, a przede wszystkim zapobiegających odpływowi młodych ludzi posiadających kwalifikacje zawodowe. Dobrze płatna i atrakcyjna praca jest jednym z czynników, które mogą wpłynąć na decyzje młodych ludzi o pozostaniu na obszarze ŻŻOF.

Tabela 32 Wyniki egzaminu maturalnego w powiatach: żagańskim oraz żarskim w latach 2019-2022

Powiat/wynik (%)	j. polski	matematyka	j. angielski	j. niemiecki
2019				
Województwo	60,77	41,69	58,39	40,49
żagański	59,63	37,13	54,46	39,15
Żarski	62,08	41,08	59,33	39,89
2020				
Województwo	56,44	41,93	52,56	42,86
żagański	54,33	38,92	47,58	36,79
Żarski	56,22	43,78	52,94	41,10
2021				
Województwo	57,38	43,12	64,07	47,87
żagański	57	38	58	51
Żarski	57	47	67	43
2022				
Województwo	56,71	52,58	65,04	49,48
żagański	53	46	61	50
Żarski	56	54	65	52

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych na stronie cke.gov.pl.

Wyniki egzaminów maturalnych w powiecie żarskim we wszystkich latach i przedmiotach są wyższe niż w powiecie żagańskim (w roku 2021 jedynie wynika z j. niemieckiego były w tym powiecie wyższe, w tym samym roku i w tym samym zakresie, powiat żagański przekroczył średnią wojewódzką). Najslabiej wypadają wyniki z matematyki (wyniki w powiecie żarskim są niemal równe lub wyższe niż średnia z tego egzaminu w regionie). Najlepiej wypadają wyniki z egzaminu z j. polskiego oraz j. angielskiego. W przypadku j. angielskiego również powiat żarski osiągał wyniki równe lub wyższe niż średnia w regionie.

Tabela 33 Zdawalność egzaminów zawodowych w szkołach powiatu żarskiego (na terenie Żar)

Szkoła/wyniki egzaminu zawodowego	2018	2019	2020	2021
Zespół Szkół Ekonomicznych w Żarach – technikum	98,39%,	93,48%,	92,00%,	99,34%,
Centrum Kształcenia Zawodowego I Ustawicznego w Żarach	technikum - 92%, branżowa szkoła I stopnia – 65%	technikum – 84,55 %, branżowa szkoła I stopnia – 62,50%	technikum – 90,20 %, branżowa szkoła I stopnia – 62,50%,	technikum – 84,90 %, branżowa szkoła I stopnia
Zespół Szkół Budowlanych w Żarach –	technikum-66%, branżowa szkoła I stopnia-76%	technikum – 53%, branżowa szkoła I stopnia – 90 %	technikum – 56,40 %, branżowa szkoła I stopnia – 89,79 %,	technikum – 82,05 %, branżowa szkoła I stopnia-54,28 %,
Zespół Szkół Ogólnokształcących i Technicznych w Żarach – technikum	97,08%	83,53 %,	63,08 %,	88,00 %,

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Raportów o stanie powiatu żarskiego za lata: 2018, 2019, 2020, 2021

W Żarach funkcjonuje Łużycka Szkoła Wyższa in. Jana Benedykta Solfy, a wcześniej Wyższa Łużycka Szkoła Humanistyczna, dla której organem prowadzącym jest Holding Edukacyjny sp. z o.o. w Pleszewie, powstała w 2004 r. (wówczas organem prowadzącym był Zakład Doskonalenia Zawodowego w Zielonej Górze; zmiana nazwy i organu prowadzącego miała miejsce w roku 2015). Szkoła oferuje kształcenie na studiach jednolitych magisterskich, pierwszego stopnia (licencjackich i inżynierskich), drugiego stopnia (magisterskich), oraz podyplomowych. W ramach dostępnych kierunków, kandydaci mogą wybrać zarówno kierunki ścisłe, jak i humanistyczne[1]. Uczelnia składa się z 3 katedr: Katedry Logistyki i Bezpieczeństwa narodowego, Katedry Podstaw Pedagogiki, Katedry Administracji, Zarządzania, Finansów i Rachunkowości. W strukturze uczelni jest również Biblioteka

Uczelniana, Wydawnictwo Naukowe oraz Biuro Karier. Działał również żłobek, ale pandemia covid-19 spowodowała jego zamknięcie¹⁹.

Kierunki kształcenia dostępne w ŁSW:

- pedagogika
- logistyka
- bezpieczeństwo narodowe
- administracja

Szkoła prowadzi też kształcenie na studiach podyplomowych oraz różnego rodzaju kursach.²⁰

Pomoc społeczna w gminach na obszarze ŻŻOF

W roku 2019 ze środowiskowej pomocy społecznej w gminach ŻŻOF²¹ korzystało 2918 gospodarstw domowych. W porównaniu do roku 2014, w roku 2019 liczba gospodarstw korzystających z tej pomocy uległa zmniejszeniu o 23,92%. Spada również zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w gminach. Nie maleją jednak wydatki w obszarze pomocy społecznej we wszystkich gminach, po spadku w roku 2017 (wdrożenie programu 500+ w roku 2016, spadek bezrobocia), ponownie następuje wzrost wydatków.

Tabela 34 Liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej

Nazwa gminy							Zmiana (%)
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014/2019
Żagań (GM)	595	619	601	524	498	474	-20,34
Iłowa (GMW)	369	319	325	293	250	231	-37,40
Żagań (GW)	304	300	295	265	223	230	-24,34
Żary (GM)	1 268	1 239	1 165	1 075	1 093	1 019	-19,64
Żary (GW)	382	373	345	323	299	266	-30,37
ŻŻOF Razem	2 918	2 850	2 731	2 480	2 363	2 220	-23,92
Zmiana (%)		-2,33	-4,18	-9,19	-4,72	-6,05	-

Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

¹⁹ lsw.edu.pl

²⁰ Jw.

²¹ Dane na podstawie GUS- Bank Danych Lokalnych

Tabela 35 Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem (%)

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2018	2019
LUBUSKIE	8,8	8,1	7,3	6,5	5,8	5,1
Żagań (GM)	4,5	4,5	4,2	3,5	3,2	3,1
Iłowa (GMW)	12,2	10,6	10,3	8,5	7,0	6,5
Żagań (GW)	10,3	9,6	8,9	7,6	6,3	6,2
Żary (GM)	6,4	6,2	5,3	4,7	4,8	4,4
Żary (GW)	8,4	7,7	6,3	5,7	5,1	4,4
ŻOFF - średnia	8,4	7,7	7,0	6,0	5,3	4,9

Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

Wydatki na pomoc społeczną, obok wydatków na oświatę czy transport, stanowią jeden z kosztowniejszych obszarów budżetów gmin. W 2016 r. pojawił się Program 500+, który wpłynął na strukturę wydatków w gminach (zadanie zlecone). Największa zmiana w wydatkach w ostatnich trzech latach miała miejsce w Żarach (miasto), tam też wydatki są największe na całym obszarze.

Tabela 36 Wydatki z budżetów gmin na pomoc społeczną- Dział 830 Pomoc społeczna

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Zmiana (%): 19/17	Zmiana (%): 19/18
Żagań (GM)	14 935 915,53	15 144 801,89	26 140 027,37	6 340 194,02	6 143 356,99	6 421 653,03	1,28%	4,53%
Iłowa (GMW)	5 585 951,84	5 253 635,35	8 800 125,57	2 255 195,55	2 411 697,82	2 527 993,96	12,10%	4,82%
Żagań (GW)	4 358 977,97	4 366 256,23	8 345 070,81	2 004 309,71	2 122 660,15	2 205 926,88	10,06%	3,92%
Żary (GM)	26 086 102,54	26 356 689,01	41 833 162,94	14 199 869,29	14 866 023,95	17 007 228,62	19,77%	14,40%
Żary (GW)	6 516 786,38	6 605 875,87	12 670 015,04	2 674 758,07	2 614 587,85	2 846 719,65	6,43%	8,88%
ŻŻOF Razem	57 483 734,26	57 727 258,35	97 788 401,73	27 474 326,64	28 158 326,76	31 009 522,14	12,87%	10,13%
Zmiana (%)	-	0,42%	69,40%	-71,90%	2,49%	10,13%	-	-

Źródło: GUS - Bank Danych Lokalnych oraz obliczenia własne

Infrastruktura pomocy społecznej i usługi dla osób starszych na terenie ŻŻOF

Infrastruktura pomocy społecznej na obszarze ŻŻOF tworzona jest przede wszystkim przez jednostki publiczne, których działalność wspierana i uzupełniana jest przez inne podmioty (np. organizacje pozarządowe). Na jednostkach samorządu terytorialnego spoczywa obowiązek zapewnienia realizacji zadań pomocy społecznej w określonym zakresie, zgodnie z przypisanymi zadaniami własnymi oraz zadaniami zleconymi. Jednostki instytucjonalnej pomocy społecznej (gminne/miejskie ośrodki pomocy społecznej) funkcjonują w każdej z gmin ŻŻOF.

Dla mieszkańców gmin ze specjalnymi potrzebami (m.in. dla osób niepełnosprawnych fizycznie lub intelektualnie, w podeszłym wieku, przewlekle somatycznie chorych czy przewlekle psychicznie

chorych) dostępne są domy pomocy społecznej, dzienne domy pobytu czy środowiskowe domy samopomocy świadczących usługi bytowe, opiekuńcze, rehabilitacyjne i wspomagające.

Jednak infrastruktura instytucjonalnego wsparcia, szczególnie dla osób starszych na obszarze ŻŻOF nie jest zadowalająca. Największy deficyt występuje w powiecie żagańskim, do którego należą 3 z 5 gmin ŻŻOF. Nie ma ani jednego domu opieki społecznej. W Iłowej działa niepubliczny Rodzinny Dom Opieki „Cichy Dom”. Jedyny dom pomocy społecznej na obszarze ŻŻOF jest w Miłowicach (gmina wiejska Żary)²², który dysponuje 80 miejscami (dla dzieci, młodzieży i osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie). Brak miejsc tego typu powoduje konieczność lokowania osób z terenu gmin ŻŻOF w placówkach poza jego obszarem, na terenie całego województwa, a koszty tych usług wzrastają w każdym roku, podobnie jak liczba kierowanych tam osób.

Na rzecz wsparcia deinstytucjonalizacji usług społecznych skierowanych do seniorów i świadczonych w społeczności lokalnej, utworzono Kluby Seniora. Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi wzrasta, brakuje jednak miejsc, w których osoby starsze, nie będąc odizolowanymi od społeczności, mogłyby przebywać i funkcjonować.

W mieście Żary działają następujące instytucje/podmioty:

- Dzienny Dom Wsparcia (30 miejsc; 12 osób oczekujących na miejsce²³),
- Środowiskowy Dom Samopomocy (40 miejsc²⁴, 4 osoby oczekujących na miejsce
- Dom Seniora „Leśne Zacisze” (8 miejsc²⁵)
- Dom Dzienny Senior+

W mieście Żagań:

- Dom dziennego Pobytu (43 miejsca²⁶)
- Klub Senior+

W gminie Iłowa:

- Rodzinny Dom Pomocy w Iłowej „Cichy Dom” (8 miejsc²⁷)

W gminie wiejskiej Żary:

- DPS w Miłowicach (80 miejsc²⁸, DPS przeznaczony dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie oraz dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie)
- Klub Seniora (Mirostowice Górne)

---

²² Źródło: Wojewódzki Rejestr Domów Pomocy Społecznej w województwie lubuskim opublikowany w Dzienniku Urzędowym województwa lubuskiego z dnia 19.06.2020 r., poz. 1648.

²³ Źródło: MOPS w Żarach

²⁴ Źródło: MOPS w Żarach

²⁵ Źródło: GUS-BDL, dot. roku 2019.

²⁶ Liczba osób korzystających z DDP w roku 2019-na podstawie Sprawozdania z działalności OPS za rok 2019.

²⁷ Źródło: GUS-BDL, dot. roku 2019

²⁸ Źródło: Wojewódzki Rejestr Domów Pomocy Społecznej w województwie lubuskim opublikowany w Dzienniku Urzędowym województwa lubuskiego z dnia 19.06.2020 r., poz. 1648

W gminie wiejskiej Żagań:-

- Klub Seniora (Tomaszowo)

Największe wydatki w zakresie odpłatności za pobyt w domach opieki ponoszą Żary (gmina miejska). Wyraźnie widać na jej przykładzie, jak rosną wydatki w każdym roku. Miasto jednak nie ma własnego domu pomocy społecznej.

Tabela 37 Odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej (zł) oraz liczba osób

Nazwa	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	549 071,00	657 224,00	678 948,00	736 439,00	735 318,00	917 269,00
	31 osób	30 osób	27 osób	32 osób	32 osób	30 osób
Iłowa (GMW)	263 685,61	223 925,27	299 666,35	347 715,86	315 758,90	363 159,57
	11 osób	13 osób	12 osób	13 osób	12 osób	13 osób
Żagań (GW)	97 041,00	91 629,00	117 085,00	197 996,00	257 935,00	415 344,00
	6 osób	7 osób	6 osób	10 osób	10 osób	14 osób
Żary (GM)	1 822 137,00	1 924 103,00	2 131 401,00	2 154 628,00	2 613 114,00	2 995 384,00
	88 osób	100 osób	91 osób	84 osób	110 osób	100 osób
Żary (GW)	223 431,00	208 891,00	225 128,00	300 596,00	353 466,00	473 915,00
	9 osób	11 osób	13 osób	15 osób	13 osób	15 osób
ŻŻOF -razem	2 955 365,61/145 osób	3 105 772,27/161 osób	3 452 228,35/149 osób	3 737 374,86/144 osoby	4 275 591,9/177 osób	5 165 071,57/172 osoby

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportów o stanie gminy oraz danych z MOPS/OPS/GOPS na terenie ŻŻOF

W przypadku usług opiekuńczych sytuacja wygląda podobnie, na terenie gmin ŻŻOF wzrastają koszty ich finansowania oraz liczba osób, których dotyczą. W latach 2016-2019 liczba osób wymagających wsparcia w postaci usług opiekuńczych rosła, ale równocześnie wzrosły koszty usług opiekuńczych. Bardzo dużo osób starszych, szczególnie w miastach nie ma żadnej bliskiej rodziny, która mogłaby się nimi opiekować. Poza tym jeśli nawet mają rodzinę, to coraz częściej nie radzi sobie ona z opieką nad chorą lub starszą osobą, ze względu na pracę (również za granicą), odległość od miejsca zamieszkania osoby wymagającej opieki. Często również więzi w rodzinie zostają zerwane i nierzadko z powodu konfliktów rodzinnych osoby starsze i schorowane pozostają bez opieki.

Tabela 38 Finansowanie usług opiekuńczych na obszarze ŻŻOF (zł) oraz liczba osób

Nazwa	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	273 007,00	275 907,00	269 722,00	300 508,00	336 930,00	379 572,00
	60 osób	64 osób	68 osób	70 osób	73 osób	75 osób
Iłowa (GMW)	99 840,51	114 848,83	121 485,43	156 499,63	159 351,24	186 933,78
	18 osób	18 osób	19 osób	21 osób	19 osób	19 osób

Żagań (GW)	100 750,00	111 646,00	20 3926,00	200 019,00	190 712,00	209 372,00
	8 osób	12 osób	17 osób	19 osób	17 osób	20 osób
Żary (GM)	883 598,00	833 192,00	932 138,00	1.146 863,00	1 234 088,00	1 319 351,00
	134 osoby	144 osoby	154 osoby	173 osoby	187 osób	189 osób
Żary (GW)	147 647,00	219 950,00	259 734,00	185 917,00	165 293,00	189 988,00
	23 osoby	32 osoby	43 osoby	35 osób	32 osoby	39 osób
ŻŻOF-Razem	1 504 842,51/ 243 osoby	1 555 543,83/ 270 osób	1 787 005,43/301 osób	1 989 806,63/318 osób	2 086 374,24/328 osób	2 285 216,79/342 osoby

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportów o stanie gminy oraz danych z MOPS/OPS/GOPS na terenie ŻŻOF

W tym obszarze widoczny jest deficyt, który w związku ze zidentyfikowanymi zmianami demograficznymi będzie się pogłębiał w kolejnych latach jeśli gminy nie podejmą decyzji ws. powiększenia dostępnych zasobów miejsc czy zastosowania innych rozwiązań sprzyjających deinstytucjonalizacji.

Na terenie ŻŻOF brakuje nowych rozwiązań w zakresie usług społecznych, szczególnie brakuje deinstytucjonalizacji²⁹.

Niski stopień rozwoju usług społecznych dla seniorów wiąże się z założeniem przyjmowanym przez organizatorów opieki społecznej, że opiekę nad osobami niesamodzielnymi, w tym seniorami, sprawuje rodzina lub inne bliskie osoby. Jednak zmiany demograficzne oraz społeczne (np. wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, wydłużanie się życia, praca zarobkowa za granicą, migracje innego typu) ograniczają możliwości sprawowania opieki przez rodziny³⁰.

Zapotrzebowanie na usługi społeczne dla osób starszych będzie rosło, co wiąże się z koniecznością podjęcia działań w celu dostosowania systemu pomocy społecznej do aktualnych i przyszłych potrzeb społecznych, z uwzględnieniem specyficznych potrzeb osób w podeszłym wieku. Szczególnie ważne jest rozwijanie takich rozwiązań jak centra usług opiekuńczych, wolontariat opiekuńczy, czy opieka ze strony grup sąsiedzkich³¹.

Integracja społeczno-zawodowa

Na obszarze gmin należących do ŻŻOF w obszarze działań zmierzających do integracji społeczno-zawodowej swoją działalność prowadzi Fundacja Centrum Rozwoju Społeczno-Edukacyjno-Gospodarczego w Żarach. Aktualnie działa na obszarze gmin: miasto Żary, gmina wiejska Żary, Jasień, Lubsko, Trzebień. Jako Centrum Integracji Społecznej (CIS) prowadzi działalność w zakresie: porządków z utrzymaniem terenów zielonych, wykończeniowo-budowlanym, opieki dla osób starszych i niepełnosprawnych (opiekun), profesjonalnego sprzątnia.

²⁹ Diagnoza usług społecznych w powiatach województwa lubuskiego na zlecenie ROPS w Zielonej Górze (2016).

³⁰ Tamże

³¹ Tamże

Fundacja jest organizacją pozarządową, która oprócz zadań zleconych z zakresu pomocy społecznej, realizowała i realizuje szereg projektów dot. integracji społeczno-zawodowej finansowanych ze środków europejskich. Fundacja prowadzi Centrum Integracji Społecznej od listopada 2015 r, posiada również wpis do wojewódzkiego rejestru prowadzonego przez wojewodę lubuskiego (termin nadania statusu CIS-do listopada 2025 r.)³². W ramach prowadzonych działań w CIS wsparciem różnego rodzaju, od terapeutycznego po zawodowe zostało objętych prawie 400 osób. Były to głównie osoby długotrwale bezrobotne, często bez kwalifikacji zawodowych, z niepełnosprawnościami, zmagające się z uzależnieniami, zwalniane z zakładów karnych, itp. Fundacja posiada odpowiednie i pożądane doświadczenie, zarówno w zakresie obszaru integracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, ale również we współpracy z administracją samorządową, na które zlecenie działa. Działalność CIS prowadzonego przez Fundację jest możliwa do rozszerzenia na pozostałe gminy ŻŻOF, ponieważ zasoby organizacyjne i techniczne na to pozwalają. W ten sposób działania w tym obszarze byłyby prowadzone w sposób spójny, pozostając pod nadzorem jednej organizacji. Zasadnym jest, aby Fundacja Centrum Rozwoju Społeczno-Edukacyjno-Gospodarczego w Żarach było beneficjentem działań skierowanych do osób wykluczonych/zagrożonych wykluczeniem społecznym polegających na ich integracji społecznej i zawodowej. Partnerzy ŻŻOF uznali, że zaangażowanie Fundacji jako podmiotu posiadającego doświadczenie w tym obszarze zagwarantuje im realizację zadań i celów.

W ostatnich latach na obszarze ŻŻOF (a terenie gmin należących do powiatu żagańskiego) były realizowane projektu w zakresie wsparcia dla reintegracji społeczno-zawodowej, zarówno przez podmioty z trzeciego sektora jak i instytucje samorządowe czy prywatne. Indywidualizacja wsparcia pozwoliła na zbudowanie projektowego partnerstwa na rzecz skutecznego powrotu na rynek pracy osób w trudnej sytuacji, zagrożonych i/lub wykluczonych społecznie³³.

Bezrobocie na obszarze ZNOF nie jest wysokie, raczej brakuje pracowników, szczególnie wykwalifikowanych. Grupa osób długotrwale bezrobotnych, biernych zawodowo jest grupą o szczególnych potrzebach w zakresie narzędzi wsparcia, aktywizacji, przygotowania do funkcjonowania na rynku pracy, itp. Grupą osób w szczególności sytuacji są osoby w kryzysie bezdomności. Jedyną ogrzewalnią na obszarze ŻŻOF jest ta w Żarach. Korzysta z niej w sezonie kilkadziesiąt osób. Zgodnie z Raportem dot. ogólnopolskiego badania osób bezdomnych w województwie lubuskim (2019 r.)w Żarach przebywało 57 bezdomnych osób. W pozostałych gminach ŻŻOF było ich znacznie mniej (w Żaganiu 11-20 osób, w gminach Żagań i Iłowa do 10 osób, w gminie wiejskie Zary-21 do 50 osób). Są to głównie osoby utrzymujące się z zasiłków pomocy społecznej, ale też dorywczej pracy czy zbieractwa. CIS w Żarach również obejmował wsparciem w swoich projektach osoby w kryzysie bezdomności.

Osoby borykające się z wykluczeniem społecznym, ze względu na swój brak pracy, niepełnosprawność, ubóstwo, sytuację rodzinną (opieka nad osobami zależnymi), osoby w kryzysie

---

³² https://bip.lubuskie.uw.gov.pl/rynek_pracy/przyznanie_statusu_centrum_integracji_spolecznej

³³ Wybrane projekty realizowane na obszarze ŻŻOF: Gmina Żagań/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Żaganiu oraz Lutolska Spółdzielnia Socjalna WINDA - projekt „Gmina Żagań – aktywnie razem!”; Lutolska Spółdzielnia Socjalna WINDA I WINDA 2(gmina wiejska Żagań , Iłowa, PUP Żagań-projekty aktywnej integracji realizowane w partnerstwie).

bezdомności czy osoby opuszczające zakłady karne to nadal problem społeczny. Przywrócenie tych osób na rynek pracy wymaga pracy, skoordynowanych i zindywidualizowanych działań (współpracy instytucji publicznych, pracodawców, organizacji społecznych), wysokiego poziomu motywacji tych osób.

Tabela 39 Bezrobotni na obszarze ŻŻOF-dane powiatowe

ogółem				
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	1 803	1 828	1 326	1 150
Powiat żarski	1 695	2 137	1 701	1 504
	nieposiadający prawa do zasiłku			
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	1 409	1 419	1 042	936
Powiat żarski	1 460	1 835	1 521	1 305
	bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych			
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	-	517	368	301
Powiat żarski	-	676	573	511
	osoby bezrobotne będące w szczególnej sytuacji			
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	-	1 502	1 090	905
Powiat żarski	-	1 659	1 387	1 187
	niepełnosprawni			
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	-	153	141	123
Powiat żarski	-	143	118	112
	powyżej 50 roku życia			
	2019	2020	2021	2022

	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	-	458	380	300
Powiat żarski	-	559	468	412
	osoby posiadające co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia			
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	-	445	323	249
Powiat żarski	-	385	333	256
	osoby posiadające co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia			
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	-	12	11	8
Powiat żarski	-	2	3	7
	dotychczas niepracujący			
	2019	2020	2021	2022
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
Powiat żagański	132	152	111	92
Powiat żarski	194	211	171	150

Źródło: GUS-BDL

Podsumowując, w miastach rośnie liczba placówek przedszkolnych, które w większości zaspokajają potrzeby mieszkańców. Liczba placówek opieki nad dziećmi do lat 3 jest niewystarczająca i są one dostępne jedynie w miastach, brakuje też innych, pozainstytucjonalnych rozwiązań. Wiąże się to również z niskim odsetkiem dzieci objętych instytucjonalną opieką żłobkową. Liczba przedszkoli i oferowanych miejsc wychowania przedszkolnego jest optymalna we wszystkich gminach. Ofertę publiczną uzupełniają podmiot niepubliczne. Wobec tego nie ma potrzeby tworzenia na obszarze funkcjonalnym kolejnych miejsc, również ze względu na negatywne trendy demograficzne. Istotne jest natomiast utrzymanie dobrej jakości edukacji, również w zakresie kompetencji nauczycieli czy atrakcyjności i różnorodności oferty.

Siatka szkół podstawowych zapewnia dobrą dostępność uczniom na terenie gmin ŻŻOF, jest też optymalna. Jakość nauczania mierzona wynikami egzaminów nie jest równa we wszystkich szkołach, co wymaga podjęcia odpowiednich działań, szczególnie w szkołach na obszarach wiejskich. Pandemia covid-19 wywołała wiele negatywnych skutków w zakresie dobrostanu dzieci i młodzieży, działania systemu edukacji, radzenia sobie ze stresem, trudności emocjonalno-społecznych, itp. Negatywne konsekwencje wywołanych pandemią wymagają również podjęcia specyficznych działań w szkołach. Współczesny rynek pracy wymaga również stałego podnoszenia i aktualizacji kompetencji, dlatego

ich nabywania jak najwcześniej, czyli na etapie edukacji, nawet przedszkolnej, jest istotne. Kompetencje cyfrowe, językowe, matematyczno-przyrodnicze, obywatelskie, społeczne to kompetencje przyszłości. Dobra jakość nauczania również zależy od ich opanowania przez uczniów.

Na obszarze ŻŻOF infrastruktura domów opieki społecznej oraz innych form, w tym aktywizujących seniorów i zapewniających im usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, jest niewystarczająca. Mała liczba Klubów Seniora wpływa na aktywność osób starszych, ich integrację i zwiększa zagrożenie wykluczeniem społecznym. Jednocześnie wzrasta liczba osób objętych usługami opiekuńczymi i koszt tych usług co jest efektem starzejącego się społeczeństwa.

Bezrobocie w gminach ŻŻOF nie jest wysokie. Jednak wykluczenie społeczne, niepełnosprawność, długotrwałe bezrobocie czy bierność zawodowa są czynnikami, które skutecznie eliminują z rynku pracy i życia społecznego, do którego trudno powrócić. Najistotniejsze problemy osób i rodzin zdiagnozowane na obszarze ŻŻOF to ubóstwo i wykluczenie społeczne spowodowane brakiem pracy, niepełnosprawnością, ograniczeniami adaptacji w środowisku społecznym. Dodatkowo jest to niedostateczny poziom kompleksowego i wieloetapowego systemu wsparcia motywującego do wychodzenia z obszaru wykluczenia, niewystarczający poziom wspólnych działań przedstawicieli różnych sektorów brak wypracowanych skutecznych mechanizmów wsparcia zawodowego i społecznego. Osoby wymagające wsparcia najczęściej nie mają doświadczenia zawodowego lub jest ono bardzo niewielkie, nie mają wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, nie mają też przygotowania do wejścia na rynek pracy, często nie posiadają środków na dojazdy do większych ośrodków gdzie mogliby uzyskać wsparcie i pomoc (często zamieszkują obszary wiejskie lub są mieszkańcami małych miast borykające się z wykluczeniem komunikacyjnym). Innym ważnym problemem/bariera jest konieczność sprawowania opieki nad osobami zależnymi (dziećmi, rodzicami/innymi członkami rodziny, głównie dotyczy to kobiet. Objęcie wsparciem takich osób wymaga działań skoncentrowanych na działaniach aktywizujących, pod kątem społecznym i zawodowym, które mają zakończyć się podjęciem pracy lub działalności gospodarczej.

7. Smart City

Zakres e- usług realizowanych w gminach ŻŻOF jest ograniczony. Mieszkańcy mogą korzystać z funkcjonujących w całym kraju portali ePUAP i emp@atia. Skala użytkowania tych portali jest niewielka. Dostęp do portalu ePUAP jest przez BIP urzędów i korzystanie z niego nie jest intuicyjne. Miasto Żary udostępnia te usługi w formie wyodrębnionej zakładki e-urząd na stronie głównej i promuje kontakt z urzędem w formie elektronicznej.

Trzy gminy: gmina Żary o statusie miejskim, gmina Żagań o statusie miejskim oraz gmina wiejska Żary wprowadziły dodatkowe usługi w następującym zakresie:

Tabela 40 E-usługi w gminach miejskich Żary i Żagań, gminie wiejskiej Żary.

Rodzaj(np. podatki, opłaty, USC, zezwolenia)	Nazwa/ bliższy opis
Aplikacja e-mieszkaniec	Mobilna aplikacja umożliwia dostęp do najświeższych informacji z obszaru gminy.
Aplikacja e-radny	Platforma e-radny oraz mobilna aplikacja e-radny (Elektroniczna ewidencja projektów uchwał, podjętych uchwał, Zgłaszanie interpelacji do propozycji uchwał). Gwarantuje szybki i bez kosztowy dostęp z telefonu lub tabletu do otrzymywanych elektronicznie dokumentów z Biura Rady. Dodatkowym atutem jest kontakt bezpośredni do innych radnych. Ponadto dzięki aplikacji Platforma biuro e-Rady gwarantuje dostęp do dokumentów dotyczących sesji, komisji, propozycji uchwał oraz dokumentów na komisje. Dokumenty biura rady umiejscowione są w jednym miejscu, co gwarantuje łatwe i intuicyjne katalogowanie dokumentów jak i szybkie ich wyszukanie. Dzięki ww. aplikacji wszystkie dokumenty trafiają na skrzynkę mailową Radnego. Dzięki aplikacji urząd oszczędza koszty obsługi papierowej biura rady. Korzystanie z aplikacji jest intuicyjne, interfejs - czytelny, prosty i przejrzysty.
Aplikacja e-cmentarz	Elektroniczna ewidencja cmentarzy z wyszukiwarką grobów i możliwością wnoszenia opłat za pomocą aplikacji.
Aplikacja e-podatki	Bezpłatny dostęp do przeglądania danych i wymiaru opłat dla Podatnika, elektroniczny obieg dokumentów i płatności podatkowych.

Opracowanie własne na podstawie danych z gmin ŻŻOF.

W gminie Iłowa dostępna jest aplikacja Elektronicznego Biura Obsługi Interesanta która daje możliwość m.in.:

- przesyłania nowych pism w formie eFormularzy,

- podpisywania i szyfrowania przesyłki przy zastosowaniu podpisu elektronicznego,
- śledzenia toku postępowania sprawy,
- zaznajamiania się z listą spraw załatwianych w urzędzie,
- pobierania wzorów dokumentów,
- przeglądanie płatności i dokonanie płatności.

Obejmuje podatki, opłaty i odpady. Gmina Łłowa w bardzo widoczny sposób prezentuje swoje Elektroniczne Biuro Obsługi Interesanta na stronie internetowej.

Przedsiębiorstwa komunalne zajmujące się gospodarką wodno-ściekową w Żarach i w Żaganiu uruchomiły usługi elektroniczne dzięki którym klient ma łatwiejszy dostęp do aktualnych informacji o świadczonych na jego rzecz usługach oraz otrzymuje uprawnienia umożliwiające:

- zgłoszenie nowego odczytu z wodomierza,
- przeglądania historii wprowadzonych stanów posiadanych wodomierzy,
- sprawdzenie i wydruk umów zarejestrowanych w systemie,
- możliwość wyświetlenia analizy zużycia wody dla danego punktu odbiorczego,
- podglądu dowolnej faktury zarejestrowanej w systemie,
- zgłaszanie awarii, reklamacji oraz innych uwag związanych ze świadczonymi usługami,
- zgłoszenie wywozu nieczystości ciekłych,
- zarządzania danymi teled adresowymi swojego konta eBOK.

Usługi elektroniczne są częścią Smart city - inteligentnego miasta które wykorzystuje technologie informacyjno-komunikacyjne w celu zwiększenia interaktywności i wydajności infrastruktury miejskiej i jej komponentów składowych, a także do podniesienia świadomości mieszkańców.

Stan obecny rozwiązań wpisujących się w idee smart city w ŻŻOF nie wygląda imponująco. Z nielicznymi wyjątkami usług w których możliwe jest dokonanie opłaty, proponowane przez gminy ŻŻOF to e-usługi na niskim poziomie interakcji. Nie są one zintegrowane nawet na poziomie gmin. W obszarze smart city zostały wdrożone pojedyncze projekty, które jednak nie mają większego wpływu na funkcjonowanie gmin i mieszkańców. Dotyczą one różnych obszarów życia ale nie są w żaden sposób skoordynowane lub powiązane. Jedyny projekt który objął ŻŻOF ale składający się jeszcze z czterech gmin to System Dynamicznej Informacji Pasażerskiej (SDIP) (miasta Żary i Żagań oraz gminy wiejskie Żary i Żagań) Prezentuje on w formie elektronicznej – przepływ aktualnych informacji o najbliższych odjazdach autobusów komunikacji miejskiej z przystanków ujętych w systemie. Celem projektu jest unowocześnienie systemu informacji pasażerskiej, zachęcenie ludzi do częstszego korzystania z transportu publicznego.

Poszczególne gminy lub ich jednostki organizacyjne wprowadziły w tym zakresie pojedyncze usługi dotyczące np. sprzedaży biletów w instytucjach kultury. Najciekawsze nowe działania w obszarze Smart city to Żarski Rower Miejski oraz platforma do konsultacji społecznych w Żarach konsultacje JST. Ta ostatnia platforma jest również stosowana w innych gminach ŻŻOF.

8. Atrakcyjność turystyczna Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego

Na atrakcyjność turystyczną ŻŻOF wpływa przede wszystkim położenie na terenach bogatych w walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe/krajoznawcze. Cały obszar oferuje wiele atrakcji dla miłośników aktywnego wypoczynku, m.in. trasy piesze i rowerowe, konne, spływy kajakowe. Potencjał turystyczny tworzą ponadto liczne obiekty zabytkowe, które są w różnym stanie technicznym, ich nagromadzenie jest przede wszystkim w gminach miejskich, tam też są one w lepszym stanie. Nie brakuje zabytków w obu gminach wiejskich, jednak w większości ich stan jest zły lub są one w ruinie. Do dyspozycji turystów pozostaje słabo rozbudowana baza noclegowo-gastronomiczna, której zasób się zasadniczo nie zmienia.

Infrastruktura turystyczna

W ŻŻOF, zgodnie z danymi z roku 2019 pochodzącymi z GUS, działalność prowadziło 10 turystycznych obiektów noclegowych podlegających klasyfikowaniu przez Główny Urząd Statystyczny. Niemal wszystkie obiekty zlokalizowane są na terenie miast (Żary, Żagań, Iłowa), a zdecydowanie najwięcej z nich jest w Żarach. Turystyczne obiekty noclegowe uwzględniane przez Główny Urząd Statystyczny prowadzone na terenie ŻŻOF posiadają łącznie 194 miejsca noclegowe (2019). Liczba ta na przestrzeni lat ulega wahaniom, najwięcej odnotowano w 2016 r. Obecnie jest ona nieznacznie mniejsza niż w 2014r. Poza obiektami hotelowymi/innymi obiektami hotelowymi, na terenie każdej z gmin wiejskich ulokowane są też inne obiekty, głównie agroturystyczne. Miasto Żary uruchomiło (maj 2020 r.) m.in. pole kamperowe i namiotowe na terenie kompleksu Zielony Las.

Tabela 41 Obiekty noclegowe na obszarze ŻŻOF

Jednostka terytorialna	obiekty ogółem					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
LUBUSKIE	283	288	299	290	300	302
Powiat żagański	7	6	7	6	6	7
Żagań (GM)	1	1	2	1	1	1
Iłowa - miasto	1	1	1	1	1	1
Iłowa - obszar wiejski	2	1	1	1	1	1
Żagań (GW)	1	1	1	1	1	1
Powiat żarski	14	14	11	13	16	15
Żary (GM)	4	5	4	4	4	4
Żary (GW)	2	2	2	2	2	2
ŻŻOF RAZEM	11	11	11	10	10	10

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

Tabela 42 Miejsca noclegowe w obiektach turystycznych na terenie gmin ŻŻOF

Nazwa gminy	miejsca noclegowe ogółem					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	66	66	137	66	60	66
Iłowa - miasto	35	35	35	35	35	35

Iłowa - obszar wiejski	85	10	10	10	10	10
Żagań (GW)	14	13	14	14	14	14
Żary (GW)	69	69	69	69	69	69
Żary (GM)	221	278	149	205	204	214
ŻŻOF RAZEM	490	471	414	399	392	408
Zmiana (%)	-	-3,88	-12,10	-3,62	-1,75	4,08

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

Na przestrzeni lat 2014-2018 liczba miejsc noclegowych w powiecie żarskim, do którego należą obie żarskie gminy, zwiększała się nieznacznie. Natomiast na terenie powiatu żagańskiego, do którego należą obie gminy Żagań oraz Iłowa, nieznacznie się zmniejszała (z wyjątkiem roku 2016).

Tabela 43 Miejsca noclegowe w hotelach, motelach, pensjonatach i innych obiektach hotelowych na 1000 mieszkańców³⁴

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018
Żary GM	3,8	4	2,4	3,5	4,38
Żagań GM	3,9	3	4	3,2	3,11
Żary GW	3,8	4	2,4	3,5	4,38
Żagań GW	3,9	3	4	3,2	3,11
Iłowa GMW	3,9	3	4	3,2	3,11

Źródło: systemanaliz.pl-Monitor Rozwoju Lokalnego³⁵

Wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych

Porównując liczbę udzielonych noclegów na 1000 mieszkańców na terenie powiatów, do których należą gminy ŻŻOF, w powiecie żarskim ich liczba nieznacznie się zmieniała na przestrzeni lat 2014-2018, a najwięcej ich udzielono w roku 2018 (o 23 % więcej niż w roku 2014). W powiecie żagańskim sytuacja wygląda podobnie, liczba udzielonych noclegów zwiększała się do roku 2017, a w 2018 nastąpił nieznaczny ich spadek. W 2018 r. udzielono 107 noclegów więcej niż w roku 2014 (26% więcej).

Tabela 44 Liczba udzielonych noclegów na 1000 mieszkańców w gminach ŻŻOF³⁶

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018
Żary GM	377	320	278	300	464,03
Żagań GM	398	435	530	537	505,81
Żary GW	377	320	278	300	464,03
Żagań GW	398	435	530	537	505,81
Iłowa	398	435	530	537	505,81

³⁴ Dane dotyczą powiatów (powiat żagański: Żagań, gmina wiejska Żagań, Iłowa; powiat żarski: Żary, gmina wiejska Żary).

³⁶ Dane dotyczą powiatów (powiat żagański: Żagań, gmina wiejska Żagań, Iłowa; powiat żarski: Żary, gmina wiejska Żary).

GMW					

Źródło: systemanaliz.pl-Monitor Rozwoju Lokalnego³⁷

Baza noclegowa na terenie gmin ŻŻOF w zasadzie pozostaje bez zmian, na przestrzeni lat 2014-2019 tylko Żagań i Żary zanotowały niewielką dodatnią dynamikę.

Tabela 45 Dynamika liczby miejsc noclegowych całorocznych na terenie gmin ŻŻOF i regionu (rok poprzedni=100)

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	141,2	100,0	207,6	48,2	90,9	110,0
Iłowa (GMW)	100,0	31,8	100,0	100,0	100,0	100,0
Żagań (GW)	100,0	92,9	107,7	100,0	100,0	100,0
Żary (GM)	100,0	125,8	53,6	137,6	99,5	104,9
Żary (GW)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

Liczba turystów zagranicznych, którzy korzystali z noclegów na terenie gmin ŻŻOF, zmniejszyła się w stosunku do roku 2014, nawet dwukrotnie w roku 2019. Najwięcej z nich było w Żarach.

Tabela 46 Turyści zagraniczni korzystający z noclegów na terenie gmin ŻŻOF (na tle regionu i obu powiatów: żagańskiego i żarskiego)

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2018	2019
LUBUSKIE	168 840	153 841	154 096	171 966	177 639	190 339
Powiat żagański	4 970	4 537	7 046	7 924	6 817	7 509
Żagań (GM)	0	0	1 517	544	0	0
Iłowa - miasto	347	448	657	642	630	437
Iłowa - obszar wiejski	2 893	188	0	0	0	0
Żagań (GW)	0	0	0	33	25	3
Powiat żarski	6 715	4 845	4 701	4 751	7 940	7 949
Żary (GM)	4 266	3 053	2 528	2 505	3 404	3 002
Żary (GW)	1	6	53	201	276	167
ŻŻOF RAZEM	7 507	3695	4755	3925	4335	3609

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

³⁷ Dane dotyczą powiatów (powiat żagański: Żagań, gmina wiejska Żagań, Iłowa; powiat żarski: Żary, gmina wiejska Żary).

Liczba udzielonych noclegów turystom zagranicznym w roku 2019 była mniejsza o ponad 2500 w porównaniu do roku 2014 (51%).

Tabela 47 Noclegi udzielone turystom zagranicznym na terenie gmin ŻŻOF (na tle regionu i obu powiatów: żagańskiego i żarskiego)

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2018	2019
LUBUSKIE	249 056	270 801	300 484	331 764	327 190	322 623
Powiat żagański	6 115	5 257	8 646	9 236	7 497	8 972
Żagań (GM)	0	0	2 544	862	0	0
Iłowa - miasto	551	650	878	979	904	578
Iłowa - obszar wiejski	3 188	288	0	0	0	0
Żagań (GW)	0	0	0	248	128	18
Powiat żarski	9 919	7 806	7 619	8 287	13 551	14 739
Żary (GM)	6 411	5 191	4 664	4 787	6 877	6 839
Żary (GW)	2	10	53	251	367	167
ŻŻOF RAZEM	10152	6139	8139	7127	8276	7602

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

Gminy należące do ŻŻOF nie przeznaczają znaczących środków na turystykę. Dane GUS-BDL wskazują na dane tylko dla 3 gmin. Pozostałe gminy, na podstawie statystyki publicznej, nie ponoszą wydatków w tym dziale. Jeśli ponoszą na działania związane z turystyką to w innym obszarze i innych działach budżetowych, np. kultura i dziedzictwo kulturowe, sport czy rekreacja. W takim układzie danych GUS-BDL wynika, że w roku 2019 najwięcej środków budżetowych poniosło miasto Żary.

Tabela 48 Wydatki z budżetów gmin ŻŻOF w Dziale 630-Turystyka

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	39 709,11	43 211,85	49 619,63	113 902,42	45 739,03	60 203,64
Żagań (GW)	0,00	0,00	0,00	5 000,00	1 885,59	0,00
Żary (GM)	0,00	0,00	625 585,29	499 986,91	318 414,00	1 602 092,67

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

W przypadku wydatków gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, które wpływa na atrakcyjność turystyczną, są one znaczące w każdej gminie. Najwięcej w tym obszarze wydaje miasto Żagań i miasto Żary. Są to największe miasta na terenie ŻŻOF, centra kulturalne w swoich powiatach i najzasobniejsze w zabytki gminy. Dla całego obszaru w roku 2019, w porównaniu do roku 2018, miał miejsce 25% spadek wydatków w tym obszarze. Indywidualnie mniejsze wydatki w roku 2019, w stosunku do roku 2018 miały miasto Żagań i Iłowa.

Na obszarze ŻŻOF firmy prowadzące działalność związaną zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (Sekcja I PKD), zanotowały ujemną dynamikę. Liczba usług powiązanych z turystyką, np. w zakresie gastronomii zmniejszyła się na przestrzeni lat (oprócz Iłowej).

Tabela 49 Wydatki z budżetów gmin ŻŻOF w Dziale 921-kultura i ochrona dziedzictwa narodowego

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań (GM)	4 864 788,58	4 231 334,46	3 352 138,36	3 717 702,61	12 292 206,70	5 727 909,22
Iłowa (GMW)	901 267,57	836 056,06	871 947,82	943 169,49	2 956 602,59	1 344 413,68
Żagań (GW)	2 811 799,14	970 127,73	994 974,36	1 440 365,81	1 532 890,22	1 154 207,88
Żary (GM)	4 398 140,51	4 376 363,10	5 555 709,77	6 518 313,87	5 733 164,56	6 229 282,83
Żary (GW)	1 837 270,41	1 578 137,52	1 868 978,51	2 177 432,66	2 585 323,97	3 947 249,48
ŻŻOF Razem	14 813 266,21	11 992 018,87	12 643 748,82	14 796 984,44	25 100 188,04	18 403 063,09
Zmiana (%)	-	-19,05%	5,43%	17,03%	69,63%	-26,68%

Źródło: GUS- Bank Danych Lokalnych

Atrakcje turystyczne na terenie poszczególnych gmin ŻŻOF

Dziedzictwo kulturowe na obszarze ŻŻOF oraz zasoby i walory przyrody

Podstawę lokalnej tożsamości stanowią zasoby kulturowe i praktyka ich użytkowania oraz twórczego rozwijania. Najbogatsze zasoby dziedzictwa kulturowego posiadają dwa największe miasta w ramach partnerstwa, przede wszystkim Żagań oraz Żary. Szczególnie Żagań jest zasobny w unikatowe zabytki architektury. Ich stan jest różny, w zależności od nakładów i prac, które udało się wykonać.

Przywracanie ich świetności trwa od wielu lat i jest uzależnione od środków finansowych, przede wszystkim zewnętrznych (głównie z budżetu UE), które pozwalają je zachować, udostępniać i promować. Inwestycje tego typu w Iłowej, Żarach czy Żaganiu wspierane są m.in. w ramach realizacji działań rewitalizacyjnych (na podstawie gminnych programów rewitalizacji czy lokalnych programów ochrony zabytków). Gminy wiejskie również posiadają w swych zasobach zabytkowe i cenne obiekty, ale ich stan jest w większości zły. W ich przypadku istotnym zasobem jest także dziedzictwo przyrodnicze, które stanowi istotny walor, wciąż nie w pełni niewykorzystany.

Obiekty zabytkowe stanowiące dziedzictwo kulturowe na terenie ŻŻOF nie są w żaden sposób ze sobą połączone, powiązane w ramach produktów turystycznych i tym samym w takiej formie udostępniane turystom. Każda z gmin posiada w swojej ofercie liczne obiekty zabytkowe o różnym znaczeniu (lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym), ale każda z nich skupia się na samodzielnym i indywidualnym działaniu i promowaniu. Oferta turystyczna ŻŻOF nie jest konkurencyjna. Jej poprawa wymagałaby istotnych nakładów finansowych na renowację wybranych obiektów i aktywnych działań w zakresie budowy produktów turystycznych oraz zarządzania nimi,

w tym np. sieciowania oraz szerszego udostępnienie turystom, zarówno zagranicznym jak i mieszkańcom regionu.

Gmina wiejska Żary³⁸

Gmina wiejska Żary posiada zabytki architektury, głównie obiekty sakralne zlokalizowane w centrach wsi. A także zabytki architektury rezydencjalnej, tj. dwory, pałace i folwarki. Obiekty zabytkowe z tego terenu nie są szerzej znane i rozpoznawalne, nie są również celem turystów, raczej odwiedzane są okazjonalnie w ramach ruchu tranzytowego.

Na terenie gminy prawną ochroną poprzez wpisanie do rejestru zabytków objęto:

- obiekty sakralne (w miejscowościach: Biedrzychowice Dolne, Bieniów, Bogumiłów, Drożków, Lubanice, Miłowice, Mirostowice Górne Olbrachtów, Sieniawa Żarska i Złotnik);
- plebanie (w miejscowościach: Sieniawa Żarska i Bieniów);
- dwory (w miejscowościach: Olbrachtów i Bieniów);
- parki i pałace (we Włostowie i Miłowicach);
- domy mieszkalne (w miejscowościach: Bieniów, Mirostowice Górne, Drożków);
- dzwonnice i kamienice w Biedrzychowicach Dolnych;
- spichlerze (w miejscowościach: Bogumiłów i Złotnik);
- gołębnik drewniany w Drożkowie;
- budynek gospodarczy w Mirostowicach Dolnych;
- stodołę dworską w Mirostowicach Górnych.

W Bieniowie zachował się późnogotycki kościół z połowy XIV wieku. Wzniesiony z polnych kamieni kościół w Drożkowie zaliczany jest do najstarszych na Ziemi Żarskiej. W Miłowicach zachował się kościół z połowy XV wieku oraz neogotycki zamek-pałac z przełomu XIX i XX wieku, wtopiony w założony w połowie XIX w. park krajobrazowy. Ozdobą Sieniawy Żarskiej jest gotycki kościół pod wezwaniem św. Piotra i Pawła, wzniesiony na początku XIV wieku z polnego kamienia. W Mirostowicach Dolnych stoi wczesnogotycki kościół z kamienia polnego pod wezwaniem św. Barbary, otoczony kamiennym murem.

Do architektury rezydencjonalnej należą obiekty dworskie i pałace w Olszyńcu (dwór z XVI wieku, jedyny na terenie gminy użytkowany), w Miłowicach (pałac z roku 1920, dwór wybudowany ok. 1860 r.), Bieniowie (pałac z pierwszej połowy XIX wieku), Grabiku (dwór z początku XX wieku). **Dwory w Złotniku i Włostowie popadły w ruinę.**

Wiele budynków posiadających status zabytku i znajdujących się na terenie gminy jest w bardzo złym stanie. W wielu przypadkach budynki nie były użytkowane od wielu lat, nie były też remontowane (ostanie remonty miały miejsce przed wojną). Część obiektów znajduje się w rękach prywatnych właścicieli, co w niektórych przypadkach ułatwia ich zagospodarowanie i odbudowę, jednak w większości prywatne obiekty są nieużytkowane i stopniowo popadają w ruinę. Jednym z cenniejszych zabytków jest średniowieczny kościół zbudowany z kamienia polnego, rudy darniowej i cegły, datowany na przełom XIV i XV w. w Złotniku. Kościół, mur cmentarny z budynkiem bramnym i przylegająca do nich tajemnicza budowla z XVI w. stanowią rzadki **przykład wiejskiej architektury obronnej**, która umożliwiała schronienie się miejscowej ludności w wypadku

³⁸ Źródło: oficjalny portal gminy: gminazary.pl oraz Raport o stanie gminy Żary za rok 2018 i 2019.

nadciągającego zagrożenia. **Od 2019 r. Stowarzyszenie „Region Łużyce”, na podstawie zawartej z Gminą Żary umowy użyczenia, prowadzi prace zabezpieczające ten zabytkowy zespół, przygotowując go do odbudowy, z przeznaczeniem na muzeum, salę wystawową i koncertową.** Stowarzyszenie pozyskało do tej pory środki z kilku źródeł, m.in. od Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z Funduszy Niemiecko-Polskiej Fundacji Ochrony Zabytków, a także z Gminy Żary. **W roku 2018 w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa zabezpieczony i przygotowany do remontu dwór sołtysi w Złotniku został po raz pierwszy w swojej historii udostępniony do zwiedzania, a w jego wnętrzach zaprezentowano bogaty zbiór zabytkowej ceramiki budowlanej, oraz wystawę historycznych fotografii Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości.**

Pałac we Włostowie powstał pod koniec XV w. lub na początku XVI w., poddano go gruntownej przebudowie w stylu klasycystycznym w 1803 r. Pierwotny obiekt o charakterze obronnym, otoczony był fosą, wzniesiony z cegły i kamienia, na rzucie zbliżonym do kwadratu, podpiwniczony, o przynajmniej dwóch kondygnacjach naziemnych i dwutraktowym układzie wnętrza. W ramach XIX - wiecznej przebudowy pałacu, zachowano pierwotny plan budynku, znacznie jednak przekształcając jego elewacje oraz wnętrza. Nowy dwór był budowlą piętrową, podpiwniczoną nakrytą wysokim dachem mansardowym z lukarnami, zwieńczonym drewnianą wieżyczką z zegarem. Pod koniec XIX w. do bocznych elewacji korpusu głównego dostawiono parterowe przybudówki, nakryte dachami mansardowymi. Pałac wykorzystywany był od 1945 r. przez Państwowe Gospodarstwo Rolne Bieniów do końca lat 60 XX w. Opuszczony pod koniec lat 60 - tych popadł w ruinę, przy czym do lat 90 - tych, czyli do czasu komunalizacji stanowił własność Skarbu Państwa. W chwili przejęcia przez Gminę (1991 r.) był zrujnowany. **Teren pałacu jest zagrzuszony, porośnięty trawą, drzewami i krzewami.** W 2019 r. gmina uzyskała dotację na opracowanie ekspertyz technicznych i konserwatorskich, badań konserwatorskich oraz wykonanie projektu budowlanego. **Obecnie trwają starania o środki zewnętrzne na prowadzenie i kontynuowanie prac konserwatorskich.** W 2020 r. gmina otrzymała dotację oraz wykorzystwała własne środki na wykonanie pierwszych prac na terenie obiektu. **Brak znaczących środków finansowych uniemożliwia kontynuowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych.**

Park we Włostowie o powierzchni 10,5 ha znajduje się w pd. części wsi. Na wprost wjazdu znajduje się ruina dworu. Tuż przy nim zachował się relikw fontanny. Dalszą część terenu zajmuje park krajobrazowy z bogatym układem wodnym, obejmującym cztery stawy i kanały wodne. W 1864 r. właścicielem majątku była rodzina Tülff, na zlecenie której słynny projektant E. Petzold zaprojektował włostowski park. Kolejnym właścicielem dóbr włostowskich był Georg Lucke, władający nim w latach od 1869 do 1894 r. Układ parku znany jest z planu projektu E. Petzolda z 1864 r. **W 2011 r., wykonana została szczegółowa inwentaryzacja drzew i krzewów na terenie parku.** W drzewostanie parku dominują: lipa drobnolistna, dąb szypułkowy oraz głóg jednoszyjkowy. Parki E. Petzolda wyróżniały się również nietypowym drzewostanem. Do dziś w parku we Włostowie przetrwały m.in.: klon, jawor o trójkąlnych liściach, dąb szypułkowy o nietypowo powycinanych liściach, lipa drobnolistna, odm. brzoźolistna, a także malownicza lipa zrosnięta z dwóch drzew tak, że dziś pół drzewa ma liście gęsto owłosione, a druga część ma liście podobne do winorośli.

Zasoby przyrodnicze i kulturowe gminy pozwalają realizować działania w aktywności w zakresie rekreacji i turystyki. Najcenniejszy pod tym względem obszar w granicach gminy Żary, to Zielony Las z bogatą roślinnością, urozmaiconą rzeźbą terenu i trzema wieżami widokowymi. **Jest on istotnym zasobem przyrodniczym, turystycznym i rekreacyjnym dla obu gmin, zarówno dla miasta jak i dla**

gminy wiejskiej. Dlatego właśnie Zielony Las stał się obszarem wielu inwestycji podejmowanych w partnerstwie różnych podmiotów. Stał się on już ważnym dla mieszkańców obu gmin terenem rekreacji i spędzania wolnego czasu.

Na terenie gminy Żary zostały wyznaczone turystyczne szlaki piesze:

- z Żagania do Żar na długości 23 km przebiega szlak czarny,
- Żary i Gubin łączy szlak zielony,
- Żary z Łęknicą łączy szlak czerwony.

Na terenie gminy został wyznaczony i oznakowany czerwony szlak rowerowy (**Wielka Pętla Łużycka**), prowadzący w kierunku rzeki Nysy Łużyckiej. **Przez Zielony Las przebiegają dwa szlaki turystyczne oraz euroregionalny szlak rowerowy.** Poprowadzona została również ścieżka przyrodniczo-leśna "Zielony Las". Między centrum Bieniowa i Biedrzychowicami Dolnymi na długości ok. 2 km wzdłuż rzeki i głębokich wąwozów przebiega ścieżka przyrodniczo-leśna „Dolina Szyszyny”.

Budowa ścieżek rowerowych jako podstawowego elementu infrastruktury turystyki jest jednym z priorytetów inwestycyjnych gminy. W tej chwili na terenie gminy nie ma wybudowanych ścieżek rowerowych.

W gminie wiejskiej Żary brakuje dostosowania własnych ofert do potrzeb w zakresie obsługi ruchu turystycznego. Stan infrastruktury noclegowo – gastronomicznej w skali całego powiatu żarskiego z dominującymi małymi rozmiarami obiektów nie poddających się systemowej kategoryzacji jest niezadowolający. **Gmina nie oferuje produktów turystycznych obejmujących** np. pakiety usług związanych ze zwiedzaniem regionu czy poszczególnych miejscowości i ulokowanych w nich zabytkowych obiektów, zasobów przyrodniczych. Wynika to zarówno z tranzytowym charakterem regionu jak i brakiem znaczących i dostępnych atrakcji turystycznych, które mogłyby samodzielnie przyciągnąć turystów oraz brakiem szerszej współpracy z innymi gminami na obszarze ŻŻOF.

Gmina Żary o statusie miejskim³⁹

Żary na tle powiatu żarskiego charakteryzują się największym nagromadzeniem zabytków dziedzictwa kulturowego. **Wśród zabytków cennych w skali regionu jest późnogotycki kościół oraz barokowe rezydencje związane z wybitnymi saksońskimi rodami arystokratycznymi von Promnitz i von Brühl. Obiekty te wymagają intensyfikacji działań ochronnych i renowacyjnych.** W mieście występuje są też infrastruktura techniczna i komunikacyjna (kolejowa), w stosunku do której w toku przekształceń systemowych lat 90. XX wieku pojawił się problem nieużytkowanej zabudowy przemysłowej (w tym obiektów wielkokubaturowych). Zdegradowane elementy obszaru miasta, w tym zabudowa o znaczeniu historycznym i zabytkowym, a także rewitalizacja obszarów przemysłowych na terenie Żar jest wskazywana jako przykład obiektów wymagających działań naprawczych podejmowanych np. w oparciu o lokalne programy rewitalizacji.

Mimo znacznych ubytków historycznego układu, spowodowanych zniszczeniem w czasie ostatniej wojny dużej liczby domów oraz nową zabudową, jądro zabytkowego rozplanowania z rynkiem zachowało się bez większych zmian. Stanowi ono, wraz z ocalałą częściowo starą zabudową mieszkalną oraz monumentalnymi założeniami architektonicznymi kompleksu zamkowo-pałacowego

---

³⁹ Źródło: oficjalny portal miasta: zary.pl; Raport o stanie gminy Żary za rok 2018 i 2019, Plan Rozwoju Lokalnego gminy Żary o statusie miejskim (2020).

i dawnego kościoła parafialnego z otoczeniem, zespół urbanistyczny o dużych wartościach zabytkowych.

Do najciekawszych obiektów zabytkowych miasta Żary należą:

- Zamek Dewinów–Packów –Bibersteinów;
- Pałac Promnitzów;
- Park geometryczny z pałacem ogrodowym i Błękitną Bramą;
- Ratusz, Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa;
- Kościół p.w. Św. Piotra i Pawła;
- Budynek nadintendentury;
- Willa przy ul. Wrocławskiej 11;
- Mury obronne z basztami;
- Zabudowa miejska.

Wartości kulturowe i turystyczne posiadają także inne usytuowane w mieście obiekty i miejsca:

- Rynek miasta, z odrestaurowanym ratuszem i kamienicami z XVII-XIX w., ciekawą kompozycyjnie fontanną, ławeczką pomnikową Georga Philippa Telemanna–kompozytora niemieckiego baroku;
- Muzeum Pogranicza Śląsko-Łużyckiego –z wystawą historycznych eksponatów związanych z regionem (mapy, widokówki, zdjęcia, wykopaliska archeologiczne itp.), makietą starówki żarskiej z poł. XVIII w., a także zbiorem wzornictwa żarskiej porcelany produkowanej w mieście do 1945r.
- Kino Pionier Żary –Kino otwarte w 1946 roku. Po najnowszej modernizacji w marcu 2013 roku kino jest wyposażone w nowoczesne projektory cyfrowe (z możliwością projekcji także w systemie 3D) oraz nagłośnienie. Sala kinowa ma 334 miejsca.

Liczne walory turystyczne miasta Żary umożliwiają uprawianie turystyki pieszej lub rowerowej. Przebiega tu wiele malowniczych szlaków rowerowych i pieszych. Poznawanie ich umożliwiają wyznaczone następujące szlaki turystyczne:

- **Szlak Legend Żarskich**⁴⁰ –ciekawe historyczne miejsca Żar można zwiedzać szlakiem legend łużyckich. Szlak czarny: Żagań – Żary liczący 23 km, wiodący przez Wzniesienia Żarskie, kąpielisko w Żarach w Zielonym Lesie, centrum Żar.
- **Szlak czerwony: Żary –Łęknica** liczący 46,5 km, prowadzący m.in. przez kompleks leśny „Zielony Las”, wieża widokowa z XIX w., wieś Boruszyn z XIX -wiecznym pałacem, Cisową z chatami łużyckimi z XIX w. i Jędrzychowice, gdzie rozpoczyna się kraina geograficzna "Łuk Mużakowski" wpisany na listę Geoparków przez UNESCO oraz unikalny w skali europejskiej, położony po dwu stronach granicznej rzeki Nysy historyczny Park Mużakowski, obiekt uznany przez UNESCO za część światowego dziedzictwa kultury.

---

⁴⁰ Żarskich legend można również posłuchać i obejrzeć dzięki realizacji projektu „Zabawa z historią i nauką” ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego z Programu Współpracy Interreg VA Brandenburgia – Polska 2014 – 2020 w ramach Funduszy Małych Projektów Euroregionu SNB.

- **Szlak zielony: Żary –Gubin** liczący 45,6 km, łączący największe miasta Wschodnio -Dolnych Łużyc, tj. Żary, Lubsko i Gubin. Na szlaku znajduje się też rezerwat przyrody Uroczysko Węglińskie i Kompleks Leśny w Jeziorach Wysokich, Jezioro Głębokie, a tuż za nim Jezioro Płytkie, rzeczki: Bystra i Rzeczyca oraz pałac Brühla w Brodach.

Odrębnym zagadnieniem i wyzwaniem dla miasta jest istniejący w mieście ogromny zespół obiektów zabytkowych, Zamek i Pałac. Od 16 stycznia 2020 r. zamek z częścią przyległej do niego działki o wielkości 5 502 m² ponownie jest własnością miasta. Przejęcie Zamku z rąk prywatnego właściciela, którego działania prowadziły do niszczenia obiektu było przedmiotem najszerzej prowadzonych konsultacji z mieszkańcami w historii miasta, w których wzięło łącznie udział 1712 osób⁴¹. Niestety, tuż przed przejęciem na Zamku wybuchł pożar, który poważnie uszkodził wieżę zamkową i dach budynku. Część wieży zamkowej spłonęła, a skutkiem pożaru i akcji ratunkowej zniszczeniu uległa także część dachu zamku. **W chwili obecnej zabytek wymaga natychmiastowego zabezpieczenia, a następnie remontu i przywrócenia mu wartości użytkowej.** Będzie to proces bardzo kosztowny i długotrwały, aby ten najbardziej charakterystyczny w mieście obiekt przywrócić do świetności. To właśnie z zespołem zamkowo-pałacowym związana jest historia pobytu na ziemi żarskiej Georga Philippa Telemanna⁴².

Zamek pochodzi XIII wieku i powstał jako warownia wybudowana w stylu gotyckim. W XVI wieku został przebudowany w stylu renesansowym. Od strony zachodniej powstała w XVIII w. barokowa siedziba rodu von Promnitz – Pałac. Obiekty posiadają dużą wartość historyczną i artystyczną. Było tutaj wiele koronowanych głów. Kompleks jest obciążeniem, z którym nikt od czasów II wojny światowej nie potrafił sobie poradzić. Długa odbudowa po zniszczeniach wojennych doprowadziła do utrzymywania obiektów w stanie zabezpieczonym przed dalszą dewastacją, nigdy nie podjęto jednak prac pozwalających na przywrócenie obiektom funkcji użytkowych. Obiekty znajdują się w centralnej części i miasta i są wyraźną dominantą przestrzenną. Ich stan techniczny i widok decydują o wrażeniu wywieranym przez żarską Starówkę.

Obydwa budynki są bardzo dużych rozmiarów:

- Zamek Bibersteinów - kubatura 17 445 m³, powierzchnia użytkowa ok. 2000m².
- Pałac Promnitzów - kubatura ok.48 000m³, powierzchnia użytkowa ok.10 000m².
- Ogród sekretny przy pałacu - powierzchnia ok. 0,3 ha.

Skala obiektów i wielkość środków finansowych potrzebnych do odbudowy całego kompleksu i jego utrzymania przekracza możliwości żarskiego samorządu. Renesansowy zamek przejęty przez miasto jest jednak niewielki wewnątrz. Jego całkowita powierzchnia wynosi tylko ok. 2000m². **Dla tożsamości miasta, wizerunku, rozwoju turystyki zamek ma znaczenie fundamentalne. Zaznaczyło to się w konsultacjach społecznych przed jego przejęciem przez miasto. Stan techniczny obiektu po długim okresie nieużytkowania i pożarze jest zły, tzn.:**

⁴¹ Konsultacje w dniu 07.03.2019 r. w sprawie przejęcia zamku przez miasto Żary, w której uczestniczyli Pani dr Barbara Bieliniś-Kopeć Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Pani Anna Stryszewska – Słońska Prezes Zarządu Heinle, Wischer und Partner Architekti Sp. z o.o., Pan Bartłomiej Bartczak Burmistrz Gubina, Pan Marin Kwiatkowski właściciel zamku. Konsultacje w sprawie przejęcia zamku prowadzone były na miejskim profilu Facebook. W dniu 14.03.2019r. odbyły się konsultacje z członkami Uniwersytetu III Wieku w sprawie przejęcia przez Miasto Żary zamku. Prowadzono także konsultacje telefoniczne i e-mail w sprawie przejęcia przez Miasto Żary zamku. Około 79 % wszystkich ankietowanych było za przejęciem zamku przez miasto.

⁴² Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Żary o statusie miejskim na lata 2020-2030 (2020, projekt).

- Częściowo zniszczona wieża i dach zagrażają dalszemu dewastowaniu obiektu,
- Zniszczona jest więźba i dach na budynku bramnym.
- Na poziomie parteru i piwnic jest wiele niezabezpieczonych otworów umożliwiających penetrację obiektu;
- Zabezpieczenie przed zagrożeniami rozpadającej się fosy;
- Brak odrębnego przyłącza energii elektrycznej;
- Niszczące bramy i wejścia do obiektu;
- Brak monitoringu obiektów i otoczenia.

Rozpoczęcie działań związanych z zagospodarowaniem obiektów jest wstrzymywane przez brak rozgraniczenia Pałacu i Zamku w celu umożliwienia odrębnego funkcjonowania obu obiektów oraz brak odpowiednich ustaleń planistycznych, w tym zmiany w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP) pozwalających na poszerzenie dopuszczalnych funkcji obiektów i poszczególnych działek.

Zgodnie z obowiązującym MPZP przewiduje się tylko publiczne wykorzystywanie zamku (kultura), pałac dopuszcza zagospodarowanie komercyjne np. hotel, handel itp.

Dotychczasowe założenia dotyczące funkcjonalizacji obiektów przyjmował dla Zamku funkcje publiczne (kultura i administracja). Planowano wykorzystanie obiektu jako Urząd Stanu Cywilnego (Zamek Ślubów), miejsce spotkań pogranicza, Centrum Telemanna w Polsce, miejsce organizacji koncertów kameralnych, wystaw, informację turystyczną, Muzeum Renesansu Dolnych Łużyc, przeniesienie sekcji domu kultury oraz stowarzyszeń (centrum NGO). Fosa planowana jest jako obszar wypoczynku mieszkańców. Brakuje weryfikacji możliwości wykorzystania obiektu po wykonaniu prac budowlanych z uwzględnieniem możliwości technicznych i finansowych oraz potrzeb mieszkańców⁴³.

Ze względu na bardzo dużą skalę obiektu, jego zły stan i wartość jako zabytku kultury, doprowadzenie go do stanu pozwalającego na użytkowanie oraz ustalenie funkcji możliwych do wprowadzenia w tym obiekcie jest ogromnym wyzwaniem dla miasta.

Mieszkańcy gminy Żary o statusie miejskim przywiązują duże znaczenie do symboli dziedzictwa kulturowego miasta⁴⁴. Wykorzystanie tej sfery zamyka się raczej w sferze symboli i nie ma istotnego wpływu na charakter miasta. Bogata infrastruktura – liczne zabytki architektury i kultury są w bardzo złym stanie technicznym i nie przysparzają miastu korzyści. Symbolem problemów w tym obszarze a równocześnie ważnym potencjałem jest kompleks Zamku i Pałacu. Brakuje spójnej wizji wykorzystania tych zasobów do dywersyfikacji gospodarki miasta.

Zasoby oraz walory przyrodnicze i krajobrazowe i ich turystyczna atrakcyjność⁴⁵

Żary leżą na pograniczu Niziny Śląskiej i Niziny Wielkopolskiej pomiędzy dwoma dopływami Odry: Bobrem i Nysą Łużycką. Geograficznie należą do polskiej części historycznej krainy Łużyc Dolnych.

⁴³ Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Żary o statusie miejskim (2020).

⁴⁴ Plan Rozwoju Lokalnego (2020) – dokument diagnostyczno-operacyjny przygotowany na potrzeby realizacji projektu pt. „Żary, tu chcę żyć!”

⁴⁵ Źródło: zielonylas.pl oraz Raport o stanie gminy Żary o statusie miejskim za rok 2019.

Do najważniejszych obszarów posiadających niewątpliwe duże walory przyrodnicze należy Obszar Chronionego Krajobrazu „Zielony Las”, przylegający do południowych granic miasta.

Obszar „Zielony Las” obejmuje powierzchnię 1245,1 ha i jest to specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000 zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej. Obejmuje on kompleks kwaśnych buczyn niżowych, kwaśnych dąbrów i lasów łęgowych zlokalizowanych na kulminacji moreny czołowej zlodowacenia środkowopolskiego stadiału Warty z Górą Żarską 227 m n.p.m., będącą najwyższym punktem woj. Lubuskiego.

Jest to miejsce weekendowych spacerów mieszkańców miasta i okolicznych wsi. Przebiegają na tym terenie szlaki turystyczne, rowerowe, ścieżki dydaktyczne, ścieżki geologiczne – górnicze, ścieżki historyczne, centrum informacyjno- geologiczne moreny polodowcowej wraz z łukiem Mużakowa, ścieżki Parkrun i Nordic Walking. Atrakcją są też trzy wieże: "Wieża Bismarcka", wieża widokowa z XIX w. oraz przeciwpożarowa - zbudowana na najwyższym wzniesieniu Wzniesień Żarskich.

Na terenie Zielonego Lasu znajduje się najwyższe w województwie lubuskim i historycznych Dolnych Łużyc wzniesienie noszące nazwę Góra Żarska i liczące według różnych źródeł 227 lub 229 m n.p.m. Okolica zbliżona jest do terenów podgórskich ponieważ duża deniwelacja terenu stwarza takie wrażenie. Zielony Las posiada wiele walorów przyrodniczych. Na przestrzeni (ok. 8 km²) występuje wiele form krajobrazu: pofałdowane grzbiety górskie, góry i pagórki, doliny, jary, wąwozy i żleby, leśne polanki i pastwiska, podmokłe łąki, grzęzawiska i Nabrzyska, leśne akweny (jeziorka, bajorka, stawy). Są tutaj potoki, strumyki, zespoły leśne zmienobarwne dębiny, buczyny i olszyny, gaje sosnowe, świerkowe i jodłowe oraz dorodne, dęby i buki. Ozdobą Zielonego Lasu są głązy narzutowe przywleczone przez lądolód z dalekiej Skandynawii⁴⁶.

Na terenie Zielonego Lasu, oprócz bogactwa przyrodniczego znajdują się przedmioty i budowle będące obok przyrody istotnym przykładem kultury i historii tego obszaru Łużyc oraz Żar. Należą do nich wspomniane już trzy wieże, grodziska, pomniki, resztki pałacu a także pozostałości po kopalniach węgla. W V-VI wieku region ten, zwany Łużycami Dolnymi, zasiedliło plemię Żarówian wspólnie z innymi serbskimi ludami. Ale już ponad 3 tys. lat temu przybywali tutaj osadnicy, kuszeni bogactwem runa leśnego o czym świadczą mogą pozostałości dobrze zachowanych grodzisk w kształcie owalnego wału. W połowie XVI wieku na miejscu późniejszego Pałacu Leśnego zbudowano pustelnię opata Franciszka II. W XVIII wieku powstała Żarska Arkadia (Pałac Leśny) - 40 hektarów pałacowo-parkowej przestrzeni wykonanej na zamówienie Erdmanna II Promnitzza, ówczesnego władcy Żar. Problem natury ekologicznej pojawił się w momencie odkrycia złóż węgla brunatnego na terenie lasu. Zaczęto eksploatować kopalnie w 1855 roku i wydobywanie trwało do 1959 roku (kopalnia Maria). Pozostałościami są zapadliska o wydłużonym kształcie, obecnie wypełnione wodą i będące miejscem bytowania wielu roślin i zwierząt⁴⁷.

Trasy turystyczne na terenie obszaru Zielony Las

---

⁴⁶ Źródło: zielony-las.pl

⁴⁷ Źródło: zielony-las.pl

Na tym obszarze istnieją doskonałe warunki na uprawianie turystyki z uwagi na zróżnicowanie morfologiczne terenu oraz przyrodę. Szlaki są atrakcyjne do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej, nordic-walking. **Przebiega tutaj m.in. euro-regionalna ścieżka rowerowa z Żar do Żagania.** Teren ten również w przeszłości stanowił miejsce rekreacji oraz wypoczynku dla ówczesnych mieszkańców Żar i okolic. Dostępne ścieżki turystyczne oraz przyrodnicze:

- **Ścieżka przyrodniczo – leśna "Zielony Las":** pokrywa się z czarnym szlakiem o długości 4,1 km i tworzy zamkniętą pętlę. Ścieżka bierze swój początek przy szosie Żary – Łaz.
- **Szlak Rozbójników:** fragment czerwonego szlaku turystycznego w kierunku Olbrachtowa (gmina wiejska Żary). Na terenie miasta przebiega przez parki Fliegela oraz Stillera a przy jego trasie znajdują się m.in. kąpielisko miejskie, Dolina Śmierci i Zamku Zbójnika (Wzgórza Rabusiów). Szlak prowadzi również przez pozostałości po dawnych kopalniach węglanych węgla brunatnego (kopalnia Maria) w formie długich zapadlisk górniczych, a także filarów po kolejce linowej transportującej węgiel. Na szlaku znajduje się pomnik upamiętniający niemieckich żołnierzy poległych w I Wojnie Światowej usytuowany w okolicy drogi Żary-Łaz.
- **Szlak Trzech Wież:** fragment regionalny czarnego szlaku, który **łączy Żary z Żaganiem.** Na jego trasie znajdują się dwie kamienne wieże widokowe, a także stalowa przeciwpożarowa wieża.
- **Szlak Niebieska Trasa "Przez Żarską Arkadię":** 7 km długości trasy "Przez Żarską Arkadię"
- **Szlakiem Gwarków Żarskich:** Nazwa tego szlaku obrazuje kawałek historii górniczej tego regionu. Liczne świadectwa tej aktywności znajdują się na terenie zarówno Zielonego Lasu jak i okolicy w postaci słupów kolejki linowej transportującej węgiel z szybów do Żar a także wystających z ziemi sztolni skipowych i upadowych. Powstała dzięki temu elektrownia otoczona nasypami po wąskotorowej kolei elektrycznej, namiastce lokalnego tramwaju, z których korzystali górnicy jadący do pracy i odwożono węgiel. Resztki elektrowni, brykietowni oraz wysokie nasypy sortowni węgla stoją do dziś. Z powodu wydobywania piasków szklarskich, węgla brunatnego i gliny oprócz rynnowych zapadlisk powstało pojezierze antropogeniczne rozciągające się od Siodła poprzez dolną część Zielonego Lasu i do Drozdowa.

W latach 2017 - 2019 r. miasto Żary i Nadleśnictwo Lipinki podjęło współpracę na rzecz terenu rekreacyjnego i wypoczynkowego w Zielonym Lesie (oznakowanie turystyczne, teren rekreacyjny dla dzieci, pole namiotowe i camperowe, poprawa jakości ścieżek rowerowych i turystycznych).

Współpraca ta nie jest jednorazowa, o czym świadczą wspólne plany inwestycyjne.

Zaplanowano wspólnie remont ścieżek w Zielonym Lesie tak, aby połączyć ścieżkę rowerową na końcu ul. Zgorzeleckiej przez las do przystanku turystycznego w Olbrachtowie (gmina wiejska Żary).

Remont dojazdu z ul. Zgorzeleckiej do Zielonego Lasu został zrealizowany przez miasto z własnych środków.

Miasto planuje z Nadleśnictwem wytyczenie nowej drogi turystycznej z Zielonego Lasu do Przewozu oraz połączenia Zielonego Lasu z Łukiem Mużakowa, a w przyszłości także rozszerzenia Geoparku o Zielony Las.

Żary ściśle współpracują też ze Stowarzyszeniem Łuk Mużakowa oraz gminą Łęknica. Zielony Las, jak i Łuk Mużakowa, są tworem moreny polodowcowej. Bardziej znany Łuk Mużakowa jest rozpoznawalną atrakcją turystyczną w kraju i zagranicą. Posiada prestiżowy certyfikat UNESCO. **Inwestycje miasta Żary w Zielonym Lesie oraz na jego obrzeżach znacząco podniosły prestiż tego miejsca oraz jego znaczenie dla mieszkańców, nie tylko miasta. Żary są największym ośrodkiem w pobliżu Łuku Mużakowa oraz leżącego na nim, wpisanego na listę UNESCO, Parku Mużakowskiego. Współpraca z instytucjami i organizacjami w zakresie wspólnych działań turystycznych, promocyjnych,**

inwestycyjnych wykraczających poza teren JST, daje większe możliwości działania i rozszerza zakres ich działania. Stanowi też potencjał turystyczny i pozwala planować kolejne działania i inwestycje. Chodzi o rozszerzenie Geoparku Łuk Mużakowa o Zielony Las w przyszłości tj. w ciągu najbliższych 5-10 lat. Wzmocni to Geopark na arenie międzynarodowej, ponieważ pojawią się dodatkowe atrakcje, a także Żary, jako atrakcyjne miejsce dla turystów. Proces ten jest jednak długotrwały, wymaga skomplikowanych uzgodnień międzynarodowych. Temu też między innymi służą dwa projekty realizowane z miastem Weißwasser, tj. „Zachowanie i promowanie walorów geologicznych Łuku Mużakowa i moreny polodowcowej Zielonego Lasu...” oraz projekt „Turystyka bez granic”, którego celem jest budowa pola dla kamperów w Żarach i Weißwasser. Proces ten wymaga również intensywnych działań promocyjnych i dalszego wzmacniania infrastruktury turystycznej na całym obszarze pomiędzy Żarami i Weißwasser.

W 2019 r. miasto Żary przystąpiły do Porozumienia Mużakowskiego między miastami Łęknica i Żary, Gminami Trzebiel, Tuplice, Przewóz, Żary, Brody, Nadleśnictwami Lipinki, Lubsko i Wymiarki oraz Stowarzyszeniem Geopark Łuk Mużakowa. Porozumienie podejmuje działania w zakresie:

- dobrowolnej i otwartej wymiany informacji dotyczącej zasobów przyrody ożywionej i nieożywionej, dziedzictwa kulturowego, w szczególności dotyczącego dawnego górnictwa i przetwórstwa kopalin, oraz zabytków architektonicznych i archeologicznych obszaru Łuku Mużakowa, Wzniesień Żarskich, Kotliny Zasięckiej, Wzniesień Gubińskich i Borów Dolnośląskich;
- wzajemnej pomocy technicznej i merytorycznej przy organizacji wszelkich działań promujących w/w gminy oraz instytucje z wymienionych obszarów, stowarzyszone z charakterem działalności prowadzonej w Geoparku Łuk Mużakowa;
- wymiany doświadczeń i informacji oraz wspólnej promocji, w tym promocji gospodarczej branży turystycznej;
- wspólnego uczestnictwa i prezentacji na targach, wystawach, konferencjach, sympozjach i innych wydarzeniach dotyczących promocji naukowej, regionalnej, turystycznej i gospodarczej, organizowanych zarówno w Polsce jak i za granicą;
- wspierania działania na rzecz powstania Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej (EUWT) Geopark Łuk Mużakowa.

Udział miasta w tym Porozumieniu sprzyja rozwijaniu współpracy pomiędzy różnymi partnerami, co wpływa korzystnie na potencjał instytucjonalny uczestników.

Na terenie miasta znajdują się duże i wartościowe zasoby zarówno przyrodnicze (Zielony Las) jak i kulturowe. Dodatkowym atutem są wielkiej wartości zasoby kulturowe i przyrodnicze, w tym obiekty światowego dziedzictwa UNESCO znajdujące się w najbliższym sąsiedztwie Żar. Poziom ich obecnego wykorzystywania na potrzeby mieszkańców i rozwijanie nowych usług nie jest wystarczający. Rynek w tym zakresie nie jest zaspokojony i otwiera możliwości dla nowych przedsięwzięć, które pozwolą na większą dywersyfikację gospodarki w mieście.

Gmina wiejska Żagań⁴⁸

---

⁴⁸ Źródło: oficjalny portal gminy: gminazagan.pl; Raport o stanie gminy za rok 2019.

Teren gminy wiejskiej jest przede wszystkim atrakcyjny krajobrazowo i przyrodniczo, co stanowi jej największy zasób i wpływa na jej atrakcyjność turystyczną. Na jej terenie występują również pojedyncze obiekty zabytkowe. Opieką konserwatorską na terenie gminy zostało objętych ponad 20 obiektów, głównie sakralnych. Należą do nich:

- Bożków – dom nr 64, kościół parafialny pw. Św. Augustyna, plebania,
- Bukowina Bobrzańska – kościół parafialny MB Różańcowej,
- Chrobrów – kościół filialny pw. Św. Augustyna, Spichlerz,
- Dybów – dwór (w granicach zespołu folwark i park),
- Dziatychowice – kościół parafialny pw. Św. Jana, park krajobrazowy (XVIII i koniec XIX wieku), Dziatychowice – wieża mieszkalna,
- Gorzupia Dolna – kościół św. Jerzego,
- Jelenin – kościół św. Mikołaja,
- Jelenin Dolny – pałac z XVIII wieku, park krajobrazowy XVIII wieku, połowa XIX wieku,
- Jelenin Górny – pałac z 1871 roku, park krajobrazowy,
- Miodnica – kościół wraz z wystrojem, zamek,
- Niemcza – pałac,
- Rudawica – kościół pw. Wniebowzięcia NMP, plebania,
- Stara Kopernia – kościół pw. Św. Jerzego,
- Stary Żagań – kościół św. Wincentego (najcenniejszy zabytek na terenie gminy, kościół w stylu romańskim).

Zasoby przyrodnicze na terenie gminy wiejskiej Żagań

Gmina Żagań, tak jak i miasto znajduje się w obrębie czterech mezoregionów: Wzniesień Żarskich, Wzgórz Dalkowskich, Borów Dolnośląskich i Równiny Szprotawskiej.

Tereny leśne zajmują ok. 48% ogólnej powierzchni gminy Żagań. Las jako zasób przyrody pełni ochronę na siedliskach szczególnie ważnych ekologicznie i dba o utrzymywanie optymalnego stanu zwierzyny o czym świadczy różnorodność fauny i flory na tym terenie. W lasach występują gatunki roślin w runie, od konwalijki dwulistnej, orlicy pospolitej, szczawika zajęczego, poziomki pospolitej, maliny kamionki, borówki brusznicy i czernicy, śmiałka, wrzosu, rokietu, narecznicy krótkoostnej, perłówki zwisłej po przetacznika leśnego. W drzewostanie gatunkiem panującym jest sosna z domieszką dębu, buka, modrzewia, brzozy, osiki, lipy, jodły, brzozy czy akacji. Podszyt tworzą: jałowiec, leszczyna, kruszyna, trzmielina, wiciokrzew. Miejscami występuje m.in. chrobotek, szczotlika, kostrzewa. Wśród ptaków spotkać można sikorkę bogatkę, drozda śpiewaka, makolągwę zwyczajną, pliszkę górską, żurawia, bociana, kanię rudą, myszołowa, sokoła, puchacza czy bażanta, grubodzioba, dzwońca, szczygła i inne. Wśród popularnych zwierząt leśnych jak sarna, jeleni, dzik czy lis, spotkać można również borsuki, bobry, jenoty.

Dzięki dużemu zalesieniu i sporej ilości akwenów gminę Żagań odwiedzają miłośnicy przyrody, grzybiarze, kajakarze, osoby uprawiające turystykę rowerową, pieszą. Różnorodność krajobrazu, fauny i flory sprawiają, że gmina jest wybierana w celach rekreacyjnych i agroturystycznych.

Turystyka w gminie wiejskiej Żagań

Na terenie gminy organizowane są spływy kajakowe, wycieczki rowerowe. **Trzebów**, nad rzeką Kwisą jest miejscem całorocznych spotkań, aktywnego wypoczynku rodzinnego, jednodniowych wypraw a także miejscem destynacji dla zorganizowanych grup. Latem jest miejscem odpoczynku, miejscem dobrym do uprawiania aktywnego wypoczynku. **Szlak kajakowy („Kajakiem po Dolnej Kwisie”) na rzekach Kwisa i Bóbr, od Trzebowa przez Żagań do Gorzupi jest chętnie wykorzystywany w czasie spływów kajakowych, połączonych ze zwiedzaniem okolicznych zabytków i żagańskiego parku przypałacowego.**

Teren gminy jest atrakcyjnym miejscem dla mieszkańców ale i dla turystów, ceniących przyrodę, tzw. „mikrowyprawy”, połączone z poznawaniem ciekawych miejsc oraz och historii, np. podczas wycieczek rowerowych lub pieszych, które położone są z dala od głównych dróg.

Na trasie z Gorzupi do Żagania, przejeżdżając przez drewniany most na rzece Bóbr, znajduje się miejsce którym **kręcono scenę do serialu Czterej Pancerni i Pies**. Na tej trasie położona jest również **Elektrownia Wodna Gorzupia z 1911r.** Za miejscowością Dobroszów Mały znajdują się wyrobiska po wydobywaniu żwiru oraz pozostałości po **fabryce Dynamit A.G. czyli sztuczne zbiorniki wodny z fragmentami budynków.**

Atrakcje przyrodnicze i krajoznawcze gminy nie są szerzej znane. Ich promocja nie jest wystarczająca. Przeszkodą jest również brak odpowiedniej infrastruktury i brak ścisłej współpracy gmin na wspólnym obszarze. Gmina wiejska i miejska Żagań nie promują i nie tworzą wspólnych produktów turystycznych. Do tej pory nie podejmowały wspólnych działań na rzecz poprawy infrastruktury czy na rzecz ochrony i udostępnienia lokalnych zasobów przyrodniczych.

Gmina Żagań o statusie miejskim⁴⁹

Żagań jest miastem najbogatszym w zabytki, na tle pozostałych gmin ŻŻOF. Zachowany zabytkowy układ miejski oraz ślady historii pozwalają poczuć klimat wielu epok. Do najcenniejszych żagańskich zabytków należą: dawne Opactwo Kanoników Regularnych św. Augustyna, tzw. Zespół Poaugustiański, Pałac Książęcy wraz z przypałacowym parkiem, Wieża Kościoła Poewangelickiego z punktem widokowym. Istotnym elementem na mapie Żagania jest również Muzeum Obozów Jenieckich. Zespół urbanistyczno-krajobrazowy Żagania wpisany jest do rejestru zabytków. Na terenie miasta jest 79 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. **Wszystkie wymagają inwestycji w zakresie odbudowy, renowacji oraz podniesienia standardu w zakresie wyposażenia w infrastrukturę.**

Proces ten jest kosztowny i jest realizowany przez miasto, w zależności od dostępności środków. Miasto posiada uchwalony przez Radę Miejską Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020, którego celem jest poprawa stanu zachowania zasobu kulturowego, zahamowanie jego degradacji oraz uświadamianie potrzeb i zasad ich ochrony wśród lokalnej społeczności. Do najważniejszych zabytków miasta należą:

- **Pałac - (Żagański Pałac Kultury)**, usytuowany jest na południowo-wschodnim obrzeżu miasta, na miejscu średniowiecznego zamku, który był posadowiony około 3 m niżej od pałacu. Prace budowlane podjęto w 1670 roku według projektu architekta włoskiego Antonio Della Porta. W latach 1845-55 przeprowadzono wiele prac modernizacyjnych. Znacznie powiększony park zamkowy otrzymał nowy, romantyczny wygląd, zaprojektowany przez Oskara Teicherta. Obecny wygląd pałacu ukształtowany został w okresie baroku. W rezultacie powstał obiekt jedyny w

⁴⁹ Źródło: oficjalny portal miasta: urządmiasta.zagan.pl, Raport o stanie gminy za rok 2019.

swoim rodzaju, nie mający w architekturze polskiej odpowiednika, o układzie przestrzennym łączącym cechy właściwe barokowym pałacom francuskim (skrzydło parawanowe) oraz włoskim (skierowanie dziedzińca w kierunku parku).

- **Zespół Poaugustiański** - złożony z kościoła parafialnego, dawnego klasztoru i konwiktów oraz spichlerza klasztorowego, usytuowany jest w północno-zachodniej części starego miasta. Kościół źródłowo potwierdzony w 1272 r. posiada prawdopodobnie wcześniejsze pochodzenie. Poważna przebudowa miała miejsce w 1515 r., gdy wzniesiono nową wieżę i wielki zachodni szczyt oraz podwyższono nawę główną. W roku 1602 od zachodu dobudowano dwukondygnacyjną loggię. Zewnętrzna architektura mimo przebudów zachowała charakter gotycki. Loggia od strony zachodniej świątyni jest renesansowa. W roku 1769 na wieży kościoła zainstalowano pierwszy na Śląsku piorunochron. Wyposażenie wnętrza jest barokowe. W obrębie znajduje się biblioteka klasztorowa z XVIII-wiecznym wystrojem. Wnętrza biblioteki zdobią freski wykonane przez wybitnego artystę śląskiego Georga Wilhelma Neunherza. Średniowieczny księgozbiór biblioteki wywieziony został w 1810 r. do Wrocławia. Przetrwał ostatnią wojnę i jest obecnie najbogatszym zachowanym średniowiecznym zbiorem bibliotecznym w Polsce. **Obiekt ma również status Pomnika historii, jako jedyny na terenie całego obszaru ŻŻOF i jeden z niewiele obiektów w całym regionie lubuskim.**
- **Wieża kościoła poewangelickiego**
- **Pałac** (aktualnie jest to siedziba Urzędu Miasta)
- **Pałac** (aktualnie jest to siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej)
- **Kościół św. Krzyża**
- **Mury miejskie**-(Mury wraz z bramami popadły w ruinę i uległy częściowej rozbiórce. Zachowane fragmenty wraz z basztą zostały zakonserwowane i wyeksponowane w latach 70-tych).
- **Wieża ratuszowa**
- **Kamienice miejskie**
- **Kościół św. Piotra i Pawła**
- **Dawne kolegium jezuickie** (obecnie znajduje się tutaj siedziba Komendy Powiatowej Policji)
- **Kościół cmentarny - p.w. Nawiedzenia NMP**
- **Kaplica bożego grobu przy kościele p.w. Nawiedzenia NMP**-(Niedawno została odrestaurowana).
- **Kościół św. Ducha**
- **Muzeum Obozów Jenieckich**

Istotnym elementem dziedzictwa kulturowego jest spuścizna duchowa Żagania związana jest z klasztorem augustiańskim i dworem książęcym. Z opactwa przez całe wieki promieniował duch nauki i sztuki. Wyrażał się on poprzez działania wybitnych osób, jak opaci: Ludolf, Arnoldi, Rikenberg i Ignacy Felbiger. Za sprawą Wallensteina w Żaganiu mieszkał wybitny astronom Jan Kepler, a na dworze Doroty Talleyrand bywali wybitni twórcy, między innymi Franciszek Liszt i naukowcy, np.

Alexander von Humboldt. Ważne jest także miejsce pamięci poświęcone ofiarom hitlerowskim, obozy jenieckie – Stalag VIII C i Stalag Luft III⁵⁰, które jest odwiedzane przez turystów zagranicznych.

Szlaki i ścieżki turystyczne na terenie Gminy Żagań o statusie miejskim

Żagań i jego podmiejskie okolice mają urozmaiconą rzeźbę terenu. Przyległe do miasta kompleksy leśne oraz liczne ścieżki turystyczne o bogatej historii uatrakcyjnają ten teren.

Miasto leży nad Bobrem. Koryto rzeki wpływającej od południowo-wschodniej strony miasta rozdwaja się i tworzy dwie wyspy. Większą z nich zajmuje rozległy kompleks Parku Pałacowego. Rzeka Bóbr stała się również granicą oddzielającą Stare Miasto i część współczesną. Obecnie część terenu nad Bobrem objętych jest **ochroną krajobrazu (Dolina Bobru), podobnie jak część terenów leśnych należących do Borów Dolnośląskich. Przypałacowy Park Książęcy objęty jest ochroną konserwatora zabytków.**

Turyści i mieszkańcy mogą korzystać z udostępnionych ścieżek i szlaków:

- **Szlak śladami J. Keplera w Żaganiu:** W mieście stworzono szlak upamiętniający ślady pobytu J. Keplera, który wskazuje i popularyzuje miejsce związane z jego życiem i twórczością: pomnik, tablica pamiątkowa w Ratuszu miejskim, Brama szpitalna, Restauracja Kepler, Konwikt oraz reprezentacyjna ul. Keplera.
- **Żagański szlak książęcy :** Na **Żagański Szlak Książęcy** składają się najciekawsze żagańskie zabytki oraz miejsca warte odwiedzenia.
- **Ścieżki obozowe:** Żagańskie obozy jenieckie to historia pięciu pokoleń żołnierskich – od wojen napoleońskich począwszy, po wojny francusko-pruską, aż po pierwszą i drugą wojnę światową. Szczególnie ta druga pozostawiła najwięcej pamiątek po jeńcach. W 1975 r. powstało Muzeum Martyrologii Alianckich Jeńców Wojennych, które eksponuje i dokumentuje pamiątki po obozach jenieckich. Znakowane ścieżki umożliwiają zwiedzenie obiektów pozostałych po potężnym kompleksie obozowym (ścieżka cmentarzy jenieckich; ścieżka po byłych obozach jenieckich; ścieżka „Park słowiański”; Ścieżki dydaktyczne wykonane przez LO Szprotawa (m.in./ Dolina Bobru); Ścieżka „Przy wiacie” ; Ścieżka „Poznaj drzewa i krzewy”.
- **Żagańskie dziedzictwo księżnej Doroty de Talleyrand-Périgord: na trasie znajdują się obiekty:** Zespół pałacowo-parkowy, pl. Słowiański (budynek dawnej administracji książęcej oraz Dom Wdowi), wieża dawnego kościoła ewangelickiego (obecnie wieża widokowa), Poaugustiański Zespół Klasztorny, wieża ratuszowa w Rynku oraz Zespół Szpitalny św. Doroty.
- **Szlak Czterech Pancernych:** W 1965 roku w Żaganiu a także w kilku okolicznych miejscowościach (na terenie gminy wiejskiej Żagań) zrealizowano większość ujęć plenerowych do pierwszych ośmiu odcinków filmu „Czterej Pancerni i Pies”. Szlak to 17 miejsc w Żaganiu i najbliższej okolicy, które posłużyły jako naturalna sceneria podczas realizacji serialu.
- **Ścieżka dzików:** Prowadzi przez nadbrzeżne łąki nad Bobrem, jego starorzecza i monokulturowe, sosnowe lasy rozległego kompleksu Borów Dolnośląskich, o bogatej faunie i florze.
- **Ścieżka wiewiórek:** Zlokalizowana na terenie zespołu parkowo – pałacowego o powierzchni ponad 100 hektarów. To kompleks przyrodniczy zaprojektowany przed 150 laty przez architekta krajobrazu Oskara Teicherta, jako oprawa krajobrazowa barokowo – klasycystycznego pałacu

⁵⁰ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego, 2018 r.

księżnej żagańskiej Doroty Talleyrand – Perigord. Osią parku jest rzeka Bóbr. Wraz z kanałem Młynówką rzeka dzieli park na trzy wzajemnie uzupełniające się części: Park Pałacowy na prawym brzegu Bobru i Młynówki. Na wyspie w widłach Bobru i Młynówki oraz Górny na lewym brzegu Bobru. Wśród drzew rosnących w Parku pojedynczo i w grupach, aż 47 z nich znajduje się w rejestrze pomników przyrody.

- **Ścieżka lisów:** Rosną tu pomnikowe dęby i buki, a w starorzeczach Czerny liczne babrzyska. Prócz dzików występuje tu sarna, lis, jenot (lis japoński), borsuk. Z płazów, prócz żab często występuje jaszczurka żyworódka, jaszczurka zwinka i żyworódka, padalec (beznoga jaszczurka), zaskroniec i żmija zygzakowata, a z ptaków: dzięcioły i śpiewające. Na jej obszarze jest tzw. “droga czołgowa” i ruiny papierni, na terenie której w połowie lat 60 XX wieku, wykonywano plenerowe zdjęcia do popularnego wówczas serialu “Czterej Pancerni i pies”. Obecnie trenują tu alpinisci jaskiniowi z miejscowego Speleoklubu “Bobry”.

Na tym obszarze zlokalizowane są także szlaki wodne (na rzece Kwisa i Bóbr), szlaki konne oraz oznakowane szlaki turystyczne: (które biegną przez miejscowości na terenie ŻŻOF):

- **Szlak czerwony :** z Czerwonej Wody – przez Stary Węgliniec – Kościelną Wieś – Iłowę – Czyżówek do Przewozu.
- **Szlak zielony:** z Kliczkowa – przez Bronowiec – Leśniczówkę Poświętne – Kościelną Wieś – Czyżówek – Czarnocin – Witoszyn – Lutynkę do Bogumiłowa.

Inne szlaki piesze:

- **Żagański szlak książęcy (po zabytkach miejscowości)**
- **Szlak papieski .**
- **Szlak wielkiej ucieczki**
- **Szlak czterech pancernych**
- **Szlak PTTK (zielony):** przez Szprotawę i Żagań.
- **Szlak PTTK (czarny):** Żary – Zielony Las (wieża Promnitza) – Kunice Żarskie – Siodło – Żagań.

Szlaki rowerowe:

- **Szlak Bałtyk – Karkonosze** międzyeuropejski szlak rowerowy. Przebieg: Trzebież – Żary – Żagań – Świętoszów – Jelenia Góra
- **Żagań na rowerze** (szlak rowerowy na terenie miasta).

Główną barierą rozwoju turystyki w oparciu o zasoby historyczne i przyrodnicze jest słabość infrastruktury i brak usług turystycznych koniecznych do obsługi ruchu , który mogły by generować wyznaczone szlaki turystyczne. Brak ścieżek rowerowych, punktów gastronomicznych i bazy noclegowej powoduje, że te zasoby są wykorzystywane nieproporcjonalnie do ich potencjału.

Iłowa jest ostatnią z gmin wchodzących w skład ŻŻOF, jest częścią porozumienia najkrócej, bo od stycznia 2020 r. Jej udział w tym partnerstwie ma wzbogacić funkcjonowanie tego obszaru, również przez „wniesienie” własnego dziedzictwa kulturowego i zasobów.

Do najcenniejszych zabytków i zasobów gminy należą:

- **Park Dworski**- jest miejscem rekreacji i wypoczynku. W jego starszej części znajdują się ogrody angielski i francuski, a także pierwszy **japoński ogród w Europie**- z herbacianią, kamiennymi latarniami, mostkami – pierwszy japoński ogród w Europie. Został założony na początku XX w. z inicjatywy hrabiego Fryderyka von Hochberga Fürstensteina, właściciela pałacu oraz parku w latach 1902-1921. Układ ścieżek, kanałów, sztuczne jezioro i wyspy zachowane są do dziś. W Iłowej wyhodowano jedno z pierwszych dalii w Europie. Do rozwoju lokalnego ogrodnictwa w XVII stuleciu przyczynił się hrabia Fryderyk von Promnitz. Za jego panowania miasto zyskało prawa miejskie. Oryginalny herb z wizerunkiem psa ukształtował się na przełomie XVIII i XIX w. Ogromny wkład w przemysłowy rozwój ogrodnictwa wniosła rodzina Winklerów. Hodowane przez nią dalie i storczyki były ozdobą m.in. niemieckich statków pasażerskich przed II wojną światową. Do sławy miasta przyczyniło się kilka wystaw dalii organizowanych w latach 30. XX w. Ekspozycję w 1938 r. zwiedziło ponad 35 tys. osób, a w 1939 r. zaprezentowano tu 1000 odmian dalii oraz osiągnięcia lokalnego sadownictwa, m.in. winogrona, brzoskwinie. Idea organizacji wystaw kwiatów powróciła w XXI w. Co roku w maju odbywa się Święto Parku Dworskiego, na którym prezentowane są ciekawe odmiany kwiatów hodowanych w najbliższej okolicy.
- **Pałac w Iłowej**- zbudowany w epoce renesansu i baroku. Na przełomie XIX i XX w. budynek został wzbogacony m.in. o wieżę i tarasy. Hrabia Fryderyk von Hochberg Fürstenstein zainspirowany sztuką japońską wprowadził do architektury i wystroju pałacu elementy sztuki orientalnej. Hrabia von Hochberg Fürstenstein był także wielkim miłośnikiem psów – wybudował dla nich tor wyścigowy i cmentarz z epitafiami. Mimo częściowego zniszczenia i rozgrabienia w czasie II wojny światowej, w pałacu zachowały się m.in. piękne sztukaterie oraz drewniane schody z balustradą. Obecnie jest siedzibą Zespół Szkół Ponadpodstawowych.
- **Multimedialna biblioteka- z cyfrowym archiwum historii gminy**- Biblioteka mieści się w samym centrum miasta, w oficynie pałacowej. Wyjątkową atrakcją dostępną dla gości jest prezentacja multimedialna, tzw. mapping 3D, prezentowany na trójwymiarowej makiecie iłowskiego pałacu.
- **Organy w kościele pw. Chrystusa Króla** to perła budownictwa organowego w regionie. Pierwszy instrument, zamówiony do wybudowanej w 1725 r. świątyni, pochodził z pracowni żarskiego organomistrza Georga Adama Caspariego. W latach trzydziestych XX w. firma „E. Kempper & Sohn” zbudowała w kościele nowe, 28-głosowe organy. **Od 1998 r. w Iłowej odbywa się Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej.**

Na terenie gminy (poza Iłową) do najważniejszych zabytków i zasobów należą:

- **Borowe**- pozostałości dworu zbudowanego na przełomie XVI i XVII w. należącego w tym czasie do rodziny Promnitz; W pobliżu znajduje się park z zachowanymi okazami kasztanowców, buków i klonów.

⁵¹ Źródło: oficjalny portal miasta: ilowa.pl; Raport o stanie gminy za rok 2019.

- **Czerna**- ruiny pałacu wybudowanego na przełomie XIX i XX w. przez Fryderyka Glöcknera, właściciela miejscowej huty żelaza i odlewni, uruchomionej w XV w. (zakład został rozebrany po II wojnie światowej).
- **Jankowa Żagańska**- najstarszy w województwie lubuskim węzeł kolejowy (zabytek techniki), utworzony w 1846 r., przy linii Jankowa Żagańska – Żagań – Głogów oraz historycznej trasie Berlin – Żary – Węgliniec – Legnica – Wrocław; inny zabytek techniki -wieża ciśnień zbudowana w stylu ekspresjonistycznym w 1922 r. To jedyna w Polsce budowla zaprojektowana przez Otto Bartninga, współtwórcę Bauhausu i współpracownika Waltera Gropiusa; **wieża ciśnień w Jankowej Żagańskiej** uznawana jest za jedną z najważniejszych prac tego architekta.
- **Konin Żagański**- zabytkowy kościół pw. św. Bartłomieja wraz z pomnikiem nagrobnym właścicieli wsi – Christopha i Heleny von Schöllendorf (ok. 1600 r.) oraz renesansową płytą nagrobną Heinricha von Schöllendorfa; walorem świątyni jest także dzwon z 1586 r., ozdobiony renesansowym ornamentem oraz wizerunkiem Matki Boskiej; najcenniejszym zabytkiem jest zdekompletowany późnogotycki tryptyk; w pobliżu świątyni znajduje się zabytkowa kaplica z późnorenesansowym portalem z 1624 r.

Zasoby i walory przyrodnicze na terenie gminy Łłowa

Gmina Łłowa leży na terenie Borów Dolnośląskich. To największy w Polsce las o powierzchni ok. 1650 km². Różnorodne formy terenowe, jak śródleśne stawy, torfowiska, bagna czy wydmy śródleśne sprawiają, że jest to nie tylko jeden z najpiękniejszych lasów w Polsce. Można tu trafić na rośliny chronione, np. wawrzynek wilcze łýko, pióropusznik strusi, widłak cyprysowaty, roszcika długolistna, ponikło wielolodygowe czy storczyk Fuchsa. Na południe od Łłowej, w okolicach Węglińca znajdują się ostatnie w Polsce niżowe stanowiska sosny błotnej, która jest reliktem z okresu polodowcowego. Bory Dolnośląskie to świetne miejsce do uprawiania turystyki aktywnej – jazdy konnej, wycieczek rowerowych, pieszych, pływów kajakowych. Przez **gminę Łłowa** biegnie np. szlak konny na trasie Bogumiłów– Kliczków, biegnący w sąsiedztwie wsi Borowe. Można też uczestniczyć w spływach kajakowych po Czernej Małej, płynącej przez Łłowę.

Bory Dolnośląskie są atrakcyjne również ze względu na występującą w nim faunę i florę. W miejscach trudno dostępnych mieszka ok. 30 wilków. Bory są najważniejszą w południowo-zachodniej części Polski ostoją bielika, cietrzewia i głuszca. Występują także inne rzadkie gatunki ptaków, m.in. puchacz, bocian czarny, trzmielojad, błotniak stawowy i dudek. Śródleśne mokradła są z kolei ostoją żurawia, czapli siwej, bekasa, zimorodka czy brzeczki. Miłośnicy płazów i gadów mogą natrafić na traszki, salamandrę plamistą, gniewosza plamistego czy żmiję zygzakowatą. W rzekach i potokach przepływających przez Bory Dolnośląskie oraz śródleśnych stawach żyje wiele gatunków ryb.

Bory Dolnośląskie to również wspólny obszar przyrodniczy dla gminy Żagań, miejskiej oraz wiejskiej.

Obszar ŻŻOF jest obszarem o dużej lesistości. Dostęp do terenów leśnych na tym obszarze wpływa na jego atrakcyjność przyrodniczą i turystyczną, szczególnie dla osób ceniących sobie kontakt z naturą, aktywne spędzanie wolnego czasu na łonie przyrody. Największa lesistość cechuje gminę Łłowa

(66,8%), a najmniejsza miasto Żary. Pozostałe gminy również pod tym względem dystansują, nawet dwukrotnie miasto Żary.

Tabela 50 Lesistość gmin ŻŻOF (%)

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018
Żary GM	20,3	20,3	20,3	20,3	20,3
Żagań GM	55,9	55,9	55,8	55,8	55,8
Żary GW	48,3	48,5	48,6	48,7	48,7
Żagań GW	54,4	54,5	54,5	54,6	54,6
Iłowa GMW	66,8	66,8	66,8	66,8	66,8

Źródło: systemanaliz.pl-Monitor Rozwoju Lokalnego

Na terenie ŻŻOF wyróżnia się zdecydowanie gmina Iłowa, w stosunku do jej powierzchni pod połowa objęta jest prawną ochroną. Gminy miejskie mają najmniejszy odsetek obszarów prawnie chronionych, a w gminach wiejskich stanowią one ponad 1/4 ich obszar. Może to zwiększać ich atrakcyjność turystyczną, pod warunkiem odpowiedniego upowszechnienia i udostępnienia tych zasobów turystom.

Tabela 51 Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni gmin na terenie ŻŻOF(%)

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018
Żary GM	0	0	0	0	6,34
Żagań GM	3,7	3,7	6	6	5,98
Żary GW	24,5	24,5	24,5	24,5	23,65
Żagań GW	30,5	30,5	29,9	29,9	30,01
Iłowa GMW	51,3	51,3	51,3	51,3	51,32

Źródło: systemanaliz.pl-Monitor Rozwoju Lokalnego

Oprócz terenów prawnie chronionych na obszarze ŻŻOF, zdecydowanie mniejszy udział w powierzchni poszczególnych gmin (nie licząc gmin wiejskich, których w zasadzie to nie dotyczy), mają parki miejskie, zieleńce i tereny zielone na osiedlach w miastach. Bliskość terenów zielonych, a w szczególności lasów sprawia, że mieszkańcy i turyści szukają kontaktu z naturą poza miastami.

Tabela 52 Udział powierzchni parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni gmin należących do ŻŻOF (%)

Nazwa gminy	2014	2015	2016	2017	2018
Żary GM	1,7	1,6	1,7	1,9	1,9
Żagań GM	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3
Żary GW	0	0	0	0	0,1
Żagań GW	0	0	0	0	0
Iłowa GMW	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Źródło: systemanaliz.pl-Monitor Rozwoju Lokalnego

Pozostałe aspekty działalności gmin ŻŻOF i ich wpływ na atrakcyjność turystyczną

Każda z gmin podejmowała do tej pory indywidualne starania, aby podnieść atrakcyjność turystyczną, polepszyć stan infrastruktury lub ją rozbudować. Było to możliwe dzięki realizowanym projektom, współpracy transgranicznej (gminy korzystają ze środków w ramach Programów Współpracy Innterreg), współpracy w ramach Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania "Bory Dolnośląskie (należą do niego 3 spośród 5 gmin), a także innych podmiotów/porozumień wymienionych wyżej.

W sierpniu 2020 r. Iłowa przystąpiła do Klastra Turystyki Historycznej jako członek wspierający (na mocy Uchwały Rady Miasta nr 163/8/XXII/20). Stowarzyszenie Klastr Turystyki Turystycznej jest przedsięwzięciem transgranicznym, promującym lubuskie pałace, zamki i dwory, fortyfikacje lubuskie czy lubuski szlak wina i miodu. Celem Klastra Turystyki Historycznej jest wspieranie działań zmierzających do stworzenia sieci podmiotów funkcjonujących na pograniczu polsko-niemieckim w szeroko rozumianej branży turystyczno-historycznej oraz promocja potencjału turystycznego i dziedzictwa historycznego regionu. Udział gminy Iłowa w tym przedsięwzięciu może wpłynąć pozytywnie na przyszłe promowanie własnych produktów i sieciowanie ich wspólnie z innymi gminami oraz instytucjami.

Atrakcyjność turystyczna obszaru ŻŻOF w Lubuskiej Strategii Rozwoju Turystyki do 2020.

Lubuska Strategia Rozwoju Turystyki do 2020 (LSRT) w części diagnostycznej wskazuje na produkty turystyczne w kilku kategoriach (wydarzenie, szlak, obiekt) wraz z oceną stopnia jego wdrożenia oraz oceną potencjału generowania ruchu turystycznego. Diagnoza dla LSRT do 2020 r. powstała 7 lat temu, ale można w niej znaleźć odniesienia do potencjału turystycznego gmin wchodzących w skład ŻŻOF. W trakcie obowiązywania tej strategii, gminy poczyniły wiele inwestycji na rzecz wzmocnienia swojego, ale nie wspólnego, potencjału turystycznego, przede wszystkim finansowanych ze środków UE. Nie wpłynęło to jednak na znaczące powiększenie się bazy noclegowo-gastronomicznej czy powstanie nowych produktów turystycznych.

Wyróżnione produkty obszaru ŻŻOF:

- Jarmark św. Michała w Żaganiu
- Święto Kwitnących Azalii w Iłowej
- Letni Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Iłowej
- Wielka Ucieczka-The Great Escape
- Żagańskie Szlaki Turystyczne
- Szlak Żarskich Legend
- Szlak Parków i Ogrodów po obu stronach Nysy (m.in. Iłowa)
- Szlak mitów i legend Borów Dolnośląskich (m.in. Konin Żagański)
- Lubuski Szlak Organowy (Iłowa)
- Park Dworski w Iłowej

Najlepiej wypada tutaj gmina Żagań o statusie miejskim oraz gmina Iłowa. Ich produkty wymienione w LSRT potencjalnie generują ruch turystyczny krajowy oraz międzynarodowy (głównie jednak sezonowy, tj. Wielka Ucieczka-The Great Escape, Lubuski Szlak Organowy).

Gminy należące do ŻŻOF w obszarze dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz turystyki nie realizują wspólnych projektów. Diagnoza i cele sformułowane dla ŻŻOF w 2015 r. (w składzie bez gminy Łłowa) ten obszar nie było w ogóle poruszany, nie wyznaczono dla niego żadnych operacyjnych działań. Każda z gmin podejmuje działania samodzielnie, starając się o środki finansowe w ramach aktualnie dostępnych źródeł finansowania, głównie z budżetu UE.

Bogactwo zasobów przyrodniczych nie jest zinwentaryzowane w sposób, który umożliwiłby im opracowanie wspólnych produktów, pomimo wspólnych powiązań, np. Zielony Las, Bory Dolnośląskie, parki, rekreacyjne obszary zielone, ścieżki/szlaki piesze, rowerowe itp.

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych na obszarach gmin ŻŻOF

Rewitalizacja w gminach ŻŻOF jest realizowana na podstawie Gminnych/Lokalnych programów rewitalizacji, które wyznaczają przestrzennie obszary problemowe, zdegradowane, wymagające interwencji, zarówno w zakresie poprawy infrastruktury jak i w zakresie społecznym. Cztery spośród pięciu gmin ŻŻOF posiada GPR/LPR (obowiązujących w latach 2016-2022, a które będą wymagały aktualizacji lub przygotowania zgodnie z wymogami ustawowymi), który jest dla nich podstawą do podejmowania działań rewitalizacyjnych, często powiązanych z restauracją obiektów zabytkowych, zagospodarowaniem zaniedbanych, zniszczonych czy niewykorzystanych przestrzeni na nowe cele, w tym społeczne. W ramach rewitalizacji zyskują one nowe funkcje i są przywracane lokalnej społeczności w nowej postaci, stając się często kolejnymi atrakcjami lokalnymi, turystycznymi i zasobem do integracji społecznej, międzypokoleniowej, gospodarczej. Programy te są ściśle związane z wyznaczonymi przestrzennie obszarami i zdiagnozowanymi na nich problemami. Realizacja programów ma się jednak przyczynić do ich odnowy i przemiany, nadając im funkcje sprzyjające rozwojowi całej gminy. Przemiany te mogą również zostać z powodzeniem wykorzystane do budowania potencjału turystycznego, jako ważny zasób.

Każda z gmin realizujących GPR na swoim obszarze przeprowadziła inwestycje, w tym współfinansowane ze środków zewnętrznych (UE), a które przyczyniły się do ochrony, udostępnienia dziedzictwa kulturowego oraz podniesienia również walorów turystycznych. Np. rewitalizacja zespołu parkowo - folwarcznego w Żarach wraz z utworzeniem Centrum Usług Społecznych, rewitalizacja zabytkowego pałacyku przy ul. Jana Pawła II czy rewitalizacja na terenie Zespołu Pałacowo-Parkowego w Żaganiu, przebudowa budynku Domu Kultury w Łłowej wraz z utworzeniem Sali multimedialnej w Łłowej.

Niemniej jednak potrzeby w zakresie inwestowania na obszarach zdegradowanych i objętych rewitalizacją są o wiele większe i wymagają dodatkowych nakładów finansowych.

Dostęp do kultury na obszarze ŻŻOF

Porozumienie zawarte pomiędzy gminami w ramach ŻŻOF w styczniu 2020, jako jedno z obszarów współpracy definiuje rozwój i wsparcie dla instytucji kultury, obok turystyki dziedzictwa kulturowego.

Instytucje kultury na terenie ŻŻOF

Najwięcej instytucji kultury jest w obu miastach Żarach i Żaganiu (biblioteki, domy kultury, muzea). W obu miastach znajdują się muzea (Muzeum Pogranicza Śląsko-Łużyckiego; Muzeum Obozów Jenieckich), kino jest tylko w Żarach (Kino Pionier prowadzone przez Dolnośląskie Centrum Filmowe Instytucja Kultury Samorządu Województwa Dolnośląskiego; w Żaganiu seanse filmowe odbywają się w ramach np. kina objazdowego VISA lub inicjatywy: Plan na kino).

W gminach wiejskich dostęp do kultury skupia się głównie wokół bibliotek, świetlic wiejskich. Lokalne organizacje pozarządowe pełnią również rolę animatorów życia społecznego i kulturalnego. Integrują one społeczność lokalną. Kultura na terenie gmin ma charakter przede wszystkim wewnętrzny, jej twórcami głównymi odbiorcami są mieszkańcy tych gmin. Pozostaje to w związku z jej specyfiką przestrzenną i społeczną i powinno być punktem odniesienia dla podejmowanych działań rozwojowych. Mieszkańcy gmin wiejskich korzystają z oferty kulturalnej miast ŻŻOF. Szersza, atrakcyjniejsza oferta kulturalna, w tym wspólne działania, w tym zwiększenie dostępności instytucji kultury wymaga inwestycji, których brakuje, ze względu na ograniczone środki finansowe.

Tabela 53 Biblioteki i instytucje kultury w gminach na terenie ŻŻOF

	Żagań (GM)	Żagań (GW)	Żary (GM)	Żary (GW)	Iłowa (GMW)
Biblioteki (i filie)	5	8	4	11	1
Instytucje kultury	1	-	1	-	1
Uczestnicy imprez (ogółem)					
Żagań	44 714	28 586	54 654	47 732	44 861
Iłowa	12 735	8 793	8 793	8 793	7 436
Żary	175 853	185 098	129 256	177 105	225 889
Razem	471 994	469 328	393 930	477 499	566 582
Zmiana (%)	-	-0,56%	-16,07%	21,21%	18,66%
Uczestnicy imprez na 1000 mieszkańców					
Gmina	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań	1 696,0	1 091,1	2 096,0	1 836,8	1 743,5
Zmiana (%)	-	-35,7	92,1	-12,4	-5,1
Iłowa	1 822,9	1 259,4	1 265,5	1 276,2	1 080,7
Zmiana (%)	-	5,8	-18,8%	22,7%	20,3%
Żary	4 580,5	4 845,9	3 405,3	4 686,7	6 023,4
Zmiana (%)	-	5,8	-29,7	37,6	28,5
Muzea					
	1	-	1	-	-
Zwiedzający w muzeach na 1000 mieszkańców					
Gmina	2015	2016	2017	2018	2019
Żagań	435,7	476,2	472,2	544,6	823,3
Zmiana (%)		- 9,2	-0,8	15,3	51,2
Żary	78,0	78,4	210,4	145,8	207,0
Zmiana (%)	-	168,37	-30,70	41,98	5,22

Podsumowując, do najważniejszych problemów gmin z obszaru ŻŻOF w obszarze dziedzictwa kulturowego oraz turystyki należą:

- Zły lub bardzo zły stan zabytków/obiektów zabytkowych, szczególnie tych na terenach wiejskich
- Niewystarczające środki finansowe przeznaczane na ochronę/restaurację zabytków na terenie gmin ŻŻOF
- Brak rozpoznawalnych, wspólnych produktów turystycznych
- Niewystarczająca wspólna promocja zasobów dziedzictwa kulturowego, zasobów przyrodniczych, stanowiących atrakcje turystycznego tego obszaru (gminy, oprócz incydentalnych przypadków, nie podejmują wspólnych działań w tym zakresie)
- Słaba współpraca gmin w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego oraz zasobów przyrodniczych na terenie ŻŻOF
- Stan techniczny infrastruktury kultury nie jest zadowalający, jej dostosowanie do potrzeb mieszkańców, do wspólnej oferty wymaga nakładów inwestycyjnych
- Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna na obszarze gmin ŻŻOF (jej stopień jest zróżnicowany w zależności od gminy)
- Niedostateczne środki finansowe przekazywane przez gminy na rozwój lokalnej turystyki
- Ruch turystyczny na obszarze gmin ŻŻOF jest lokalny, często wyłącznie sezonowy
- Słaba rozpoznawalność zasobów dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego potencjału turystycznego
- Zmniejsza się sektor innych podmiotów świadczących usługi turystyczne: gastronomia, noclegi (nie tylko z powodu pandemii, spadek liczby podmiotów działających w Sektorze I był widoczny wcześniej)

Potencjał do wykorzystania przez gminy ŻŻOF w ramach turystyki:

- zasoby przyrodnicze, szczególnie obszar Zielonego Lasu, Bory Dolnośląskie, jako obszar rekreacji, wypoczynku, uprawiania sportu
- globalne trendy wywołane i/lub ugruntowane przez pandemię COVID-19, czyli: lokalność, bliskość natury, obszary wiejskie mało zaludnione, turystyka indywidualna, turystyka aktywna, turystyka objazdowa, turystyka weekendowa.
- zasoby dziedzictwa kulturowego i bardzo bogata historia gmin ŻŻOF, jako podstawa do budowania narracji w zakresie nowych produktów turystycznych (miejsca, osoby związane z gminami, wydarzenia, zabytki techniki, tradycje, zwyczaje-niematerialne zasoby kultury)
- bliskość Parku Mużakowskiego oraz GeoParku Łuk Mużakowa, Borów Dolnośląskich
- położenie: bliskość granicy niemieckiej, bliskość do największego w subregionie ośrodka miejskiego-Zielonej Góry
- dostępna sieć ścieżek i szlaków turystycznych/przyrodniczych oraz infrastruktura w podstawowym zakresie

- współpraca transgraniczna wszystkich gmin ŻŻOF w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego (wszystkie gminy ŻŻOF posiadają doświadczenie w zakresie współpracy transgranicznej w tym obszarze).
- Przynależność gmin wiejskich i gminy wiejsko-miejskiej w Stowarzyszeniach Lokalna Grupa Działania "Bory Dolnośląskie"
- Przynależność gmin do innych stowarzyszeń mających na celu wspieranie działalności o charakterze turystycznym
- Bogate i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego tym obszarze na terenie gmin miejskich (przede wszystkim w Żaganiu, następnie w Żarach oraz Łowej)
- Współpraca gmin z organizacjami pozarządowymi na rzecz zachowania, promowania dziedzictwa kulturowego oraz na w zakresie turystyki, sportu i rekreacji.

9. Monitoring działań w ramach poprzedniego porozumienia

W ramach podpisanego Porozumienia Nr 2/2016 w dniu 15.02.2016r. w sprawie zasad realizacji Kontraktu Lubuskiego zaplanowano i zrealizowano trzy przedsięwzięcia:

1. „Poprawa jakości kształcenia w Żarsko-Żagańskim Obszarze Funkcjonalnym”
2. „Kompleksowy program komunikacji w Żarsko- Żagańskim Obszarze Funkcjonalnym”
3. Utworzenie Żagańsko-Żarskiej strefy gospodarczej w Żarsko- Żagańskim Obszarze Funkcjonalnym”.

Wszystkie zostały sfinansowane ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020 (przyjętego przez Zarząd Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020).

Zadanie pn. **„Poprawa jakości kształcenia w Żarsko-Żagańskim Obszarze Funkcjonalnym”** (wartość projektu ogółem: 1898577,6 zł; dofinansowanie: 1613790,96 zł). W ramach projektu realizowane zostały dodatkowe zajęcia z matematyki, chemii, fizyki i języka obcego a także z zakresu przedsiębiorczości i wsparcia psychologicznego dla uczniów. Uczniowie Gimnazjum w Bieniowie, Grabiku i w Mirostowicach Dolnych odwiedzili Park Naukowo - Technologiczny Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz Centrum Nauki Keplera w Zielonej Górze. Dodatkowo w ramach projektu doposażone zostały pracownie przyrodnicze oraz matematyczne tak, aby stworzyć w nich lepsze warunki do nauczania praktycznego i realizacji zajęć metodą eksperymentu. Wsparciem zostali objęci również nauczyciele, którzy prowadzili zajęcia matematyczno-przyrodnicze.

Zadanie pt. **„Utworzenie Żagańsko-Żarskiej strefy gospodarczej w Żarsko- Żagańskim Obszarze Funkcjonalnym”** (wartość projektu ogółem: 26 110 716,21 zł.; dofinansowanie: 20 250 759,83 zł). W ramach projektu:

- ✓ na terenie Gminy Żary powstała strefa przemysłowa w obrębie miejscowości Kadłubia zlokalizowana w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Żary, tj. strefy przemysłowej „Lotnisko” – po drugiej stronie drogi krajowej nr 27 o powierzchni 15,6979 ha. Strefa uzbrojona została w drogę wewnętrzną wraz z placem manewrowym oraz infrastrukturą wodno – kanalizacyjną;
- ✓ uzbrojenie strefy przemysłowej położonej na północ od ul. Asnyka w Żaganiu wzdłuż drogi krajowej nr 12 o powierzchni 10,3382 ha (uzbrojona zostanie w drogi wewnętrzne wraz z infrastrukturą towarzyszącą, dojazdowe drogi publiczne oraz sieć wodno - kanalizacyjną);
- ✓ uzbrojenie strefy przemysłowej położonej w miejscowości Tomaszowo o powierzchni 36,0297 ha (uzbrojona zostanie w sieć wodno - kanalizacyjną, drogi dojazdowe i wewnętrzne już istnieją);
- ✓ przeprowadzenie kampanii promocyjnej terenów inwestycyjnych objętych projektem (zakres:
  - Opracowanie i druk folderu (j. polski, niemiecki, angielski) z informacjami ekonomicznymi oraz informacjami nt. terenów inwestycyjnych
  - Stworzenie materiału multimedialnego (film)
  - Udział w targach oraz reklama w prasie specjalistycznej i/lub targowej.
  - Reklama terenów inwestycyjnych na branżowych stronach

Produkt:

- ✓ Powierzchnia przygotowanych terenów inwestycyjnych (**67,862 ha**)

Rezultat:

- ✓ Liczba inwestycji zlokalizowanych na przygotowanych terenach inwestycyjnych (4 szt.) oraz
Powierzchnia przygotowanych terenów inwestycyjnych udostępnionych inwestorom (2 ha).

Zadanie pn. „**Kompleksowy program komunikacji w Żarsko-Żagańskim Obszarze Funkcjonalnym**”
(wartość projektu ogółem: 5 625 169,21 zł; dofinansowanie: 3 059 412,22 zł). W ramach inwestycji zrealizowano:

- ✓ zakup i montaż tablic informacyjnych LED;
- ✓ zakup i montaż wiat komunikacyjnych i wiat rowerowych;
- ✓ budowę Centrum Przesiadkowego w Żarach (gmina miejska)

Produkt:

- ✓ liczba wybudowanych obiektów „Bike&Ride” – 33 szt.,
- ✓ liczba stanowisk postojowych w wybudowanych obiektach „Bike&Ride” – 207 szt.,
- ✓ liczba wybudowanych zintegrowanych węzłów przesiadkowych – 1 szt.,
- ✓ liczba zainstalowanych inteligentnych systemów transportowych – 1 szt.

Rezultat:

- ✓ szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych – 413,59 ton równoważnika CO₂/rok,
- ✓ wzrost zatrudnienia we wspieranych podmiotach – 2 EPC.

Gmina o statusie miejskim Żary była również partnerem gminy Iłowa (na kilka lat przed przystąpieniem Iłowej do ŻŻOF) w jej inwestycji współfinansowanej ze środków RPO 2020 w zakresie infrastruktury edukacyjnej ("Rozbudowa Szkoły Podstawowej im. Lotników Alianckich w Iłowej").

10. Analiza konkurencyjności miast – rdzeni Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego

Analiza konkurencyjności miast Żary i Żagań⁵² została wykonana w oparciu o sytuację i dynamikę zmian w 12 obszarach wymienionych w Monitorze Rozwoju Lokalnego – narzędziu przygotowanym przez Związek Miast Polskich do wykonywania analiz strategicznych w samorządach. Analizę przeprowadzono dwukrotnie obejmując okres 2014-2018 oraz aktualizując analizę o okres 2016-2021. Do porównania wprowadzony został jeszcze jeden ośrodek z tej samej kategorii miast – Nową Sól.

W analizie przyjęto punktację:

- za najlepszy wynik – 1 pkt,
- za drugi i trzeci odpowiednio 2 i 3 punkty.

Na najlepszy wynik wskazuje najniższa suma punktów.

Tabela 54 Konkurencyjność gmin miejskich należących do ŻŻOF(okres 2014-2018)

	Żary	Żagań	Nowa Sól
Wartość wskaźnika	21	35	34
Dynamika rozwoju	30	41	36
Suma	51	76	70

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Monitora Rozwoju Lokalnego (systemanaliz.pl)

Biorąc pod uwagę ogólny wskaźnik rozwoju, Żary znacznie wyprzedzają obydwa pozostałe miasta, które znajdują się praktycznie na tym samym poziomie. Wskaźnik dynamiki zmian pokazuje odmienną sytuację. Najwyższy wskaźnik ma Nowa Sól nieznacznie wyprzedzając Żary. Żagań pod tym względem wyraźnie ustępuje obydwu miastom.

W poszczególnych obszarach obydwa miasta – rdzenie ŻŻOF najlepiej prezentują się w obszarze gospodarczym, rynku pracy i dostępności siły roboczej, dostępności i jakości usług i infrastruktury. Najniżej ocenione zostały w obszarach: dostępność i jakość zasobów mieszkaniowych, dostępność komunikacyjna wewnętrzna i zewnętrzna oraz ład i struktura przestrzenna obszaru.

Analiza pokazuje dość dużą konkurencyjność Żar w stosunku do wybranych miast województwa lubuskiego. Zarówno sytuacja jak i dynamika zmian wypada korzystnie na tle Żagania i Nowej Soli. Przewaga jest widoczna w 10 z 12 obszarów. Wyraźnie najsłabszą stroną Żar są obszary: 10- Dostępność komunikacyjna (zewnętrzna i wewnętrzna) i 11 - ład i struktura przestrzenna obszaru.

⁵² Analiza znajduje się w Załączniku nr. 1

Najlepszy wynik miasto Żary uzyskuje w obszarach:

1- Potencjał i konkurencyjność lokalnej gospodarki;

3- Sytuacja materialna mieszkańców;

8- Poziom bezpieczeństwa;

9- Sytuacja demograficzna;

12- Lokalne środowisko przyrodnicze.

Żagań najwyższy ranking uzyskał tylko w obszarze: rynek pracy i kwalifikacje siły roboczej.

Tabela 55 Konkurencyjność gmin miejskich należących do ŻŻOF(okres 2016-2021)

	Żary	Żagań	Nowa Sól
Wartość wskaźnika	27	40	32
Dynamika rozwoju	36	31	24
Suma	63	71	56

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Monitora Rozwoju Lokalnego (systemanaliz.pl)

Analiza za kolejny okres, lata 2019-2021 wskazuje na ziszczenie się zagrożeń wskazanych w analizach poszczególnych obszarów. Na konkurencyjność miast w coraz większym stopniu rzutuje demografia. Szczególnie wyraźnie widać to w Żarach. Ludność miasta zmniejsza się i pogarsza się struktura demograficzna społeczności miejskiej. Zmiany są na tyle szybkie, że miasto traci swoją konkurencyjność w tym zakresie.

Wskazana w poprzednim okresie wysoka dynamika procesów rozwojowych w Nowej Soli skutkuje uzyskanie przez to miasto lepszego wyniku w stosunku do Żar, które pozostają na niewiele obniżonym poziomie. Żagań poprawił swój wynik punktowy nie zmieniając pozycji w rankingu. Pozycja Żagania poprawiła się w obszarze dostępności zasobów mieszkaniowych, zasobów instytucjonalnych i kapitale społecznym oraz w obszarze lokalnego środowiska przyrodniczego.

W Żarach obciążeniem są procesy demograficzne oraz utrzymująca się niska dynamika rozwoju gospodarczego.

11. Analiza SWOT

Tabela 56 Analiza SWOT -syntetaza diagnozy

Gospodarka i rynek pracy	
Mocne strony	Słabe strony
- Położenie przy granicy z Niemcami i dobre położenie w stosunku do sieci dróg krajowych i autostrad wspierające działalność eksportową firm. - Duży zasób wyznaczonych terenów inwestycyjnych w gminach. - Dobrze rozwinięty i stabilnie funkcjonujący sektor dużych i średnich przedsiębiorstw. - Duża liczba dynamicznie rozwijających się małych oraz mikro firm. - Walory i zasoby dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, które są potencjalnie możliwe do wykorzystania do rozwoju turystyki weekendowej i handlowej. - Duży potencjał wiedzy o możliwościach wykorzystywania zasobów kulturowych i przyrodniczych i doświadczenie organizacji pozarządowych i nieformalnych grup mieszkańców.	- Mała konkurencyjność płacowa ŻŻOF w stosunku do miejskich metropolii. - Duże zróżnicowanie gospodarki pomiędzy obszarami powiązanym z Żarami i Żaganiem (nierównomierny rozwój gospodarki na tych obszarach). - Brak udostępnionych terenów inwestycyjnych dla dużych przedsiębiorstw w Żarach. - Tereny inwestycyjne w gminach wymagają uzbrojenia przed ich zagospodarowaniem - Niski poziom integracji instytucjonalnej ŻŻOF. - Niedostateczna integracja komunikacyjna ŻŻOF. - Bardzo zróżnicowany poziom rozwoju gmin ŻŻOF. - Ograniczony zasób pracowników dla lokalnego sektora przedsiębiorstw. - Niewystarczający i nieadekwatny zakres wsparcia firm na terenie ŻŻOF przez instytucje wspierające biznes oraz same gminy. - Brak koordynacji wsparcia dla rozwoju firm i przedsiębiorczości na obszarze ŻŻOF. Ograniczony zakres i niska dynamika rozwoju działalności sektora wsparcia przedsiębiorczości. - Brak skutecznych form porozumiewania się gmin z sektorem MŚP. - Zły stan techniczny zasobów dziedzictwa kulturowego i wysokie koszty inwestycyjne w

	obiektach zabytkowych. • Słabo rozwinięty sektor usług gastronomicznych i hotelarskich, dodatkowo osłabiony przez pandemię. • Niski poziom współpracy gmin i niewielkie doświadczenie w tworzeniu wspólnych projektów rozwojowych. • Brak pomocy dla imigrantów w poszukiwaniu pracy. • Niewykorzystany potencjał organizacji pozarządowych i inicjatyw mieszkańców w tworzeniu oferty turystycznej i kulturalnej. • Brak rozpoznawalności ŻŻOF wśród mieszkańców obszaru oraz w regionie.
Szanse	Zagrożenia
• Nowe fundusze UE preferują wsparcie dla wykorzystania własnych zasobów gmin (przyrodniczych, historyczno-kulturowych). • Przebudowana do standardu autostrady kluczowa trasa komunikacyjna DK 18. • Zwiększająca się liczba imigrantów ekonomicznych zainteresowanych stałym pobytem.	• Zmniejszenia się ruchu turystycznego po pandemii covid-19. • Duże ośrodki miejskie konkurują z gminami ŻŻOF o pracowników i mieszkańców.
Obszar społeczny	
Mocne strony	Słabe strony
• W miastach rośnie liczba placówek przedszkolnych, które w większości zaspokajają potrzeby mieszkańców • Rośnie liczba niepublicznych placówek. Opieki nad dziećmi do lat 3, ale jedynie na obszarach miejskich. • Liczba nowych miejsc w przedszkolach dzięki współfinansowaniu ze środków UE jest optymalna. Oferta publiczna jest uzupełniana przez niepubliczne podmioty.	• Niewystarczająca infrastruktura domów opieki społecznej na terenie ŻŻOF, która nie zaspokaja potrzeb mieszkańców. • Mała liczba Klubów Seniora na obszarze ŻŻOF, co wpływa na aktywność osób starszych, ich integrację i zwiększa zagrożenie wykluczeniem społecznym. • Wzrastająca liczba osób objętych usługami opiekuńczymi i wzrastający koszt tych usług, co jest efektem starzejącego się

• Optymalna siatka szkół podstawowych na obszarze ŻŻOF. • Rozpoczęty i wysoko oceniany proces modernizacji edukacji zawodowej na obszarze ŻŻOF. • Zmniejszająca się liczba gospodarstw domowych objętych świadczeniami pomocy społecznej • Zmniejsza się zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w gminach ŻŻOF. • Sprawnie działający CIS na obszarze powiatu żarskiego z możliwością rozszerzenia jego działalności na pozostałe gminy ŻŻOF.	społeczeństwa. • Niewystarczająca liczba żłobków/klubów dziecięcych a także brak innych form (poza instytucjonalnymi) opieki. • Niski odsetek dzieci objętych instytucjonalną opieką żłobkową. • Niski odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na obszarach wiejskich ŻŻOF (dzieci z obszarów wiejskich korzystają z placówek w miastach). • Niezadowalające wyniki egzaminów 8-klasistów w wybranych gminach ŻŻOF. • Niski prestiż edukacji zawodowej. • Wzrost kosztów ponoszonych przez gminy za pobyt mieszkańców w DPS-ach. • Zbyt mały zakres usług opiekuńczych. • Niewielka skala wykorzystywania potencjału organizacji pozarządowych w wykonywaniu zadań w zakresie opieki społecznej. • Ubóstwo i wykluczenie społeczne eliminujące z rynku pracy osoby w szczególnej sytuacji. • Brak skoordynowanych i kompleksowych działań w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej na obszarze ŻŻOF.
Szanse	Zagrożenia
• Gminy zlecają realizację usług opiekuńczych partnerom społecznym.	• Pogłębianie się niekorzystnych procesów demograficznych.
Środowisko, transport i komunikacja	
Mocne strony	Słabe strony
• Duży udział terenów zielonych na obszarze ŻŻOF. • Zmniejszający się poziom zanieczyszczenia powietrza. • Mieszkańcy gmin ŻŻOF wspierają działania	• Mieszkańcy postrzegają stan środowiska, w jako zły. • Niski poziom efektywności energetycznej budynków mieszkalnych oraz obiektów publicznych.

proekologiczne. • Duże zainteresowanie przedsiębiorców produkcją energii z OZE.	• Duży udział budynków ogrzewanych węglem. • Wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza w rdzeniu ŻŻOF (Żary i Żagań- gminy miejskie) powodowany niską emisją. • Brak jednolitego systemu komunikacyjnego. • Brak spójnego systemu ścieżek rowerowych. • Niski poziom wykorzystania OZE przez gminy. • Brak działań zmierzających do ograniczenia niskiej emisji z transportu. • Brak przygotowania do zmian klimatu w gminach ŻŻOF. • Niski poziom skanalizowania terenów wiejskich. • Brak koordynacji w planowaniu przestrzennym na terenie ŻŻOF. • Zagrożenie emisją zanieczyszczeń przemysłowych na niektórych obszarach ŻŻOF. • Nieuwzględnianie udziału mieszkańców w rozwiązywaniu problemów i planowaniu zmian w systemie mobilności.
Szanse	Zagrożenia
• Dostępność środków UE na wsparcie zmniejszania niskiej emisji. • Poszerzenie udziału mieszkańców w projektowaniu działań w zakresie monitoringu i ochrony powietrza	• Słabo rozwinięty system monitoringu zanieczyszczeń powietrza.
Smart City	
Mocne strony	Słabe strony
• Duże zainteresowanie mieszkańców nowymi usługami z zakresu Smart City.	• Niewielki zakres e-usług świadczonych przez JST i ich jednostki organizacyjne. • Przypadkowość wyboru istniejących funkcji i usług. • Brak integracji e-usług w ramach ŻŻOF. • Niewielki udział mieszkańców w planowaniu

	działań
Szanse	Zagrożenia
- Konieczność zmian w funkcjonowaniu usług publicznych wynikająca z epidemii COVID-19. - Poszerzanie się możliwości technologicznych oraz zwiększająca się liczba przykładów dobrych praktyk pozwoli na lepsze planowanie nowych rozwiązań ułatwiających funkcjonowanie miast i gmin i ułatwiających życie mieszkańców.	- Brak udziału mieszkańców w planowaniu rozwoju - Brak wizji rozwoju ŻŻOF w stronę Smart City.

Źródło: opracowanie własne

12. Załączniki-dane statystyczne.

- 12.1. Analiza: Konkurencyjność miast-rdzeni ŻŻOF.
- 12.2. Gospodarka w gminach Żarsko-Żagańskiego Obszaru Funkcjonalnego.
- 12.3. Wiek i emisja spalin samochodów w powiatach żarskim i żagańskim.

Spis tabel

Tabela 1 Liczba mieszkańców miasta Żary	6
Tabela 2 Liczba mieszkańców z podziałem na płeć miasto Żagań.....	6
Tabela 3 Liczba mieszkańców z podziałem na płeć Iłowa	7
Tabela 4 Liczba ludności gminy Iłowa w podziale na tereny wiejskie i miasto	7
Tabela 5 Ludność w podziale na płeć gmina wiejska Żary.....	7
Tabela 6 Ludność w podziale na płeć gmina wiejska Żagań	7
Tabela 7 Prognoza ludności dla miast porównawczych na lata 2017- 2025	8
Tabela 8 Przekrój statystyczny miasta Żary.....	8
Tabela 9 Przekrój statystyczny gminy Żagań o statusie miejskim	9
Tabela 10 Przekrój statystyczny gminy Iłowa	9
Tabela 11 Przekrój statystyczny gminy wiejskiej Żary	10
Tabela 12 Przekrój statystyczny gminy wiejskiej Żagań (GUS-BDL)	11
Tabela 13 Dynamika zmian liczby firm w gminach ŻŻOF.....	13
Tabela 14 Zmiana stanu bezrobocia w powiatach żarskim i żagańskim w okresie pandemii.....	14
Tabela 15 Liczba pojazdów w powiecie żagańskim w latach 2014-2010.	19
Tabela 16 Liczba pojazdów w powiecie żarskim w latach 2014-2020.....	20
Tabela 17 Wyniki inwentaryzacji infrastruktury drogowo-rowerowej w podziale na JST.	25
Tabela 18 Wyniki badań pyłu zawieszonego PM10 dla stacji w Żarach w latach 2013-2017	36
Tabela 19 Wyniki badań benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10 dla stacji w Żarach w latach 2013-2017	36
Tabela 20 Tereny zielone i obszary chronione	42
Tabela 21 Liczba dzieci i miejsca w żłobkach na terenie Żar	47

Tabela 22 Liczba dzieci i miejsca w żłobkach na terenie Żagania	48
Tabela 23 Dzieci w wieku do 3 lat na terenie gmin ŻŻOF	48
Tabela 24 Dzieci objęte opieką w żłobkach	48
Tabela 25 Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach	49
Tabela 26 Przedszkola i ich oddziały na obszarze ŻŻOF	49
Tabela 27 Miejsca i dzieci uczęszczające do przedszkoli na obszarze ŻŻOF	50
Tabela 28 Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 (%)	50
Tabela 29 Współczynnik solaryzacji brutto	51
Tabela 30 Szkoły i uczniowie na terenie gmin ŻŻOF	51
Tabela 31 Wyniki (średnie) egzaminów ósmoklasisty w latach 2019-2022 na obszarze gmin ŻŻOF	51
Tabela 32 Wyniki egzaminu maturalnego w powiatach: żagańskim oraz żarskim w latach 2019-2022	55
Tabela 33 Zdawalność egzaminów zawodowych w szkołach powiatu żarskiego (na terenie Żar)	56
Tabela 34 Liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	57
Tabela 35 Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem (%) ...	58
Tabela 36 Wydatki z budżetów gmin na pomoc społeczną- Dział 830 Pomoc społeczna	58
Tabela 37 Odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej (zł) oraz liczba osób	60
Tabela 38 Finansowanie usług opiekuńczych na obszarze ŻŻOF (zł) oraz liczba osób	60
Tabela 39 Bezrobotni na obszarze ŻŻOF-dane powiatowe	63
Tabela 40 E-usługi w gminach miejskich Żary i Żagań, gminie wiejskiej Żary.	66
Tabela 41 Obiekty noclegowe na obszarze ŻŻOF	68
Tabela 42 Miejsca noclegowe w obiektach turystycznych na terenie gmin ŻŻOF	68
Tabela 43 Miejsca noclegowe w hotelach, motelach, pensjonatach i innych obiektach hotelowych na 1000 mieszkańców	69
Tabela 44 Liczba udzielonych noclegów na 1000 mieszkańców w gminach ŻŻOF	69
Tabela 45 Dynamika liczby miejsc noclegowych całorocznych na terenie gmin ŻŻOF i regionu (rok poprzedni=100)	70
Tabela 46 Turyści zagraniczni korzystający z noclegów na terenie gmin ŻŻOF (na tle regionu i obu powiatów: żagańskiego i żarskiego)	70
Tabela 47 Noclegi udzielone turystom zagranicznym na terenie gmin ŻŻOF (na tle regionu i obu powiatów: żagańskiego i żarskiego)	71
Tabela 48 Wydatki z budżetów gmin ŻŻOF w Dziale 630-Turystyka	71
Tabela 49 Wydatki z budżetów gmin ŻŻOF w Dziale 921-kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	72

Tabela 50 Lesistość gmin ŻŻOF (%).....	89
Tabela 51 Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni gmin na terenie ŻŻOF(%)	89
Tabela 52 Udział powierzchni parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni gmin należących do ŻŻOF (%).....	89
Tabela 53 Biblioteki i instytucje kultury w gminach na terenie ŻŻOF	92
Tabela 54 Konkurencyjność gmin miejskich należących do ŻŻOF(okres 2014-2018).....	97
Tabela 55 Konkurencyjność gmin miejskich należących do ŻŻOF(okres 2016-2021).....	98
Tabela 56 Analiza SWOT -syntetaza diagnozy	99

Spis map

<i>Mapa 1 Sieć połączeń drogowych na terenie ŻŻOF na tle sieci drogowej województwa lubuskiego ..</i>	29

Spis rysunków

Rysunek 1 Sieć istniejących i projektowanych dróg rowerowych na terenie ŻŻOF.	26
<i>Rysunek 2 Główne linie kolejowe na terenie ŻŻOF na tle sieci kolejowej województwa lubuskiego ....</i>	27